

ČLOVĚK A VESMÍRNÉ SLOVO

RUDOLF STEINER

OBSAH

ÚVOD K ČESKÉMU PŘEKLADU	3
(Úvod napsal Radomil Hradil)	

I

Souvislost poměrů kosmických, pozemských a světa zvířat s člověkem

PRVNÍ PŘEDNÁŠKA , 19. října 1923	5
Člověk jako mikrokosmos. Utvářející síly. Ptačí pokolení. Člověk jako souhrn orla, lva a býka. Shody lidského nitra s tím, co je venku v kosmu. Umělecké chápání podob. Uměleckostruktura jako princip poznání.	
DRUHÁ PŘEDNÁŠKA , 20. října 1923	14
Sluncem prozářená atmosféra a zvěrokruh. Oblasti universa. Vztahy člověka k planetární soustavě. Trojí volání. Nebezpečí vábení. Zákon souznění kmitů. Naučení trojice zvířat: znamení všehomíra. Tři průpovědi člověka pro vyvážení jednostranností, pro zduchovnění mechanistické civilizace Země. Kosmický symbolismus.	
TŘETÍ PŘEDNÁŠKA , 21. října 1923.....	24
Fyzická substance Země a duchovní substance duše. Duchovní a pozemsko-fyzické síly. Člověk jako bytost fyzicko-duchovně substanciální i dynamická. Karmické zadlužení člověka vůči Zemi. Vyrovňování prostřednictvím kosmických bytostí. Tajemství sil zvěrokruhu, které přicházejí z kosmu a které ve zvířatech získávají svou podobu. Kosmické tajemství „trojzvířete“.	

II

Vnitřní souvislost jevů a podstat světa

ČTVRTÁ PŘEDNÁŠKA , 26. října 1923	32
Metamorfózy vývoje Země a jejich následné působení v dnešním stavu Země, Kosmické síly účinné ve světě hmyzu. Motýlí povaha a podstata rostlinná. Nutnost proměny abstraktních myšlenek v umělecký smysl. Umělecký pohyb musí vstoupit clo abstraktních myšlenek.	
PÁTÁ PŘEDNÁŠKA , 27. října 1923	39
Zduchovňování hmoty motýly a ptáky. Kosmické hospodaření. Motýlí a ptačí duchovní světlo. Tepelná lehkost ptáků a som mračná tíže netopýrů; jejich světový strach. Jejich vylučovaná duchovní hmota: potrava dračí. Ochrana před ní spočívá pro člověka v impulzu Michaelově.	
ŠESTÁ PŘEDNÁŠKA , 28. října 1923	47
Rozdíl mezi kosmickým utvářením člověka a vyšších zvířat. Zároveň s růstem člověka směrem dolů vytvářejí se různé třídy zvířat. Spoluprožívání kosmického	

života Zemí. Plazi a ryby. Člověk v souvislosti se zvířaty. Přejchod k říši rostlin. Význam nerostnosti.

III

Svět rostlin a přírodní elementární duchové

- SEDMÁ PŘEDNÁŠKA**, 2. listopadu 1923.....57
Rostlinné bytí. Kořenové duchové, vodní bytosti, vzdušní a ohnivé duchové. Jejich práce na rostlinném světě. Vyzařování jroduchovnělé hmoty do světového prostoru. Duchovní pochod rostlinného růstu. Vzájemně se prostupující působení dolů proudící síly lásky a oběti a nahoru proudící síly tíže.
- OSMÁ PŘEDNÁŠKA**, 3. listopadu 1923 66
Antipatie gnómů k nižším živočišným bytostem, jejichž jsou doplněním směrem nahoru, směrem k hlavě; jejich bdělá pozornost. Undiny jako doplňující bytosti ryb a vyšších obojživelníků. Sylfy - doplnění na druhou stranu, směrem dolů - pro ptactvo; bytosti ohně - doplněk povahy motýlů. Zlé a dobré elementární bytosti; jejich síly výstavby a odbourávání; posunutí sfér.
- DEVÁTÁ PŘEDNÁŠKA**, 4. listopadu 1923 74
Vnímání a prožívání přírodních elementárních bytostí. Jejich vesmírná slova, souznějící v různých odstínech z nescetných bytostí. Je to poslední dozvuk tvořícího, budoucího a utvářejícího vesmírného slova. Člověk je souzvukem onoho vesmírného slova.

IV

Tajemství lidské ústrojnosti

- DESÁTÁ PŘEDNÁŠKA**, 9. listopadu 1923 84
Procesy látkové výměny a pochody oběhové. Nemoci a léčebné postupy. Pedagogické umění a terapie.
- JEDENÁCTÁ PŘEDNÁŠKA**, 10. listopadu 1923 94
Využití nerostné výživy v člověku. Její proměna v tepelný éter. Od člověka jdou síly lidským způsobem nahoru k vyšším hierarchiím. Rostlinný svět je vnějším přírodním zrcadlem lidského svědomí. Zduchovnění rostlinnosti při jejím přijetí do lidského organismu. Utváření se rostlinné potravy ve zvířeti.
- DVANÁCTÁ PŘEDNÁŠKA**, 11. listopadu 1923 102
Prameny morálně duchovních sil v lidstvu: lidské porozumění a lidská láska. Morální chlad a morální nenávisť ve fyzické podobě člověka. Práce hierarchií na proměně duchovní podoby člověka.
- BAREVNÉ TABULE** 112

Z německého originálu *Der Mensch als Zusammenklang des schafenden, bildenden und gestaltenden Weltensorges GA 230*, (dvanáct přednášek přednesených od 19. října do 11. listopadu 1923 v Dornachu) přeložili MT (Milada Topičová), AZ, LB (L. Bulířová), EK, DF (Duchoslav Fořt) v roce 1936. Původní překlad z roku 1936 přepracoval s použitím německého originálu z roku 1993 (7. vydání) Radomil Hradil (1999). Vydalo nakladatelství PDN–Hana Jankovská, Hranice 1999.

ÚVOD K ČESKÉMU PŘEKLADU

Snad ještě více než u jiných děl Rudolfa Steinera zažívá člověk při čtení tohoto cyklu přednášek na jedné straně hluboké okouzlení krásou líčených obrazů, na straně druhé však také naprostou bezmocnost: „Vždyť já tomu vůbec nerozumím!“ Steinerův popis duchovních skutečností jako by se nechtěl nechat uchopit naším intelektem; cítíme onu krásu, leč marně se snažíme nalézt a analyzovat logické souvislosti. Bezradně přečtenou knihu odkládáme, abychom se k ní zase vraceli, neboť onen nutkavý pocit, že je toho v ní ještě tolik, co našemu chápání zprvu vyklouzlo, nás nenechá na knihu zapomenout.

Tyto přednášky, zprostředkující posluchačům a nyní i čtenářům prožitek duchovních světů, jsou jako malba, jako obraz velkého mistra, který v nás působí na něco jiného, než je *ratio*. Při pozorování obrazu si málokdy klademe za cíl, abychom ho intelektuálně analyzovali. U psaných textů je tomu však zvykem. A je tomu vlastně zvykem i v běžném životě. Většinou jen analyzujeme, kombinujeme, hledáme logické souvislosti a podstata nám uniká.

Hned na začátku první přednášky v tomto cyklu Rudolf Steiner zdůrazňuje, že chceme-li svět opravdu poznat, nemůžeme se zastavit u intelektualistického chápání, ale musíme tento intelektualismus postupně proměnit na umělecké chápání světa. Knihy Rudolfa Steinera, především ale jeho přednáškové cykly a zejména pak cyklus předkládaný, jsou dobrým cvičením v tom, abychom se učili nechtít hned všechno racionálně chápat, ale spíš na základě vnitřního prožitku věcem rozumět. Jako u velikých obrazů vrací se člověk ke sdělení Rudolfa Steinera a s úžasem zjišťuje, že jim stále víc a víc rozumí, tím, že s nimi žije a že vlastně tento způsob poznávání světa má zcela jinou hloubku, než ono navykklé chápání, uchopování a zmocňování se skutečnosti.

Základem předkládané české podoby tohoto přednáškového cyklu se stal překlad vydaný „Anthroposofickou společností v republice Československé“ roku 1936. První vydání německého originálu se uskutečnilo v roce 1931. Od té doby byl tento cyklus vydán v němčině ještě několikrát, naposled zatím v roce 1993. Šlo o sedmé vydání a vzhledem k tomu, že oproti vydání prvnímu došlo k jistým korekturám textu, které se samozřejmě nemohly objevit v původním překladu, a také k tomu, že onen původní překlad přece jen již poněkud zastaral, byla nyní provedena jeho poměrně rozsáhlá úprava. Mimo jiné byla do jisté míry sjednocena terminologie a snad i duch jednotlivých přednášek, překládaných původně různými překladateli.

Cyklus je opatřen poznámkami vydavatele německého originálu. Ty jsou uvedeny na konci knihy. Kromě toho byla některá místa, u nichž jsem to považoval za nezbytné, opatřena poznámkami uváděnými přímo na dané stránce pod čarou. Množství těchto poznámek jsem se snažil omezit na minimum. Domnívám se, že by bylo do značné míry chybou chtít analyzovat text těchto přednášek a soustředit se přitom na slova. Mnohem spíš je třeba vnímat je jako obrazy – ve výše uvedeném smyslu.

Otázkou bylo, jak tento cyklus nazvat. Nakonec bylo rozhodnuto ponechat původní název překladu z r. 1936, třebaže se neshoduje s názvem originálu. Ten zní *Der Mensch als Zusammenklang des schaffenden, bildenden und gestaltenden Weltwortes*, což znamená – vycházející z 9. přednášky – *Člověk jako souzvuk*

tvůřícího, budujícího a utvářejícího vesmírného slova. Autorem tohoto názvu není zřejmě Rudolf Steiner, ale Marie Steinerová, která cyklus v roce 1931 poprvé vydala. Stejně tak dílčí názvy jednotlivých skupin přednášek. V souladu s původním překladem byl v názvu, jakož i na mnoha místech v textu zachován výraz *vesmírný*, třebaže doslovný překlad by byl *světový*. Pojem *Welt* (svět) používá Rudolf Steiner v tomto cyklu zjevně ve významu *vesmír*. Bylo-li však v překladu místy ponecháno slovo *svět* nebo *světový*, nelze v tom vidět protiklad ke slovu *vesmír*, resp. *vesmírný*.

Výrazy *Erden-* a *irdisch* jsou překládány jako *zemský* nebo *pozemský*, přičemž výraz *zemský* je používán zejména tehdy, jde-li o samotnou Zemi, např. *zemský vývoj*, výraz *pozemský* pak tehdy, jde-li o něco, co se Země nějak dotýká, aniž by to bylo Zemí samotnou, např. *pozemské poměry*. Toto dělení je však jen přibližné a v němčině není. Ani výrazy *zemský* a *pozemský* tak v zásadě nejsou protikladné.

Německé *Wesen* znamená v češtině jednak bytost a jednak podstatu. Uvádí-li se tedy v originále např. *Schmetterlingswesen*, může to znamenat buď bytost motýlí, nebo jeho podstatu. Nebo také obojí zároveň. Překladatel musí ovšem volit mezi jedním či druhým výrazem, proto nelze brát rozlišování pojmů *bytost* a *podstata* v tomto překladu za absolutní. Otázkou je, zda nakonec není podstata čehokoli vlastně bytostná.

Ještě problematičtější je německé *Wesenheit*. To je zde překládáno jako *bytostnost*, *jsoucno*, *podstata*, příp. i *bytost*.

Německé *Natur* (nikoli ve významu *příroda*) je zde překládáno jako *založení*, *přírozenost*, *povaha* nebo *ústrojnost*, a to vždy podle souvislostí.

Pojem *Organisation* byl překládán jako *ústrojí* (u jednotlivých částí lidského těla), *ústrojnost* (u celého člověka) a *uspořádání* (u světa).

Německé *Verdauung* bylo na rozdíl od původního překladu vyjadřováno českým *trávením*. Pojem *zažívání* nebyl použit, neboť němčina tento rozdíl nezná, a rozlišovat mezi trávením a zažíváním by tak bylo zavádějící.

V překladu bylo použito několikrát poněkud archaického výrazu *všehomír*, a to proto, že výraz *vesmír* je až příliš zatížen materialistickou představou mrtvého a bezduchého prostoru.

Pro německé *geistig* bylo v zásadě používáno českého *duchovní*, neboť výraz *duchový*, používaný v původním překladu, působí pro svou nezvyklost rušivě a navíc vyvolává představu duchů, nikoli ducha. Tedy ve smyslu spíše spiritistickém, jakkoli by tato představa byla neopodstatněná. Proto je výraz *duchový* použit jen výjimečně, a to v souvislosti s netopýry v 5. přednášce.

Ještě jednou bych chtěl zdůraznit, že bych lpění na jednotlivých pojmech a jejich doslovném překladu nepovažoval za šťastné. Při výběru odpovídajících českých výrazů hrála někdy rozhodující roli „pouhá“ zvukomalba. Jednalo se konec konců o slovo pronášené, nikoli psané.

Při čtení je pak třeba mít neustále na paměti – a vyplývá to i z podoby samotného textu, který je místy jakoby poněkud méně souvislý – že Rudolf Steiner během výkladu neustále kreslil a doprovázel svá slova tvary. Někdy dokonce pouze doprovázel kreslené tvary svými slovy. Aby český čtenář nebyl o tyto kresby ochuzen, zařadil vydavatel na konec knihy barevné tabule, které se z výkladu Rudolfa Steinera dochovaly. Za jejich obstarání patří poděkování sestřím Krausovým, žijícím ve švýcarském Arlesheimu.

Radomil Hradil – Chropyně, květen 1999

P. S.: Po určité diskusi se nakladatel a překladatel nakonec rozhodli, že u průpovědí obsažených v tomto cyklu, které pronášejí orel, lev a kráva (druhá přednáška) a gnómové undiny, sylfy a salamandři (devátá přednáška), zvolit formu, která sice může poněkud odporovat zásadám české gramatiky a slovosledu, a která je v první chvíli i méně přístupná racionálnímu pochopení, přesto však přesněji vyvolává příslušnou náladu, pocit. Vycházeli přitom nejen z toho, že řeč nemá jenom funkci přenosu informací a že se jedná v podstatě o kultické texty, ale také z toho, že civilnost a příliš snadná srozumitelnost, mohou mít na svědomí to, že čtenář texty bez hlubšího zamyšlení přejde a obsah jejich sdělení mu unikne.

I

Souvislost poměrů kosmických, pozemských a světa zvířat s člověkem

PRVNÍ PŘEDNÁŠKA

Člověk jako mikrokosmos. Utvářející síly. Ptačí pokolení. Člověk jako souhrn orla, lva a býka. Shody lidského nitra s tím, co je venku v kosmu. Umělecké chápání podob. Uměleckost jako princip poznání.

Dornach, 19. října 1923

V našich úvahách již bylo častěji řečeno a také v posledních přednáškách *o ročním běhu a problému Michaelově*¹ to mělo jistý význam, že člověk v celé své výstavbě, ve svých životních poměrech, vlastně ve všem, čím je, představuje malý svět, mikrokosmos oproti makrokosmu, že v sobě skutečně obsahuje veškerou zákonitost světa, všechna světová tajemství. Nesmíte si ovšem představovat, že úplně porozumět této přece zcela abstraktní větě je jednoduché. Musíme vniknout takříkajíc v rozmanitost světových tajemství, abychom pak tato tajemství opět našli v člověku.

Dnes se tedy budeme touto věcí zabývat tak, že se na jedné straně podíváme z určitých hledisek na svět a pak se podíváme na člověka, abychom zjistili, jak člověk jakožto malý svět existuje uvnitř ve světě velkém. Přirozeně, že je to, co o onom velkém světě můžeme říci, vždy jen jeho malým výřezem. Nikdy to nemůže znázorňovat nic komplexního, jinak bychom v našich úvahách museli projít přinejmenším celý svět.

Podívejme se nejprve na to, co se nám, smím-li to tak říci, ukáže v té nejbližší sféře nad námi. Podívejme se na to okolí člověka, které má v řadě zvířat život takřikajíc v povětří, a sice na onen řád, který má život v povětří způsobem nejnápadnějším, a tím je ptačí pokolení.

Člověk si nemůže nevšimnout, že pták, který sídlí v povětří, který z povětří čerpá své podmínky bytí, je jakožto zvíře podstatně jinak stavěn než ta zvířata, která žijí bezprostředně nad povrchem půdy nebo která dokonce žijí pod zemí. A podíváme-li se na ptactvo, budeme se samozřejmě cítit podle obecných, běžných lidských názorů nuceni mluvit u ptáka o hlavě a končetinách a podobně. To však je v podstatě vlastně velmi neumělecký způsob pozorování. A na to jsem již častěji upozorňoval, že chceme-li vlastně svět opravdu poznat, nemůžeme se zastavit u intelektualistického chápání a že veškerý intelektualismus musí pozvolna přejít v umělecké pojetí světa.

Nu, nebudete přece onu takzvanou ptačí hlavu, která je přece vzhledem k hlavě jiných zvířat opravdu mimořádně zakrnělá, pokládat za skutečnou hlavu! Jistě, z vnějšího intelektualistického pohledu může člověk říci, že pták má hlavu, má trup a má končetiny. Uvědomte si ale, jak zakrnělé, řekněme vzhledem k nohám takového velblouda nebo slona, ptačí nohy jsou a jak zakrnělá je – proti hlavě, pro mne za mne, takového lva nebo psa – ptačí hlava. V takové ptačí hlavě uvnitř není skoro nic pořádného; je tam v podstatě sotva víc než to, čím je u psa nebo pro mne za mne u slona nebo u kočky přední část tlamy. Řekl bych to takto: Poněkud komplikovanější ústní partie savce, to je ptačí hlava! A co jsou u savce končetiny, to je u ptáka zcela zakrnělé. Jistě, neumělecký způsob pozorování hovoří prostě o tom, že přední končetiny jsou přetvořeny v křídla. Ale to všechno je právě naprosto neumělecké, neimaginativní nazírání. Chceme-li přírodu opravdu pochopit, chceme-li opravdu proniknout do kosmu, pak musíme věci pozorovat přece jen hlouběji, především s ohledem na síly utvářející jejich podobu.

Názor, že prostě pták má také hlavu a trup a končetiny, nikdy nepovede k tomu, abychom mohli skutečně pochopit například nazírání éterného těla ptáka. Neboť přejdeme-li imaginativním nazíráním od spatřování toho, co je na ptáku fyzického, k tomu, co je na něm éterného, máme právě v éterném ptáku pouze hlavu. Z hlediska éterného ptáka je pták jen a pouze hlavou; z hlediska éterného ptáka ihned pochopíme, že se pták nedá srovnat s hlavou, trupem a končetinami jiných zvířat, ale že je třeba chápat ho jako pouhou hlavu, která je ovšem přetvořená, která je přetvořená jako hlava. Takže vlastní hlava ptáka představuje pouze patro a přední, tedy ústní partie. To, co jde dále dozadu, všechny ty části kostry podobné žebrům a páteři, to je třeba považovat za sice proměněnou a přetvořenou, přesto však ale za hlavu. Celý pták je vlastně hlavou. To je dáno tím, že skutečně, chceme-li takového ptáka pochopit, musíme se vrátit daleko, daleko nazpět v zemském planetárním vývoji.²

Pták má za sebou dlouhou planetární historii. Pták má za sebou mnohem delší planetární historii, než například takový velbloud. Velbloud je zvíře, které vzniklo daleko později než kterýkoli pták. Ptáci, kteří jsou přinuceni k životu na zemi, jako pštros, to jsou ptáci vzniklí nejpozději. Ptáci svobodně obývající povětří, orel, sup, jsou velmi stará zvířata země. Zatímco v dřívějších periodách zemských, měsíčních, slunečních měli ovšem na sobě vcelku ještě všechno to, co pak do nich přešlo zevnitř

navenek až ke kůži, vytvořilo se později v ptačím pokolení v podstatě to, co dnes vidíte v peří, co vidíte v rohovitém zobáku. Zevnějšek ptáka je pozdějšího původu. Jeho zevnějšek vznikl tak, že pták vytvořil svoji přirozenost, tedy přirozenost hlavy, poměrně brzy a za podmínek, do kterých vstoupil v pozdějších dobách vývoje Země, mohl zevně připojit již jen to, co spočívá v jeho opeření. Toto opeření bylo ptáku dáno například Měsícem a Zemí, zatímco svoji ostatní přirozenost má z dob mnohem dřívějších.

Tato věc má však ještě daleko hlubší stránku. Podívejme se jen na ptáka v povětří, řekněme na majestátně letícího orla, kterému do jisté míry jako vnější dar milosti daly sluneční paprsky se svým působením jeho opeření – ostatní působení ještě uvedu – daly mu jeho rohovitý zobák; pohledme na tohoto orla, jak letí povětřím. Tady na něj působí určité síly. Slunce má nejen ony fyzické síly světla a tepla, o nichž obvykle hovoříme. Upozornil jsem vás tehdy, když jsem hovořil o druidských mystériích,³ že ze Slunce vycházejí též síly duchovní. Tyto duchovní síly nesmíme opomíjet. Ony to jsou, jež dávají různým ptačím rodům jejich mnohobarevnost, zvláštní utváření jejich peří. Pochopíme, prohlédneme-li duchovně to, čím tato působení Slunce jsou, proč má orel právě svoje opeření.

Potom, když se jaksepatří vnoříme do této orlí přirozenosti, když dokážeme vyvinout vnitřní umělecké chápání přírody, které zahrnuje i její duchovní stránku, když dokážeme spatřit, jak je umělecky tvořeno ze slunečních impulzů, jež jsou zesíleny impulzy jinými, které uvedu později, když uvidíme, jak tyto sluneční impulzy orla přímo zalévají, než se vůbec vyklube z vejce, jak vykouzlují jeho opeření nebo vlastně lépe řečeno je vkouzlují do jeho podoby z masa, a pak se zeptáme: Co to vůbec znamená pro člověka? Nu, to znamená pro člověka to, co jeho mozek dělá nositelem myšlenek. A správně budete nahlížet do makrokosmu, do velké přírody, budete-li na orla pohlížet tak, že si řeknete: Orel má své opeření, své mnohobarevné, pestré opeření; v něm žije táž síla, která žije v tobě, když z tvého mozku dělá nositele myšlenek. To, co vytváří záhyby tvého mozku, co dává tvému mozku schopnost, aby do sebe pojal onu niternou sílu soli, která je základem myšlení, co vůbec tvůj mozek uzpůsobuje k tomu, aby z tebe udělal myslitele, to je táž síla, která orlu v povětří dává jeho peří. A tak se cítíme spřízněni, když myslíme a cítíme v sobě do jisté míry lidskou náhražku orlího peří; naše myšlenky proudí z mozku tak, jak z orla proudí jeho peří.

Stoupáme-li z úrovně fyzické na úroveň astrální, musíme vyslovit tuto paradoxní větu: Na fyzické pláni způsobují vytváření peří tytéž síly, které na astrální pláni způsobují vytváření myšlenek. Orlu dávají vytváření peří; to je fyzický aspekt tvoření myšlenek. Člověku dávají myšlenky; to je astrální aspekt tvoření peří. Takové věci bývají někdy podivuhodně vyjádřeny v géniu lidové mluvy. Když seřízneme pero a vyjmeme to, co je vevnitř, tak se tomu říká lidově duše. Samozřejmě, že někteří lidé budou v tomto názvu *duše* spatřovat povrchní označení. Žádné povrchní označení to však není. Pro toho, kdo tuto věc prohlédá, obsahuje pero něco nesmírného. Obsahuje tajemství tvoření myšlenek.

Opusťme nyní orla, sídlícího v povětří, a pohledme, abychom měli opět nějakého představitele, na takového savce, jakým je lev. Lva můžeme pochopit jedině tehdy, vyvineme-li cit pro to, jakou radost, jaké vnitřní uspokojení má lev ze života se svým okolím. Není vlastně zvířete, vyjma zvířat lvu příbuzným, které by mělo tak nádherné,

tak tajupné dýchání. U zvířecí bytosti musí rytmy dýchání všude souhlasit s rytmy oběhu, jenže rytmy oběhu těžknou na nich visícím trávicím aparátem, rytmy dechu se stávají lehkými tím, že se snaží dostat se vzhůru do lehkosti útvarů mozku. U ptáka je tomu tak, že to, co žije v jeho dechu, žije vlastně zároveň v jeho hlavě. Pták je celý hlavou a nosí pro svět hlavu takříkajíc zevně. Jeho myšlenky jsou tvary jeho opeření. Má-li někdo správný cit pro přírodu a umí-li žít v kráse, pak pro něj není nic dojemnějšího, než cítit, jak je s ptačím peřím vroucně spřízněno to, co je lidskou myšlenkou, když se tak stává docela konkrétní, když se tak stává zcela niterně živou. Ten, kdo má v takových věcech vnitřní praxi, ten ví zcela přesně, kdy myslí po způsobu páva, kdy po způsobu orla a kdy po způsobu vrabce. Ty věci se naprosto mají tak, že s výjimkou toho, že to jedno je astrální a druhé fyzické, si nádherným způsobem odpovídají. Je to tak. Takže se dá říci, že pták žije natolik převážně v dýchání, že to ostatní, krevní oběh atd. téměř mizí. Veškerá tíže trávení, ba dokonce tíže krevního oběhu je vlastně u ptáka z jeho cítění odvanuta, není tady.

U lva je tomu tak, že tu je jistý druh rovnováhy mezi dýcháním a krevním oběhem. Ovšem i u lva je krevní oběh zatěžován, nikoli však tak jako – řekněme – u velblouda nebo u skotu. Tady je trávení něčím, co krevní oběh nesmírně zatěžuje. U lva, který má poměrně velmi krátký trávicí aparát a je celý vystaven tak, aby trávení probíhalo co nejrychleji, je tomu tak, že trávení není pro krevní oběh žádným velkým zatížením. Naproti tomu existuje ale z druhé strany ve lví hlavě takové rozvinutí toho, co s hlavou souvisí, že je dýchání udržováno v rovnováze s rytmem oběhu. Lev je tím zvířetem, které má maximum vnitřního rytmu dýchání a rytmu srdečního tepu, jež se navzájem udržují v rovnováze, jež se vnitřně harmonizují. Proto také má lev, podíváme-li se na jeho – abych tak řekl – subjektivní život, onen zvláštní způsob, hltat svou potravu s naprosto bezmeznou lačností, protože je vlastně rád, když ji má v sobě. Je chtivý potravu, poněvadž mu hlad přirozeně způsobuje daleko větší muka než jiným zvířatům; je chtivý potravu, není však nijak posedlý tím, být nějakým zvláštním labužníkem. Vůbec není posedlý tím, aby si nějak zvlášť pochutnával, protože je zvířetem, které své vnitřní uspokojení získává z rovnoměrnosti dechu a krevního oběhu. Teprve když se žrádlo u lva dostane do krve, která reguluje tep srdce, a když se tento srdeční tep dostane do vzájemné působnosti s dýcháním, z něhož má zase lev svoji radost, jak do sebe tento proud dechu s hlubokým vnitřním uspokojením nabírá, teprve pak, když v sobě cítí následek žrádla, onu vnitřní rovnováhu mezi dýcháním a krevním oběhem, pak žije lev ve svém živlu. Zcela, jako lev žije vlastně tehdy, má-li ono hluboké vnitřní uspokojení z toho, že mu jeho krev bije vzhůru a že mu jeho dech pulzuje dolů. A v tomto vzájemném dotyku dvou vlnobití lev žije.

Jen se na takového lva podívejte, jak běží, jak se pohybuje ve skoku, jaké má držení hlavy, dokonce i jak se dívá! Pak uvidíte, že to všechno svědčí o ustavičné rytmické souhře určitého vypadávání z rovnováhy a opětného navracení se do ní. Sotva bychom asi našli něco, co na člověka dokáže tak tajemně zapůsobit, jako tento zvláštní lví pohled, z něhož toho tolik vyzařuje navenek, z něhož vyzařuje něco z vnitřního zdolávání, ze zdolávání protikladných vlivů. To je to, co září ze lvího pohledu: Ono zvládání srdečního tepu krevním oběhem způsobem zcela naprosto dokonalým.

A zase, kdo má smysl pro umělecké pojetí tvarů, nechť si prohlédne tlamu lva, její stavbu, která ukazuje toto: Tep srdce pulzuje vzhůru až k této tlamě, dýchání však jej

zadržuje zpět. Představíte-li si obrazně toto vzájemné dotýkání tepu srdce a dýchání, dostanete se ke lví tlamě.

Lev je totiž zcela ústrojím hrudi. Je skutečně tím zvířetem, které je v tvarech svého zevnějšku, ve způsobu svého života naprosto vyjádřením rytmické soustavy. Lev je uspořádán tak, že se tato souhra srdečního tepu a dýchání projeví i ve vzájemném poměru jeho srdce a jeho plic.

Takže musíme skutečně říci: Hledáme-li u člověka něco, co se nejvíce podobá ptáku, co je pouze proměněno, pak je to lidská hlava; hledáme-li u člověka něco, co se nejvíce podobá lvu, pak je to oblast lidské hrudi, tam, kde dochází k setkávání rytmů, rytmu oběhu a rytmu dýchání.

Opusťme nyní všechno to, co se nám ukazuje v povětří jakožto ptačí pokolení; opusťme to, co vlastně, protože to je ve vzduchu nacházejícím se v bezprostředním okolí země, žije s oběhem vzduchu jako u lva; podívejme se nyní na skot. Už jsem častěji v jiných souvislostech poukázal na to, jaká je to nádhera pozorovat nasycené stádo, ležící na pastvině, pozorovat tuto trávicí práci, projevující se zase v poloze, ve výrazu očí, v každém pohybu. Zkuste jednou sledovat krávu, ležící na pastvině, když se třeba tu nebo onde ozve nějaký šramot. To je taková krása, vidět, jak kráva zvedá svou hlavu, jak je toto zvedání plné pocitu, že to všechno je těžké, že zvednout hlavu není vůbec snadné, jak je v tom ještě něco zcela zvláštního. Sledujeme-li takto krávu vyrušenou na pastvině, jak zvedá svou hlavu, nemůže nás napadnout nic jiného, než že si řekneme: Tato kráva žasne nad tím, že má hlavu zvednout k něčemu jinému než k uškubávání trávy. Proč teď vlastně vůbec zvedám hlavu? Vždyť se nepasu. A když se nepasu, tak nemá smysl zvedat hlavu.

Pohledte jen, jak to je! Všechno je to v tom, jak zvíře zvedá svou hlavu. Nedovedete si představit, že lev zvedá hlavu tak, jak ji zvedá kráva. Je to i v tvaru hlavy. A půjdeme-li dále, podíváme-li se na veškeré tvary zvířete – vždyť celé toto zvíře je, abych tak řekl, hotovým trávicím aparátem! Tíha trávení zatěžuje krevní oběh natolik, že to všechno přemáhá hlavu a dýchání. Vždyť toto zvíře je celé trávením! Je to opravdu, podíváme-li se na to duchovně, nekonečná nádhera, pohlédne-li člověk vzhůru ku ptáku a pak obrátí svůj pohled dolů na krávu.

Samozřejmě, i kdybychom krávu pozvedli fyzicky sebevýše, ptákem se nestane. Ale kdybychom zároveň mohli nechat přejít fyzičnost krávy – zatím tak, že bychom ji přenesli do ovzduší bezprostředně obklopujícího zemi – do oblasti vzdušně vlhké a kdybychom ji mohli zároveň převést v proměnu její éterné podoby tak, aby odpovídala podmínkám vlhkého živlu, a kdybychom ji pak zvedali dále a mohli ji pozvednout až k astrálnímu, pak by se vysoko nahoře ona kráva stala ptákem. Astrálně by se stala ptákem.

Podívejte, tady se nám totiž vnucuje podivuhodná věc, že si řekneme, když to prohlédneme: Co má pták nahoře astrálně ze svého astrálního těla, co tu pracuje – jak jsem řekl – na utváření jeho opeření, to vnesla kráva do masa, do svalů a do kostí. U krávy se stalo fyzickým to, co je u ptáka astrálním. V astralitě to vypadá samozřejmě jinak, ale je tomu tak.

A zase, kdybych to, co patří k astralitě ptáka, nechal spadnout dolů, přitom uskutečnil proměnu v éternost a fyzičnost, pak by se orel stal krávou, protože to, co je na orlu astrálního, je inkarnováno, vtěleno v krávě, která leží na zemi, když tráví; neboť k tomuto trávení u krávy patří, že vyvíjí nádhernou astralitu. Kráva v trávení krásní! Astrálně viděno je v tomto trávení něco nesmírně krásného. A když si člověk na základě navyklých pojmů v tom svém filistrovském idealismu řekne, že celá ta záležitost trávení je to nejnižší, pak je člověk usvědčen ze lži, pohlédne-li na toto trávení u krávy z poněkud vyšší hlásky ve svém duchovním zření. Je to krása, je to velkolepé, je to něco nesmírně duchovního!

Této duchovnosti lev nedosahuje, a pták už vůbec ne. U ptáka je pochod trávení něco téměř úplně fyzického. Samozřejmě, že v trávicím ústrojí ptáka najdeme éterné tělo, ale najdeme velice málo, ba téměř nic z astrality v pochodech trávení u ptáka. Naproti tomu u krávy je v trávicích pochodech něco, co je, astrálně viděno, naprosto velkolepé, celý svět je to. A tady máme, chceme-li se podívat na něco podobného u člověka, opět tuto shodu mezi tím, co kráva jednostranně rozvíjí, – tělesné inkarnování jisté astrality, tady to máme u člověka harmonicky přičleněné k tomu dalšímu v jeho trávicích orgánech a v jejich pokračování, v končetinách. Takže skutečně to, co vidím vysoko v povětří v orlu, co vidím tam, kde se zvíře raduje bezprostředně ze vzduchu jako u lva, co vidím tehdy, je-li zvíře spojeno s podzemními silami zemskými, působícími dále v jeho trávicích orgánech, když se tedy místo do výše dívám dolů do hlubiny a odtud s porozuměním proniknu bytost krávy, pak mám ony tři podoby, které jsou v člověku spojeny v harmonii a tím se vyrovnávají – metamorfózu ptáka v lidské hlavě, metamorfózu lva v lidské hrudi a metamorfózu krávy v trávicím ústrojí a v soustavě končetin člověka, samozřejmě, že v soustavě končetin opět obrovsky metamorfováno, obrovsky přetvořeno.

Když tak dnes tyto věci sledujeme a znovu přicházíme na to, jak je člověk vlastně zrozen z celé přírody a jak v sobě opět celou přírodu nese, tak jak jsem to vylíčil, jak v sobě nese říši ptáků, říši lvů, podstatu kraví, tehdy získáme jednotlivé střípky toho, co říká ona abstraktní věta: Člověk je malým světem. Člověk je skutečně malým světem a velký svět je v něm a všechna ta zvířata sídlící v povětří a zvířata mající svůj hlavní živel okolo země v cirkulujícím vzduchu a zvířata mající pod zemí v silách tíže svůj hlavní živel, ta všechna působí v člověku společně k harmonické celistvosti. A člověk je pak souhrnem orla, lva a býka, neboli krávy.

Probádáme-li, prohlédáme-li toto znovu na základě novější duchovní vědy, získáme onen veliký respekt, o němž jsem častěji hovořil, respekt před starým instinktivním jasnozřivým nazíráním do kosmu; získáme veliký respekt například před něčím takovým, jako je onen mocný obraz člověka skládajícího se z orla, lva a krávy neboli býka, kteří společně, při náležitém vzájemném uvádění v harmonii, tvoří člověka jako celistvost.

Než ale přikročím k tomu – možná to bude i zítra – abych hovořil o jednotlivých impulzech, které jsou například v silách vznášejících se kolem orla, které jsou v silách vznášejících se okolo lva, vznášejících se okolo krávy, chtěl bych se zmínit ještě o jiné shodě nitra člověka s tím, co existuje vně ve vesmíru.

Po tom, co už víme, získáváme o tom nyní již určitou představu. Lidská hlava hledá to, co odpovídá její povaze – musí svůj pohled pozvedat vzhůru k ptákům. Lidská

hrud', tep srdce, dýchání musí, chce-li pochopit sebe jako tajemství v tajemstvích přírody, obrátit svůj zrak k něčemu takovému, čím je lev. Svému ústrojí látkové výměny se musí člověk pokusit porozumět z konstituce, z uspořádání skotu. Člověk má však ve své hlavě nositele svých myšlenek, ve své hrudi nositele svých citů, ve svém ústrojí látkové výměny nositele své vůle. Takže i duševně je tedy člověk obrazem představ, protkávajících s ptactvem svět a nalézajících svůj výraz v opeření ptáků, je obrazem světa citů obklopujícího zemi a objevujícího se ve vnitřním vyrovnávání mezi srdečním tepem a dýcháním u lva, jež jsou zmírněny u člověka, jež však u člověka představují právě onu vnitřní odvážnost – řecká mluva vytvořila slovo „odvážný“ pro vlastnosti srdce, vlastnosti hrudi. A chce-li člověk nalézt své volní impulzy, sídlící především v jeho látkové výměně, když jim dává vnější podobu, tu hledí na to, co má v krávé podobu z masa.

To, co dnes zní groteskně, co zní jako paradox a vypadá jako šílenost pro dobu, která už nemá nejmenší pochopení pro duchovní souvislosti světa, obsahuje však přece pravdu, na niž poukazují staré obyčeje. Hledte, je to přece nápadný jev, že onen *Mahátmá Gándhí*,⁴ kterého teď spíš zkrátka než dobře popsal ve svém nepřilíživě potěšitelném spise *Romain Rolland*,⁵ že onen Mahátmá Gándhí, který sice svoji činnost obrátil zcela navenek, ale který přitom v rámci indického národa působí vůči starému hinduistickému náboženství, abych tak řekl, jako do Indie přesazený osvícenec 18. století, že si tento člověk ve svém osvíceneckém hinduismu přesto jedno uchoval – a to uctívání krávy. Toho se nemůžeme vzdát, říká Mahátmá Gándhí, který, jak víte, dostal od Angličanů šest let těžkého žaláře za svoji politickou činnost v Indii. Uctívání krávy se nevzdal.

Takové věci, které se houževnatě udržely v duchovnějším kulturách, pochopíme jedině tehdy, pokud známe tyto souvislosti, pokud skutečně víme, jak nesmírná tajemství v onom trávicím zvířeti, v krávé, žijí a jak můžeme v krávé uctívat astralitu, která se stala pozemskou a jen proto nízkou, jak v ní můžeme uctívat, abych tak řekl, zpozemštělou vysokou astralitu. Na základě takových věcí pochopíme i náboženské uctívání, kterého se v hinduismu krávé dostává, které ovšem nikdy nepochopíme na základě celé té racionalistické a intelektualistické pojmové džungle, kterou na to člověk věší.

A tak vidíme, jak lze vůli, cit a myšlenky hledat venku v kosmu, jak je lze hledat v mikrokosmu v jejich vzájemném souladu.

Ovšem podívejte, existují ještě leccaké jiné síly v člověku a existuje ještě leccos jiného venku v přírodě. Tady vás poprosím, abyste si jednou všimli tohoto: Všimněte si jednou oné proměny, kterou prodělává živočich, jenž se potom stane motýlem.

Víte, že motýl klade své vajíčko. Z vajíčka se vylíhne housenka. Housenka se tedy vylíhla z vajíčka; vajíčko obsahuje uzavřené kolem dokola všechno to, co je zárodkem pozdějšího živočicha. Tu se z vajíčka vylíhne housenka. Dostává se na vzduch prozářený světlem. To je ten svět, do něhož se housenka dostává. Na to se právě musíte podívat, jak vlastně taková housenka ve vzduchu prozářeném sluncem nyní žije. To musíte studovat, když řekněme ležíte za noci v posteli, máte rozsvícenou lampu a k lampě přiletí mol, přiletí ke světlu a ve světle nalezne svou smrt. Toto světlo působí na mola tak, že se poddává hledání smrti. Tím už máme působení světla na život.

Nuže, housenka – já ty věci pouze v krátkosti naznačuji, zítra nebo pozítří se na ně podíváme poněkud podrobněji – nemůže vzhůru ke zdroji světla, aby se do něho vrhla, totiž ke slunci, ale chtěla by to; chtěla by to právě tak silně, jako to chce mol, jenž se vedle vaší postele vrhá do plamene a v něm hyne. Mol se vrhá do plamene a nachází smrt ve fyzickém ohni. Housenka hledá právě tak plamen, onen plamen, který jí přichází vstříc ze slunce. Nemůže se ale vrhnout do slunce; přechod do světla a do tepla zůstává u ní něčím duchovním. Celé to působení slunce na ni přechází jako působení duchovní. Každý sluneční paprsek sleduje tato housenka, jde za dne s paprskem slunce. Zrovna tak jako se jednou mol vrhne do světla a odevzdá mu celou hmotu svého těla, tak vetkává do světla housenka pomalu hmotu svého těla, za noci ustává, tká za dne dále a přede a tká kolem sebe celý zámotek. A v zámotku, ve vlákních zámotku máme to, co housenka spřádá ze sebe, ze své vlastní hmoty, předouc v proudícím světle slunce. A nyní si housenka, jež se stala kuklou, kolem sebe utkala ze své vlastní substance sluneční paprsky, které pouze zhmotnila. Mol shoří rychle ve fyzickém ohni. Housenka se vrhá, obětujíc se, do světla slunce a tká kolem sebe ve směru příslušného slunečního světla, které sleduje, vlákna slunečního světla. Když si vezmete zámotek bource a podíváte se na něj – to je utkané sluneční světlo, jenom je to sluneční světlo zhmotněno substancí předoucí housenky samé. Tím je ovšem prostor vnitřně uzavřen. Vnější sluneční světlo je do jisté míry přemoženo. Ale to, co ze slunečního světla vstupuje do kromlechů, jak jsem vám řekl při výkladu o mystériích druidů, to teď máme zde vnitřně. A nyní má slunce, zatímco dříve vykonávalo fyzickou moc a podněcovalo housenku k předení jejího vlastního zámotku, moc nad niterností, vytváří z niternosti motýla, který pak vylétá. A koloběh počíná znovu. Máte před sebou rozloženo to, co je u ptačího vejce nahuštěno dohromady.

Srovnejte s celým tímto procesem proces u ptáka nesoucího vejce. Tady je uvnitř ptáka samotného v pochodu, který je metamorfovaný, vytvořena kolem dokola vápenná skořápka. Tady je silami slunečního světla použito substance vápna, aby se dohromady nahuštil, že ano, celý proces toho, co zde máme rozloženo ve vajíčko, housenku a zámotek. To všechno je nahuštěno tady, kde se, například u ptačího vejce, přímo tvoří kolem dokola tvrdá skořápka. Zde, tímto nahuštěním rozloženého pochodu, je právě celý embryonální proces u ptáka odlišný. U motýla máte rozloženo to, co se u ptáka odehrává až sem, až ke třetímu stadiu; to máte u motýla rozloženo ve vytváření vajíčka, housenky, kukly a zámotku. Tady to můžete sledovat zevně. A pak vylétí motýl.

Budeme-li nyní sledovat celý tento pochod astrálně, co pak uvidíme? Nu, pak představuje pták v celém svém utváření lidskou hlavu. Pták představuje orgán tvorby myšlenek. Co ale představuje motýl, který je také doma v povětří, který je však ve svém embryonálním utváření něčím nesmírně komplikovaným? Půjďme na to, že motýl představuje to, co ukazuje takřikajíc funkci hlavy v jejím pokračování – síly hlavy rozšířené do jisté míry na celého člověka. Tu se pak v celém člověku děje něco, co odpovídá jinému procesu v přírodě než procesu utváření ptáka.

V lidské hlavě máme, vezmeme-li k tomu její éternost a astralitu, něco velmi podobného jako v utváření vajíčka, pouze metamorfováno. Kdybychom však měli pouze funkci hlavy, tvořili bychom jen myšlenky okamžiku. Myšlenky by se v nás již

hlouběji nenořily, nanárokovaly by si celého člověka a nevynořily by se potom znovu jako vzpomínky. Podívám-li se na své myšlenky okamžiku, které si tvořím pod dojmem zevního světa, a pohlédnu-li vzhůru k orlu, tu si řeknu: V opeření orla vidím vně sebe ztělesněné myšlenky; ve mně stává se myšlenkami, avšak stává se myšlenkami okamžiku. Podívám-li se na to, co v sobě chovám jako své vzpomínky, odehrává se zde složitější proces. Dole ve fyzickém těle probíhá, ovšem duchovním způsobem, něco na způsob vytváření vajíčka, které je ovšem něčím zcela jiným v éterné sféře, něčím, co je zevně fyzicky podobné tvoření housenky, a v astrálním těle, co je vnitřně podobné tvoření kukly, tvoření zámotku; a to, co ve mně, mám-li nějaký vjem, vyvolá myšlenku, posune ji dolů, to je tak, jako když motýl klade vajíčko. Tato proměna je něco podobného jako to, co se děje u housenky. Život v éteru se obětuje duchovnímu světlu, opřádá do jisté míry myšlenku vnitřním, astrálním předivem zámotku a tady se vyklubou vzpomínky. Pokud v myšlenkách okamžiku spatřujeme ptačí opeření, pak musíme duchovní vznik motýlího křídla, v barvách se třpytícího motýlího křídla spatřovat v našich vzpomínkových myšlenkách.

A tak hledíme ven a cítíme, jak je příroda s námi nesmírně spřízněná. Tak myslíme a vidíme svět myšlenky v letících ptácích. A tak si vzpomínáme, tak máme paměť a vidíme svět vzpomínkových obrazů v nás žijících v motýlech třpytivě se třepetajících ve slunečním světle. Ano, člověk je mikrokosmem a obsahuje tajemství velkého světa venku. A je tomu tak, že do jisté míry to, na co se díváme zevnitř, své myšlenky, své city, svou vůli, své vzpomínkové představy, že to, díváme-li se na to z druhé strany, zvenčí, makrokosmicky, poznáváme znovu v říši přírody.

Takto pohlížíme na skutečnost. Tato skutečnost se nedá uchopit pouhými myšlenkami, neboť pouhé myšlenky je skutečnost lhostejná; myšlenka dá jen na logiku. Toutéž logikou můžeme však doložit nejrůznější věci ve skutečnosti. Pro názornost bych dnes zakončil obrazem, který bude tvořit přechod k zítřejšímu výkladu.

Jeden černošský africký kmen, kmen Felatů, má velice pěkné podobenství, které mnohé znázorňuje. Jednou se na cestu vydali lev, vlk a hyena. Tu potkali antilopu. Jedno z těch zvířat antilopu roztrhalo. Byli to dobří přátelé, tato tři zvířata, a nyní šlo o to, jak roztrhanou antilopu mezi lva, vlka a hyenu rozdělit.

Tu praví lev nejprve k hyeně: „Rozděluj ty!“

Hyena měla svou logiku. Hyena je oním zvířetem, kterému nezáleží na živém, ale kterému záleží na mrtvém. Její logika bude asi určována tímto způsobem její odvahy, spíše její zbabělosti. Podle toho, zda je tato odvaha taková nebo onaká, přistupuje tak nebo onak ke skutečnosti.

Hyena řekla: „Rozdělíme antilopu na tři stejné díly. Jeden díl dostane lev, jeden díl dostane vlk a jeden díl dostane hyena, tedy já sama.“

Na ta slova se lev na hyenu vrhl a roztrhal ji. Zabil ji. Hyena byla pryč.

Tu praví lev k vlkovi: „Pohleď, milý vlku, teď přece musíme dělit jinak. Rozděluj nyní ty. Jak bys to rozdělil?“

Tu říká vlk: „Ano, nyní musíme rozdělovat jinak, nemůže už každý dostat totéž co dřív, a protože jsi nás osvobodil od hyeny, musíš samozřejmě jako lev dostat první třetinu. Druhou třetinu bys dostal tak jako tak, jak pravila hyena, a třetí třetinu musíš dostat, protože jsi nejmoudřejší a nejudatnější mezi všemi zvířaty.“ Tak tedy rozděloval vlk.

Tu praví lev: „Kdo tě naučil tak rozdělovat?“

A vlk na to: „Hyena mne naučila tak rozdělovat!“

A lev vlka nesežral a vzal si tři díly podle logiky vlkovy.

Ano, matematika, ono intelektuální bylo stejné u hyeny i u vlka. Rozdělovali na tři díly, prováděli matematický úkon dělení. Tento intelekt, tuto matematiku však různým způsobem aplikovali na skutečnost. Tím došlo i k podstatné změně osudu. Hyena byla sežrána, protože ve vztahu svého principu dělení ke skutečnosti dávala něco jiného než vlk, který sežrán nebyl, protože ve vztahu své hyení logiky – on sám přece říká, že ho to naučila hyena – tuto logiku vztahoval na zcela jinou skutečnost. Vztahoval ji totiž na skutečnost takovým způsobem, že lev už neměl zapotřebí sežrat také jeho.

Vidíte, hyení logika tady a hyení logika i u vlka. Ovšem v aplikaci na skutečnost je ono intelektualistické, ono logické něčím zcela rozdílným.

Tak je to se všemi abstrakcemi. Můžete s abstrakcemi dělat všechno na světě, podle toho, jak je tím či oním způsobem aplikujete na skutečnost. Proto skutečně musíme dokázat přihlížet k něčemu takovému, jako je realita shody člověka jakožto mikrokosmu s makrokosmem. Nejen logicky musíme dokázat dívat se na člověka, nýbrž ve smyslu, kterého nemůžeme nikdy dosáhnout, aniž převedeme intelektualismus v uměleckost světa. Tehdy však, dokážete-li uskutečnit jistým způsobem metamorfózu intelektualismu v umělecké chápání a dokážete-li z uměleckosti udělat princip poznání, naleznete to, co v člověku žije lidským způsobem, nikoli způsobem přírodním, venku v makrokosmu, v onom velkém světě. Pak naleznete příbuznost člověka s oním velkým světem ve smyslu vskutku opravdovém.

DRUHÁ PŘEDNÁŠKA

Sluncem prozářená atmosféra a zvěrokruh. Oblasti universa. Vztahy člověka k planetární soustavě. Trojí volání. Nebezpečí vábení. Zákon souznění kmitů. Naučení trojice zvířat: znamení všehomíra. Tři průpovědi člověka pro vyvážení jednostranností, pro zduchovnění mechanistické civilizace Země. Kosmický symbolismus.

Dornach, 20. října 1923

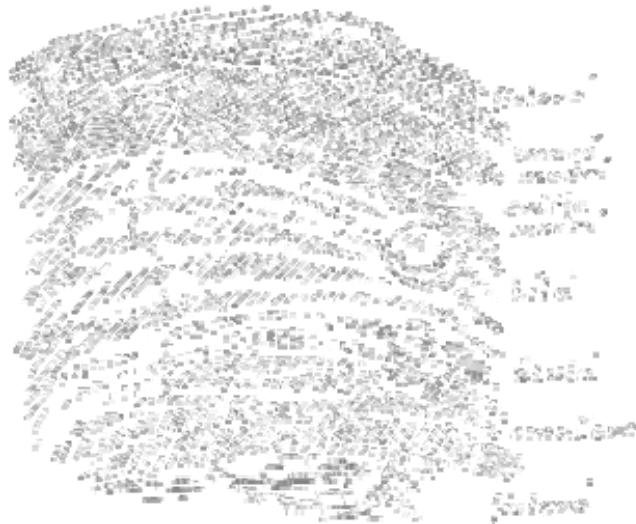
Poté co jsme včera poznali vztah zvířat výšin, která jsou reprezentována orlem, zvířat středu, která jsou reprezentována lvem, a zvířat hlubin země, která jsou reprezentována skotem, krávou, můžeme se právě dnes věnovat vztahu člověka k vesmíru z toho hlediska, které vyplývá ze vztahu vnitřního utváření člověka k těmto představitelům světa zvířat.

Pohledme nyní nahoru do oněch oblastí, o nichž jsme včera museli říci, že jsou-li ony těmi oblastmi, z nichž zvíře čerpá své zvláštní síly, pak vlastně z celého zvířete dělají ústrojí hlavy. Pohledme nahoru do těchto oblastí. Vidíme tady, jak zvíře za to, čím je, vděčí sluncem prozářené atmosféře. Sluncem prozářená atmosféra to musí být, všechno to, co může zvíře do jisté míry přijímat tím, že za podstatu svého bytí vděčí atmosféře zaplavované sluncem. A včera jsem vám řekl, že odtud pochází vlastní utváření peří. Zvíře má svou podstatu do jisté míry v zevnějšku. Co z něho dělá zevní svět, vtěluje se v jeho opeření. A když to, co lze udělat z tohoto sluncem prozářeného vzduchu, není přinášeno k bytosti zvenčí jako u orla, nýbrž je podníceno uvnitř, jako na základě nervové soustavy člověka, pak vznikají – jak jsem vám řekl – myšlenky, myšlenky okamžiku, myšlenky bezprostřední přítomnosti.

Nuže, pozvedneme-li svůj zrak do výše – abych tak řekl – obtěžkán vším tím, co vyplývá z podobných úvah, povšimneme si – že ano – zde spočívající atmosféry a jí proudícího slunečního světla. Nemůžeme se však v takovém případě zabývat Sluncem jen tak samým o sobě. Vždyť Slunce získává¹ svou sílu tím, že vstupuje do vztahu k různým oblastem vesmíru. Výrazem tohoto vztahu je, že člověk se svými poznatky vztahuje účinky Slunce k takzvanému zvěrokruhu, takže dostávali se sluneční svit k Zemi ze Lva, z Vah, ze Štíra, znamená to pro Zemi pokaždé něco jiného. Sluneční svit ale znamená pro Zemi také něco jiného podle toho, je-li zeslabován nebo zesilován jinými planetami naší planetární soustavy. Existují jiné vztahy k takzvaným vnějším planetám Marsu, Jupiteru a Saturnu a jiné vztahy k takzvaným vnitřním planetám Merkuru, Venuši a Měsíci.

Podíváme-li se nyní na ústrojnost orla, pak musíme přihlížet především k tomu, jak dalece jsou sluneční síly modifikovány, zesilovány nebo zeslabovány spolupůsobením Slunce se Saturnem, Jupiterem a Marsem. Ne náhodou hovoří legenda o tom, že orel je vlastně ptákem Jupiterovým. Jupiter tu stojí vůbec jako představitel vnějších planet. Nakreslíme-li si schematicky to, oč se přitom jedná, pak si musíme nakreslit sféru, kterou má ve světovém prostoru, v kosmu Saturn, sféru, kterou má Jupiter, sféru, kterou má Mars.

Znázorněme si to nyní – sféra Saturnu, sféra Jupitera, sféra Marsu (přednášející kreslí) – pak najdeme přechod ke sféře sluneční – a máme takříkajíc na periferii naší planetární soustavy spolupůsobení Slunce, Marsu, Jupitera a Saturnu. Když pak vidíme kroužit orla povětřím, vyslovíme naprostou skutečnost, řekneme-li: Ty síly, které, vycházejíce ze Slunce, proudí vzduchem, takže jsou složeny ze spolupůsobení Slunce s Marsem, Jupiterem a Saturnem, ty jsou to, co žije ve veškeré podobě orla, v jeho bytosti. Žijí však zároveň v útvaru lidské hlavy. A postavíme-li člověka vzhledem k jeho skutečnému bytí – lze říci, že na Zemi je člověk jen jakožto svá vlastní miniatura – do všehomíra, pak ho co do jeho hlavy musíme postavit do sféry orla. Musíme si tedy představit člověka postaveného co do jeho hlavy do sféry orla a tím máme v člověku to, co souvisí se silami směrem nahoru.

Lev je představitelem oněch zvířat, která jsou ve vlastním smyslu zvířaty slunečními, kde Slunce do jisté míry rozvíjí svou vlastní sílu. Lvu se daří nejlépe, když hvězdy nad Sluncem a hvězdy pod Sluncem², se nacházejí v takové konstelaci, že mají minimální vliv na Slunce samo. Pak nastává ona zvláštnost, kterou jsem vám popisoval včera, že síly Slunce samotného, jež prostupují vzduch, podněcují ve lvu právě takovou dýchací soustavu, že je tato soustava svým rytmem v úplné rovnováze s rytmem oběhu krve, ne co do počtu, ale co do dynamiky. To se u lva překrásně vyrovnává. Proti oběhu krve staví lev tlumící působnost dýchání, oběh krve pak ustavičně podněcuje proud dýchání. Říkal jsem vám, že je to vidět dokonce i na tvaru, na utváření lví tlamy. Tady je, že ano, vyjádřen co do tvaru onen nádherný vztah rytmu krve a rytmu dýchání. Můžeme to uvidět ve zvláštním, v sobě spočívajícím a přece zase směle ven obráceném pohledu lva. Avšak to, co tu žije ve lvu v pohledu, žije opět připojeno k ostatním prvkům lidské podstaty, k ústrojí hlavy, k ústrojí látkové výměny, v ústrojí hrudi neboli ústrojí srdce, v rytmickém ústrojí člověka.

Představíme-li si proto vlastní působení Slunce, musíme sem vzhledem k sluneční sféře zakreslit člověka tak, že jeho srdce a plíce, které k tomu patří, umístíme do oblasti slunečního vlivu. Pak máme v této oblasti lví přirozenost člověka.

Přejdeme-li k vnitřním planetám, k planetám Zemi blízkým, pak máme nejprve sféru Merkura, která má spojitost zejména s jemnějšími partiemi soustavy látkové výměny, ústrojí látkové výměny člověka, tam kde jsou výživné látky přeměňovány v látku lymfatického charakteru, kde jsou pak přenášeny do krevního oběhu.

Když pak půjdeme dále, dostaneme se do oblasti působení Venuše. Dostaneme se k poněkud hrubším partiím soustavy látkové výměny u člověka, dostaneme se k tomu, co v lidském organismu přijaté potraviny nejprve zpracovává počínaje žaludkem. Pak se dostaneme do sféry Měsíce. Kreslím toto pořadí tak, jak je obvyklé v dnešní astronomii; mohl bych ho nakreslit i jinak. Dostáváme se tedy nyní do sféry Měsíce a vstupujeme tak do oné oblasti, kde se na člověka působí v těch pochodech látkové výměny, které souvisí s Měsícem.

Postavili jsme tímto způsobem člověka do celého všehomíra. Vrátime-li se k oněm kosmickým vlivům, které uskutečňuje slunce ve spolku s Merkurtem, Venuší a

Měsícem, dostaneme se do oblasti, jež obsahuje ty síly, které přijímají ona zvířata, jež jsou nám reprezentována krávou v tom smyslu, jak jsem to vyložil včera. Zde máme to, co nemůže udělat Slunce samo ze sebe, nýbrž co může Slunce udělat, je-li Zemi blízkými planetami přiváděno ve svých silách³ k Zemi. Když pak působí všechny tyto síly, když proudí nejen vzduchem, ale prostupují různým způsobem povrch Země, pak tyto síly působí vzhůru z hlubin Země. A to, co tu působí vzhůru z hlubin země, to patří k oblasti, kterou vidíme navenek ztělesněnou právě v ústrojnosti krávy.

Kráva je trávící zvíře. Kráva je však zároveň oním zvířetem, které provádí trávení takovým způsobem, že v tomto trávícím pochodu spočívá pozemský obraz něčeho skutečně nadpozemského, že je celý tento trávící pochod u krávy prostoupen astralitou, jasně a nádherně zobrazující celý vesmír. V tomto astrálním organismu krávy je – jak jsem řekl již včera – přítomen celý svět, všechno ale neseno tíží, všechno zařízeno tak, že zemská tíže může uplatnit své působení. Uvědomte si jen, že je kráva nucena přijmout každý den asi osminu své tělesné váhy ve výživě. Člověk se dokáže spokojit se čtyřicetinou a zůstat přitom zdravý. Kráva tedy potřebuje, aby mohla zcela vyplnit svou ústrojnost, zemskou tíží. Její ústrojnost je orientovaná podle toho, že látky mají tíži. Osmína váhy musí být denně u krávy vyměněna. To váže krávu s její hmotou k zemi, zatímco je zároveň svou astralitou, jak řečeno, obrazem výšin, obrazem vesmíru.

Proto je kráva pro vyznavače hinduismu – jak jsem říkal včera – natolik úctyhodným objektem, že si teď může říci: Kráva žije zde na Zemi; ale již jen tím, že žije zde na Zemi, vytváří ve fyzické tíži hmoty obraz – mohli bychom říci – nadpozemského, mluvíme-li ve smyslu vyznavače hinduismu. A je tomu naprosto tak, že lidská přirozenost má svou normální ústrojnost tehdy, může-li člověk tato tři kosmická působení, jednostranně vyvinutá v orlu, lvu a krávi, uvést do souladu, je-li tedy skutečně splynutím působení orlího, lvího a kravího neboli býčího.

Vzhledem k všeobecnému běhu světa žijeme však v době, v níž světovému vývoji hrozí – smím-li to tak vyjádřit – nebezpečí, že tato jednostranná působení se skutečně jednostranně projeví také v člověku. Od 14., 15. století až do dnešního dne se stále větší intenzitou se to má s pozemským vývojem lidstva tak, že ona orlí působení chtějí jednostranně zabrat lidskou hlavu, lví působení chtějí jednostranně zabrat lidský rytmus a působení kraví chtějí jednostranně zabrat lidskou látkovou výměnu i celé lidské působení na Zemi.

Je příznačné pro naši dobu, že člověk má být kosmickými mocnostmi takřka rozdělen na tři díly a že jedna forma kosmických mocností má vždy snahu druhé dvě potlačit. Orel má snahu uvrhnout lva a krávu do bezvýznamnosti, stejně tak se ti druzí snaží dát oběma zbývajícím zaniknout v bezvýznamnu. A na to, co je lidským podvědomím, působí vlastně stále právě v dnešní době něco neobyčejně vábivého; vábivého už z toho důvodu, že to je v jistém ohledu i krásné. Ve svém bdělém vědomí to dnes člověk nevnímá, pro jeho podvědomí však světem proudí a zaznívá trojí volání, které chce člověka vábit. A já bych řekl, že to je tajemstvím dnešní doby, že z oblasti orlí zaznívá k nám dolů to, co vlastně orla dělá orlem, co orlu dává jeho opeření, co se kolem orla astrálně vznáší. Je to orlí bytostnost samotná, která se stává slyšitelnou pro podvědomí člověka. To je to vábící volání:

*„Uč se mou podstatu znát!
Já ti dávám sílu,
bys ve vlastní hlavě
stvořil jen vesmír.“*

Tak promlouvá orel. To je ono volání shůry, které chce dnes člověka udělat jednostranným.

A existuje ještě druhé vábení. To je to, které přichází ze střední oblasti, tam, kde síly kosmu formují přirozenost lva, tam, kde síly kosmu způsobují ze spojení Slunce a vzduchu onu rovnoměrnost rytmů, rovnoměrnost dýchání a krevního oběhu, jak to stanoví přirozenost lva. Co zde prochází vzduch, abych tak řekl, ve smyslu lva, co chce udělat jednostrannou vlastní rytmickou soustavu člověka, to promlouvá vábivě k podvědomí člověka dnes takto:

*„Uč se znát mou podstatu!
Já dávám ti sílu,
bys v ovzduší jasů
vesmíru tělo dal.“*

Tak promlouvá lev.

A více, než si myslíme, mají tyto hlasy, promlouvající k podvědomí člověka, působení. Ano, drazí přátelé, různé lidské společnosti na Zemi jsou zvláště k tomu uspořádány, aby tato působení přijímaly. Tak je například zvláště uspořádáno vše, co obývá Západ, aby se dalo zvábit, aby se dalo svést hlasem orlím. Zejména americká kultura je zvláštním uspořádáním svého lidství vystavena svodům toho, co promlouvá orel. Evropský Střed, obsahující v sobě mnohé z toho, čím je antická kultura, obsahující v sobě mnohé z toho, co například *Goetha* přimělo k cestě do Itálie, aby osvobodil svůj život, ten je obzvlášť vystaven tomu, co promlouvá lev.

Orientální civilizace je vystavena především tomu, co promlouvá kráva. A právě tak, jak zaznívají obě druhá zvířata ve své kosmické reprezentaci, tak zaznívá – dalo by se říci – dole ze zemských hlubin jakoby hněvivě, dunivě volání toho, co žije v tíži krávy. Je tomu skutečně tak, jak jsem vám to již popsal včera, že vidíme nasycené stádo ležet na pastvině svým zvláštním, zemské tíži se oddávajícím způsobem v podobě, která vyjadřuje toto podléhání zemské tíži, toto podléhání oné okolnosti, že musí každý den v sobě vyměnit osminu své vlastní tělesné váhy ke svému zatížení. K tomu ještě přistupuje, že hlubiny Země, které to vše v trávicím ústrojí krávy způsobují pod vlivem Slunce, Merkuru, Venuše a Měsíce, že tyto hlubiny Země proznívají jakoby démonicky hněvivou silou takoveto stádo slovy:

*„Uč se mou podstatu znát!
Já dávám ti sílu,
bys váhy, míru i číslo
vesmíru oderval.“*

Tak promlouvá kráva. A vystaven je tomuto vábení obzvlášť Orient. Jenže ta věc je míněna tak, že Orient je sice zprvu vystaven tomuto vábení krávy, protože má ono staré uctívání krávy v hinduismu, že ale, kdyby toto vábení zachvátilo lidstvo

skutečně tak, že to, co z tohoto vábení vyvstává, by zvítězilo, pak by se právě to, co z Orientu působí, projevilo ve Středu a na Západě jako civilizace, brzdící pokrok a způsobující úpadek. Jednostranně by zemsky-démonické síly působily na pozemskou civilizaci. Neboť co by se potom vlastně stalo?

Potom by se stalo toto: Na Zemi vznikla v průběhu posledních staletí technika, nacházející se pod vlivem zevní vědy, vznikl zevní technický život. Vždyť je skvělá, tato naše technika ve všech oborech. Přírodní síly působí v technice ve svém neživém utváření. A čeho je zde třeba, aby tyto přírodní síly byly zapojeny do hry, aby vytvořily takříkajíc úplnou civilizační vrstvu na Zemi, to jsou váhy, měřidlo a číslo.

Váhy a metr, vážit, počítat a měřit, to je ideál dnešního vědce, dnešního technika, který má ze zevní vědy dnes vlastně celé své povolání. Přivedli jsme to tak daleko, že jeden významný matematik dneška dal na otázku, co skrývá bytí, následující odpověď. Inu, filozofové všech dob se pokoušeli odpovědět na otázku: Co je vlastně skutečné? Tento významný fyzik⁴ praví: Skutečné je to, co lze změřit; co nelze změřit, není skutečné. Je takříkajíc ideálem pohlížet na veškeré bytí tak, že je ho možné přinést do laboratoře a zvážit, změřit a spočítat, a z toho, co se zvážilo, změřilo a spočítalo, je pak vlastně sestavováno to, co se ještě připouští jako věda, jež pak ústí do techniky. Číslo, míra a váha se staly tím, co má působit takříkajíc jako orientace pro celou civilizaci.

Ovšem dokud lidé používají měření, počítání a vážení jen a pouze svým rozumem, dotud to není až tak zlé. Lidé jsou sice velice chytří, tak chytří jako vesmír však ještě dlouho ne. Proto to nemůže být nijak zvlášť zlé, dokud se vzhledem k vesmíru měří, váží a počítá jen takovýmto, abych tak řekl, diletským způsobem. Kdyby se ale právě dnešní civilizace změnila v zasvěcení, pak by to bylo zlé, kdyby zůstala při svém smýšlení. A k tomu by mohlo dojít, kdyby byla civilizace Západu, stojící zcela ve znamení vah, metru a počtů, zaplavena tím, co by se přece jen mohlo stát v Orientu – že by mohlo být iniciační vědou vyzkoumáno, co vlastně duchovně žije v ústrojnosti krávy. Neboť proniknete-li do ústrojnosti krávy, naučíte-li se poznávat, jak tady ona osmina výživných látek, zatížená zemskou tíží, všim, co se dá vážit, měřit a počítat, naučíte-li se poznávat to, co duchovně organizuje toto pozemsky těžké v krávi, naučíte-li se poznávat celý tento organismus krávy, jak leží na pastvině a tráví a ve svém trávení astrálně vyjevuje něco velkolepého z všehomíra, pak se naučíte poznávat, zapřahat ono zvážené, změřené, spočítané do systému, jímž můžete přemoci veškerou ostatní civilizaci a celé zeměkouli dát jediné a pouze takovou civilizaci, která již jen váží, počítá, měří a dá všemu ostatnímu z civilizace zmizet. Neboť co by vyplynulo z iniciace ústrojnosti krávy? To je velmi do hloubky jdoucí otázka, nesmírně významná otázka. Co by z ní vyplynulo?

Ano, způsob, jakým se například konstruují stroje, tento způsob je velmi rozdílný, záleží na jednotlivých strojích; všechno ale směřuje k tomu, že stroje dosud nedokonalé a primitivní se poznenáhlu stanou stroji, které budou založeny na kmitech: kde něco kmitá, kde se kmitáním, oscilací, periodicky probíhajícími pohyby dosahuje účinku stroje. K takovým strojům vše směřuje. Bude-li však člověk jednou schopen zkonstruovat tyto stroje v jejich vzájemném působení tak, jak se to může naučit na rozdělávání stravy v ústrojnosti krávy, potom budou kmity, které budou na zeměkouli vytvářeny stroji, tyto malé pozemské kmity budou probíhat tak, že s tím, co se bude dít na Zemi, bude zároveň kmitat, bude rezonovat to, co je nad Zemí; že

naše planetární soustava bude muset ve svých pohybech kmitat spolu s naší pozemskou soustavou, jako rezonuje patřičně naladěná struna, uhodí-li se v téže místnosti na jinou.

To je ten strašlivý zákon souznění kmitů, který by se naplnil, kdyby byl Orient sveden vábením krávy, takže by pak mohl přesvědčivě proniknout bezduchou, čistě mechanistickou civilizací Západu a Středu, a tím by na Zemi mohl být vytvořen mechanistický systém, který by byl přesně včleněn do mechanistického systému vesmíru. Tím by bylo v lidské civilizaci vymýceno všechno, čím je působení vzduchu, působení zemského okolí, a všechno, čím je působení hvězd. To, co člověk například prožívá díky střídání ročních období, co prožívá, když se účastní rašícího a pučícího života jara, usmrcujícího se a ochromujícího života podzimu, to všechno by pro člověka ztratilo svůj význam. Lidskou civilizací by zněl cinkot a klapot kmitajících strojů a jeho ozvěna, která by proudila z kosmu na Zemi jako reakce zemského mechanismu.

Budete-li pozorovat část toho, co v současnosti působí, pak dospějete k závěru, že část naší současné civilizace je skutečně na cestě k tomu vzít si za cíl tyto strašlivé síly zániku.

Tak, a nyní si představte, že by byl Střed zváben tím, co mluví lev! Nebezpečí, které jsem právě popsal, by nehrozilo. Zmíněné mechanismy by zase postupně zmizely z povrchu zemského. Civilizace by se nestala mechanickou, člověk by však byl jednostrannou silou oddán tomu, co žije ve větru a dešti, co žije ve střídání ročních období. Člověk by byl zapražen do běhu ročních období a musel by díky tomu žít především ve vzájemné hře rytmu dýchání a rytmu cirkulace. Vyvinul by v sobě to, co mu může dát jeho bezděčný život. Do jisté míry by vyvinul především onu podstatu hrudi. Tím by ale u člověka zachvátil pozemskou civilizaci takový egoismus, že by každý chtěl žít vlastně jen sám sobě, že by se žádný člověk nestaral o nic jiného než o blaho přítomnosti. Tomu je vystavena civilizace Středu, která by rozhodně mohla takovýto život na pozemskou civilizaci uvalit.

A ještě jednou do třetice, kdyby vábení orla zlávalo Západ, takže by se mu podařilo rozšířit po celé Zemi svůj způsob myšlení a své smýšlení, pak by v lidstvu vůbec vzniklo puzení spojit se bezprostředně s nadpozemským světem tím způsobem, který tu kdysi byl, který tu byl na počátku Země, na počátku zemského vývoje. Lidé by získali puzení vymazat to, co člověk vydobyl ve své svobodě a samostatnosti. Lidé by dospěli k tomu, žít zcela jen v oné nevědomé vůli, která dává žít božstvům v lidských svalech a nervech. Lidé by se vrátili k primitivním stavům, k původnímu primitivnímu jasnozření. Člověk by se snažil odpoutat se od Země tím, že by se vrátil k jejímu počátku.

Řekl bych, že pro exaktně jasnozřivý pohled je to ještě utvrzováno díky tomu, že její vlastně pasoucí se kráva stále a stále proniká oním hlasem, který praví: Nepohlížej vzhůru; všechna síla pochází ze Země. Poznej všechno, čím jsou vlivy Země. Staneš se pánem Země. Trvalým učiníš to, čeho se na Zemi dopracuješ. Ba, kdyby člověk podlehl tomuto vábení, pak by nemohlo být odstraněno nebezpečí, o kterém jsem mluvil: mechanizovaná pozemská civilizace. Neboť astrálno tohoto trávicího zvířete chce učinit vše přítomné trvalým, chce přítomné zvěčnit. Ze lvího uspořádání vychází to, co nechce přítomné učinit trvalým, ale co chce učinit přítomnost co možná

nejprchavější, co chce ze všeho učinit hru střídání ročních období, jež se stále opakuje, co se chce vyžít ve větru a dešti, ve hře slunečního paprsku, v povětrí. A tento charakter by si osvojila rovněž civilizace.

Orel, pokud ho budeme pozorovat skutečně s porozuměním, jak se vznáší v povětrí, vypadá, jakoby na svém peří nesl vzpomínku na to, co zde bylo na počátku vývoje Země, Orel si ve svém opeření uchoval síly, které působily shora ještě do nitra Země. Jeden by řekl, že na každém orlu jsou vidět ona tisíciletí Země a orel se svou fyzičností země ani nedotkl, nanejvýš aby se zmocnil kořisti, v žádném případě však k uspokojení svého vlastního života. On ale krouží povětrím, chce-li udělat něco pro svůj vlastní život, protože mu je to, co se zrodilo na zemi, lhostejné, protože má svou radost a své nadšení ze sil povětrí, protože pozemským životem dokonce pohrdá a chce žít v tom živlu, v němž žila Země sama, dokud ještě nebyla Zemí, nýbrž dokud na počátku svého zemského bytí pronikala ještě sama sebe nebeskými silami. Orel je ono hrdé zvíře, které se nechtělo zúčastnit pevného zemského vývoje, které uniklo vlivům tohoto pevnějšího zemského vývoje a které chtělo zůstat spojeno jen s oněmi silami, jež byly na počátku Země.

Taková jsou naučení, jež nám tato trojice zvíře dává, jsme-li s to dívat se na ni jako na veliké, mocné písmo, jež bylo do všehomíra vepsáno pro vysvětlení záhad světových. Neboť v podstatě je každá věc ve všehomíru znamením, dokážeme-li ho číst; zejména, dokážeme-li číst souvislosti, pak porozumíme záhadám všehomíra.

Jak je to přece významné, musíme-li si říci: Co zde děláme, měříme-li kružidlem či metrem, vážíme-li vahami, počítáme-li tu k sobě vlastně skládáme něco, co je všechno pouhým fragmentem; celkem se to stane, teprve pochopíme-li uspořádání krávy v její vnitřní duchovnosti. To znamená číst v záhadách všehomíra. A toto čtení v záhadách všehomíra vede k pochopení bytí světa i člověka. To je ona moderní iniciační moudrost. To je to, co dnes musí být řečeno z hloubi duchovního života.

Dnes je vlastně pro člověka těžké být člověkem. Neboť člověk je vůči této trojici zvířat – abych tak řekl – jako ona antilopa ve včerejší bajce, kterou jsem vám vyprávěl. Co má tendenci k jednostrannosti, získává zvláštní podobu. Lev zůstává lvem, chce však mít ostatní šelmy jako metamorfózy pro ta ostatní zvířata. Pro to, co je vlastně orlem, používá lev jinou šelmu, totiž hyenu, která žije v podstatě z mrtvého, z toho mrtvého, co je vytvářeno v naší hlavě, co k našemu umírání dodává neustále v každém okamžiku atomistické kousky. Tato bajka tedy nahrazuje orla hyenou, hyenou živící se rozkladem, na místo krávy pak lev staví, což odpovídá úpadku – legenda mohla vzniknout na základě černošské kultury – jinou šelmu, totiž vlka. A tak v této bajce máme druhou trojici zvířat, lva, hyenu a vlka. Jak dnes proti sobě stojí ona vábení, tak proti sobě vlastně stojí, abych tak řekl, kosmický symbolismus, když pozvolna, zaznívá-li vábivé volání, se orel snáší k zemi a stává se hyenou a skot nechce již se svatou trpělivostí zobrazovat vesmír, ale stává se trhajícím vlkem.

Pak máme možnost přeložit onu legendu, kterou jsem vám včera nakonec vyprávěl, z černošské řeči do řeči naší moderní civilizace. Včera jsem vám musel vyprávět, abych tak řekl, v černošském duchu o tom, jak si na lov vyšli lev, vlk a hyena. Ti tři ulovili antilopu. Hyena měla dělit nejdřív; dělila podle hyení logiky a řekla: „Třetinu jednomu každému; třetinu lvu, třetinu vlku, třetinu mně.“

Nato hyenu sežrali. A teď praví lev k vlkovi: „Nyní děl ty.“

A vlk říká: „První třetinu dostaneš ty, protože jsi zabil hyenu, patří ti také její podíl. Druhou třetinu dostaneš ty, protože bys beztoho byl dostal třetinu, kdy podle výroku hyeny, každý měl dostat třetinu. Třetí třetinu dostaneš také ty, protože jsi nejmoudřejší a nejudatnější mezi zvířaty.“

A lev praví k vlkovi: „Kdo tě naučil tak znamenitě dělit?“

A vlk říká: „Tomu mne naučila hyena.“

Logiku měli oba stejnou, při její aplikaci na skutečnost však z toho vzešlo něco zcela jiného podle toho, jestli logiku aplikovala hyena nebo, s jejími zkušenostmi, vlk. V aplikaci logiky na skutečnost tkví podstata věci.

Tak, a celou tuto věc můžeme vyprávět také poněkud jinak, přeloženou, abych tak řekl, do řeči moderní civilizace. Stále však vyprávím, všimněte si toho, stále vyprávím o tom, o čem se jedná ve velikém běhu kultury. A tady bych řekl, že by se tento příběh dal moderně vyjádřit asi takto: Antilopa je zabita. Hyena se stáhne a projeví němý soud; neodvažuje se ani vzbudit lvův hněv: ustupuje. Projeví němý soud, čeká v pozadí. Nato se lev a vlk dají do boje o ukořistěnou antilopu a bojují a bojují, bojují tak dlouho, až se natolik poraní, že oba následkem těchto ran zemřou. Nyní se objeví hyena a sežere antilopu, vlka i lva, jakmile začnou podléhat rozkladu. Hyena znázorňuje to, co spočívá v lidském intelektu, co je umrtvujícího v povaze člověka. Hyena je rubem, karikaturou orlí civilizace.

Cítíte-li, co chci tímto poevropštěním staré černošské bajky říci, pak pochopíte, že by vlastně dnes měly být tyto věci správně chápány. Správně chápány budou jen tehdy, naučí-li se člověk postavit proti trojnásobnému vábení orla, lva a krávy průpověď vlastní, průpověď, která by dnes měla být šiboletem⁵ lidského úsilí, myšlení a působení.

*„Já musím se učit:
Ó krávo,
tvé síle z mluvy,
kterou ve mne hvězdy zjevují.“*

Nikoli zemské tíži, nikoli pouhému vážení, počítání a měření, nejen tomu se učit, co spočívá ve fyzické ústrojnosti krávy, nýbrž tomu, co v ní je ztělesněno, plachému odvrácení pohledu od ústrojnosti krávy k tomu, co ztělesňuje; pozvednout pohled k výšinám – potom, potom bude zduchovněno, co by se jinak stalo mechanistickou civilizací Země.

Druhou věcí, kterou si člověk musí říci, je:

*„Já musím se učit:
Ó lve,
tvé síle z mluvy,
kterou rokem i dnem
svět ve mně působí.“*

Povšimněte si onoho „zjevují“ a „působí“! A třetí věcí, kterou se člověk musí učit, je:

*„Ó orle,
tvé síle z mluvy,
která ve mně tvoří,
co ze země vzešlo.“*

Tak musí člověk proti jednostrannému vábení postavit svou trojí průpověď, onu průpověď, jejíž smysl může jednostrannosti přivést k harmonickému vyrovnání. Člověk se musí naučit pohlédnout ke krávi, od krávy však, když ji důkladně pocítil, vzhlédnout k tomu, co zjevuje mluva hvězd. Člověk se musí naučit namířit svůj pohled k orlu a poté, co v sobě důkladně pocítil orlí povahu, s tímto pohledem, s tím, co mu tato orlí povaha dala, shlédnout dolů na to, co v zemi raší a pučí a co také působí zespod nahoru v člověku v jeho ústrojnosti. A musí se naučit dívat se na lva tak, že mu lvem bude zjeveno, co ho ovívá ve větru, co na něj blýská v blesku, co okolo něj duní v hromu, co vítr a déšť způsobuje v běhu roku v celém pozemském životě, do něhož je člověk vtažen.

Když tedy člověk, hledící fyzickým zrakem vzhůru s dolů obráceným zrakem duchovním, hledící fyzickým zrakem dolů s nahoru obráceným zrakem duchovním, hledící fyzickým zrakem přímo na východ s duchovním zrakem obráceným přímo opačným směrem na západ, když tedy člověk je s to nahoře a dole i vpředu a nazpět dát navzájem pronikat duchovnímu i fyzickému pohledu, pak dokáže uslyšet skutečná, jej posilující a ne jej oslabující volání orla z výšin, lva ze zemského okolí, krávy z nitra země.

To je to, co se člověk má naučit o svém poměru k všehomíru, aby sám sebe připravoval v působení pro zemskou civilizaci, aby sloužil nikoli zániku, nýbrž vzestupu.

*„Uč se mou podstatu znát!
Já dávám ti sílu,
bys ve vlastní hlavě
vesmír jen stvořil.*

Tak promlouvá orl
Západ

*Uč se mou podstatu znát!
Já dávám ti sílu,
bys v ovzduší jasu
vesmíru tělo dal.*

Tak promlouvá lev
Střed

*Uč se mou podstatu znát!
Já dávám ti sílu,
bys váhy, míru i číslo
vesmíru oderval.*

Tak promlouvá
kráva
Orient

Já musím se učit

*Ó krávo,
tvé síle z mluvy,
kterou ve mne hvězdy*

zjevují.

*Ó Ive: tvé síle
z mluvy,
kterou rokem i dnem
svět ve mně působí.*

*Ó orle: tvé síle
z mluvy,
která ve mně tvoří,
co ze země vzešlo.“*

TŘETÍ PŘEDNÁŠKA

Fyzická substance Země a duchovní substance duše. Duchovní a pozemsko-fyzické síly. Člověk jako bytost fyzicko-duchovně substanciální i dynamická. Karmické zadlužení člověka vůči Zemi. Vyrovnavání prostřednictvím kosmických bytostí. Tajemství sil zvěrokruhu, které přicházejí z kosmu a které ve zvířatech získávají svou podobu. Kosmické tajemství „trojzvířete“.

Dornach, 21. října 1923

Pokusili jsme se postavit opět člověka z určitého hlediska do všehomíra. Dnes bychom přikročili k úvaze, která to vše, abych tak řekl, shrne v jeden celek. Během svého fyzického života žijeme na Zemi, jsme obklopeni oněmi událostmi a skutečnostmi, které tu jsou skrze fyzickou hmotu Země, jež je nejrůznějším způsobem formována, tvarována v bytosti přírodních říší, ba v samou podobu lidskou. V tom všem tkví právě fyzická hmota Země. Nazvěme ji dnes, tuto fyzickou hmotu, protože hned nato budeme muset hovořit o jejím protikladu, fyzickou substancí Země, tedy tím, co je hmotným základem různých útvarů Země, a odlišujeme od ní to, co je jako protiklad této fyzické substance přítomné ve vesmíru, substancí duchovní, která je například základem naší vlastní duše, která je však i jinak základem oněch útvarů ve vesmíru, které se jakožto duchovní spojují s útvary fyzickými.

Nevystačíme s tím, abychom hovořili jen o fyzické hmotě nebo fyzické substancí. Pomyslete jen na to, že jsme do celkového obrazu našeho světa museli přibrat bytosti vyšších hierarchií. Tyto bytosti vyšších hierarchií nemají pozemskou substancí, nemají fyzickou substancí v tom, co bychom u nich nazvali tělesností. Ony mají právě onu substancí duchovní. Takže můžeme pohlédnout na to, co patří k Zemi, a spatříme substancí fyzickou; můžeme pohlédnout na to, co je mimo Zemi, a spatříme substancí duchovní.

Dnes se ví jen málo o duchovní substancí, a tak se o oné pozemské bytosti, jež současně náleží světu fyzickému i duchovnímu, o člověku, mluví tak, jako by měl jen a pouze substancí fyzickou. Tak tomu však není. Člověk v sobě veskrze nese substancí duchovní i fyzickou, ba tuto duchovní a fyzickou substancí nese v sobě dokonce natolik jedinečným způsobem, že to musí být, zprvu překvapivé pro toho, kdo není zvyklý všimnout si takových věcí. Povšimneme-li si totiž u člověka toho, co

právě člověka uvádí do pohybu, čím jsou tedy u člověka končetiny a co pak, vycházejí z končetin, pokračuje dovnitř jako činnost výměny látkové, pak je nesprávné, mluvíme-li zde hlavně o fyzické substanci. Hned vám to bude ještě zřejmější. O člověku mluvíme jen tehdy správně, díváme-li se na jeho takzvanou nižší přirozenost tak, že jejím základem je v podstatě substance duchovní. Čili, chceme-li si člověka schématicky nakreslit, musíme to udělat takto:

Musíme říci, že spodní člověk nám vlastně znázorňuje útvar v duchovní substanci, a čím dále stoupáme nahoru k hlavě člověka, tím víc je člověk vytvořen z fyzické substance. Avšak nohy, o těch přece musíme říci, jakkoli groteskně to zní, že jsou v podstatě vytvářeny z duchovní substance – třebaže to zní, jak jsem říkal, groteskně. Takže postupujeme-li dále nahoru k hlavě, musíme člověka kreslit tak (přednášející kreslí), že necháme duchovní substanci přejít do substance fyzické; nejvíce je pak fyzická substance obsažena v hlavě člověka. Naproti tomu je duchovní substance obzvlášť hezky rozprostřena, abych tak řekl, tam, kde člověk vysouvá své nohy do prostoru, kde do prostoru vysouvá své paže. Je to opravdu tak, jako by to pro ruce a nohy bylo to hlavní, že je tato duchovní substance naplňuje, že je tím podstatným v nich. Je tomu vsuktu tak, že pro ruce a nohy tady fyzická substance do jisté míry jen plave v substanci duchovní, zatímco hlava je vpravdě takřikajíc kompaktním útvarem z fyzické substance. Na takovém útvaru, jakým je člověk, nelze však rozlišovat pouze substanci; v jeho utváření je třeba rozlišovat síly. Také zde musíme opět rozlišovat mezi silami duchovními a silami pozemsko-fyzickými.

Ovšem u sil je tomu právě naopak. Zatímco u končetin a látkové výměny je substance duchovní, jsou v nich síly, pro nohy například tíže, fyzické. A zatímco substance hlavy je fyzická, jsou síly, které zde vevnitř působí, duchovní. Duchovní síly působí v hlavě, fyzické síly působí v duchovní substanci lidských končetin a jeho látkové výměny. Jen tak dokážeme člověka plně pochopit, budeme-li v něm rozlišovat jeho horní oblasti, jeho hlavu a také horní oblasti hrudi, které jsou vlastně fyzickou substancí, propracovávanou silami duchovními – ty nejnižší duchovní síly, abych tak řekl, pracují v dýchání – a spodního člověka musíme považovat za útvar z duchovní substance, v níž pracují fyzické síly. Jenom si musíme udělat jasno v tom, jak se to s těmito věcmi u člověka vlastně má. Člověk totiž rozprostírá svoji „hlavovou“ podstatu do celého svého organismu, takže hlava, ovšem i to, čím je proto, že je fyzickou substancí propracovávanou duchovními silami, celou tuto svoji podstatu rozprostírá také do spodní části člověka. To, čím je člověk svou duchovní substancí, v níž pracují fyzické síly, je neseno vzhůru do horní části člověka. Co zde v člověku působí, to se vzájemně proniká. Člověku však lze porozumět přece jen pouze tehdy, budeme-li se na něj tímto způsobem dívat jako na bytost fyzicko-duchovně substanciální i dynamickou, to znamená jako na bytost silovou.

To má také svůj veliký význam. Neboť pomineme-li vnější zjev a budeme se věnovat vnitřní podstatě, tak se nám například ukáže, že nesmí dojít k žádné nepravdělnosti v tomto rozdělování substancí a sil u člověka.

Jestliže například do toho, co má být čistou substancí, čistou duchovní substancí u člověka, vnikne fyzická hmota, fyzická substance, jestliže se tedy například v soustavě látkové výměny příliš uplatní fyzická substance, která vlastně vede k hlavě, jestliže je do jisté míry látková výměna příliš prostoupena podstatou hlavy, pak člověk onemocní, pak vznikají zcela určité typy nemocí. A úkol léčby pak spočívá v tom, aby

se paralyzovaly, vypudily zase tyto fyzické hmotné útvary, roztahující se v oblasti duchovně-substanciální. Jestliže je ale na druhou stranu trávicí soustava člověka ve svém zvláštním způsobu, kdy je propracovávána fyzickými silami v duchovní substanci, jestliže je toto vysíláno vzhůru k hlavě, pak je lidská hlava příliš, smím-li to tak říci, spiritualizována, pak dojde k přílišné spiritualizaci hlavy. Pak je třeba postarat se o to, protože se jedná o chorobný stav, aby byl hlavě dodáván dostatek fyzických výživných sil, tak aby se tyto dostaly k hlavě tak, že nejsou spiritualizovány.

Kdo se podívá na zdravého a nemocného člověka, bude s to velice brzy uznat užitečnost tohoto rozlišování, půjde-li mu vůbec o pravdu, nikoli jen o vnější zdání. Avšak v této věci jde ještě o něco podstatně jiného. To, oč tu jde, čím se člověk cítí díky tomu, že je bytostí takového druhu, jak jsem to popsal, to při dnešním obvyklém vědomí zůstává zprvu právě v podvědomí. Tam to přítomné je. Tam se to objevuje jako určitá nálada, jako životní ladění člověka. Avšak k plnému vědomí to přivede přece jen pouze duchovní náhled a tento duchovní náhled vám mohu vyličit takto:

Existuje jedno tajemství člověka, že vlastně tím nejhlavnějším, tím nejpodstatnějším orgánem, který potřebuje fyzickou substanci, je hlava, aby tuto fyzickou substanci mohl člověk propracovávat duchovními silami. Druhé tajemství spočívá v tom, že v člověku končetin a látkové výměny je tou podstatnou duchovní substancí, která potřebuje duchovní síly, síly tíže, síly rovnováhy a ty ostatní fyzické síly, aby mohla existovat. Kdo na základě dnešní iniciační vědy takto duchovně prohlédá tajemství člověka a pak se ohlédne zpět na pozemské bytí, ten si vlastně jako člověk sám připadá jako obrovský dlužník vůči Zemi. Neboť na jedné straně si musí říci, že potřebuje, – aby mohl zachovat svou lidskou bytost, jisté podmínky, skrze tyto podmínky stává se však dlužníkem Země. Člověk Zemi neustále něco odnímá. Přejde totiž na to, že si musí říci: To, co v sobě nesu z duchovní substance během pozemského bytí, to vlastně potřebuje Země. To by měl vlastně, prochází-li smrtí, vrátit Zemi, neboť Země ke své obnově potřebuje neustále duchovní substanci. To však člověk nemůže, neboť by nemohl ujít svou lidskou pouť časem po smrti. Musí tuto duchovní substanci vzít s sebou pro život mezi smrtí a novým zrozením, protože ji potřebuje, protože by takřikajíc po smrti zmizel, kdyby tuto duchovní substanci s sebou nevezl branou smrti.

Jen tak může prodělat ony změny, které prodělat musí, že tuto duchovní substanci svých končetin a výměny látkové pronese branou smrti do duchovního světa. A tak by člověk nemohl podléhat budoucím inkarnacím, kdyby dal Zemi to, co je jí vlastně dlužen, kdyby jí dal tuto duchovní substanci. To on nemůže. On zůstává dlužníkem. To je něco, co se zatím nedá nijak napravit, dokud je Země ve svém středním stavu. Na konci pozemského bytí tomu bude jinak.

Je tomu už tak, drazí přátelé, že ten, kdo na život pohlíží duchovním zřením, nezakouší jen onu bolest a utrpení, a třeba i ono štěstí a radost, které přináší všední život, ale že s duchovním zřením vynořují se kosmické pocity, kosmická utrpení a radosti. A iniciaci nelze oddělit od vynoření se takových kosmických utrpení, jako je například to, že si člověk řekne: Jednoduše tím, že zachovávám svoji lidskou bytost, musím se stát dlužníkem Země. Nemohu Zemi dát to, co bych jí vlastně dát musel, kdybych byl kosmicky docela poctivý.

Podobně je to s tím, co se nachází v substanti hlavy. Tím, že po celý pozemský život pracují v hmotné substanti hlavy duchovní síly, tím se tato substance odcizuje Zemi. Vždyť člověk musí substanti pro svou hlavu Zemi odejmout. On však musí též, aby byl člověkem, tuto substanti své hlavy neustále pronikat duchovními silami mimozemských sfér. A zemře-li člověk, je to pro Zemi něčím neobyčejně rušivým, že musí nyní opět převzít hmotu lidské hlavy, která se jí natolik odcizila. Když člověk projde branou smrti a substanti své hlavy předá Zemi, pak tato substance, která je vlastně naprosto zduchovnělá, která v sobě nese duchovní výsledky, působí v souvislostech života Země v podstatě jako jed, tento život Země vlastně rozrušuje. Člověk, pokud tyto věci prohlédá, si vlastně musí říci, že by od něj bylo poctivé, vzít tuto substanti s sebou právě branou smrti, protože by se vlastně mnohem lépe hodila do oblasti duchovní, kterou člověk prochází mezi smrtí a novým zrozením. To on nemůže. Neboť vzal-li by tuto zduchovnělou zemskou substanti s sebou, vytvářel by si neustále nepřítele pro celý svůj vývoj mezi smrtí a novým zrozením. Bylo by to to nejstrašnější, co by se člověku mohlo stát, kdyby tuto zduchovnělou substanti hlavy vzal s sebou. To by neustále pracovalo na zničení jeho duchovního vývoje mezi smrtí a novým zrozením.

Tak si musíme říci, jestliže tyto věci prohlédáme, že také tím se stáváme dlužníky Země; neboť něco, za co jí vděčíme, co jsme však učinili pro ni nepotřebným, musíme neustále zanechávat zde, nemůžeme to vzít s sebou. To, co jí máme ponechat, jí odnímáme; to, co máme vzít s sebou, co jsme učinili pro ni nepotřebným, to odevzdáme se svým pozemským prachem této Zemi, která tím v komplexu svého života jako celá bytost nesmírně trpí.

Ono se to má tak, že právě duchovním zřením doléhá zprvu na lidskou duši něco, co je nesmírně tragickým pocitem. A jen přehlédne-li člověk větší časová období, přehlédne-li vývoj celých systémů, pak se mu naskytne výhled, že až se například bude jednou Země blížit ke svému konci, bude moci tento dluh v pozdějších stupních vývoje lidstva, ve stupni Jupitera, Venuše, Vulkánu, takříkajíc vyrovnat, splatit.

Čili nejen tím, že člověk prožije jeden jednotlivý pozemský život, vytváří karmu, ale člověk vytváří karmu, karmu světovou, karmu kosmickou vůbec již tím, že je člověkem pozemským, že obývá Zemi a ze Země bere své substance.

Tady bychom mohli člověka opustit a podívat se na ostatní přírodu, abychom uviděli, jak sice člověk, abych tak řekl, musí na sebe brát tento dluh, o kterém jsem vám nyní vyprávěl, ale jak přece jen neustále dochází díky kosmickým bytostem k jeho vyrovnávání. Tu pak člověk proniká do nádherných tajů bytí, do tajemství, která se vskutku, shrneme-li je, teprve stávají tím, co získáme jako představu o moudrosti světa.

Opusťme člověka a podívejme se na to, na co jsme se v posledních dnech dívali již mnohokrát, podívejme se na svět ptáků, který nám byl v posledních dnech reprezentován orlem. Mluvili jsme o orlu jako o reprezentantu světa ptáků, jako o tom zvířeti, které v sobě takříkajíc shrnuje vlastnosti a síly ptačího světa. A pozorujeme-li orla, pozorujeme vlastně to, co je v kosmické souvislosti posláním všech ptáků. Budu tedy napříště mluvit jednoduše o orlu.

Říkal jsem vám o tom, jak vlastně orel odpovídá hlavě člověka a jak ony síly, které v lidské hlavě vyvolávají myšlenky, vyvolávají u orla opeření. Takže vlastně v orlím opeření působí sluncem prozářené, světlem prozářené síly vzduchu. To se třpytí v orlím peří, síla vzduchu proniknutá světlem.

Orel tedy, jemuž lze přičíst lecjakou nedobrou vlastnost, má přece onu pozoruhodnou vlastnost vzhledem ke svému kosmickému bytí, že do jisté míry vně jeho kůže, v podobě opeření, zůstává všechno to, co na něm ony prosluněné síly vzduchu utvářejí. Co se zde děje, povšimne si člověk totiž teprve tehdy, až orel zemře.

Když orel zemře, tak si člověk teprve uvědomí, jak pozoruhodné, řekl bych, povrchní trávení má orel oproti důkladnému trávení krávy s jejím přežvykováním. Kráva je skutečně trávicím zvířetem, opět jako reprezentant mnoha jiných ze zvířecího pokolení. Tady se tráví, jak se patří. Orel tráví jako každý pták povrchně. Všechno se jen takříkajíc začne, celé to trávení se jen začne. A řekl bych, že toto trávení je v orlí existenci, díváme-li se na ni jako na celek, vlastně jen vedlejším zaměstnáním v jeho bytí; všude v orlu se s ním zachází jako s čímsi vedlejším.

Naproti tomu probíhá u orla důkladně vše, co je vynaloženo na jeho opeření. U jiných ptáků je právě to ještě výraznější. Tam je v peří všechno s nesmírnou péčí ještě více propracovááno. Takové ptačí pero je pak vlastně nádherným útvarem. Tady totiž nejvýrazněji vzniká to, co by se dalo nazvat pozemskou hmotou, kterou orel odnímá zemi a která je horními silami produhovněna, ale tak, že si to orel nepřivlastňuje; neboť orel si nedělá nárok na reinkarnaci. Nemusí se tedy nijak rozpakovat nad tím, co se pak stane v jeho peří díky působení horních duchovních sil na pozemskou hmotu, nemusí se rozpakovat nad tím, jak to nyní dále působí v duchovním světě.

Tak vidíme, že zemře-li orel a jeho peří teď také odumírá – to platí, jak jsem říkal, pro každého ptáka – že tu zduhovnělá pozemská hmota putuje ven do duchovní země, je opět proměněna v duchovní substanci.¹

Jak vidíte, máme pozoruhodný vztah spřízněnosti s orlem vzhledem k naší hlavě. To však, co my nemůžeme, orel může. Orel od země neustále odnáší to, co je v zemi z fyzické substance duchovními silami zduhovňováno.

A to je právě ono, proč také ve svém cítění tak pozoruhodně sledujeme orla v jeho letu. Pociťujeme jej jako něco zemi cizího, jako něco, co má více co dělat s nebem než se zemí, ačkoli si bere svoji substanci ze země. Ale jak si ji bere? Bere si ji tak, že je pro pozemskou substanci pouhým lupičem. V obyčejném banálním zákoně pozemského bytí není, abych tak řekl, pamatováno na to, že by orel měl také ještě něco dostat. Krade si, loupí si svoji hmotu, jak vůbec ptactvo mnohdy hmotu loupí. Avšak orel, ten to vyrovnává. Uloupí si svoji hmotu, ale nechá ji zduhovnit silami, které jsou jako duchovní síly ve vyšších oblastech, a odvádí po své smrti tyto zduhovnělé pozemské síly, které uloupil, do duchovní země. S orly putuje zduhovnělá pozemská hmota ven do duchovní země.

Život zvířat není ani jejich smrtí uzavřen. Zvířata mají svůj význam ve vesmíru. A letí-li orel jako orel fyzický, pak je do jisté míry pouze obrazem svého bytí; tak letí jakožto orel fyzický. Po smrti však ve svém letu pokračuje! Zduhovnělá fyzická hmota orlí podstaty letí v dál, aby se spojila v jedno s duchovní hmotou duchovní země.

Vidíte, člověk přichází na nádherná tajemství všehomíra, prohlédá-li tyto věci. Pak teprve si člověk položí otázku, pročpak tu vlastně jsou ony nejrůznější podoby zvířat i jiných věcí. Vždyť mají všechny svůj veliký, svůj obrovský význam v celém vesmíru.

Pojďme nyní ke druhému extrému, kterým jsme se v těchto dnech také zabývali, pojďme k hinduistům tolik uctívané krávě. Tady ovšem máme co dělat s druhým extrémem. Jako je orel velice podobný hlavě člověka, je kráva velice podobná lidské soustavě látkové výměny. Kráva je zvířetem trávení. A jakkoli zvláštně to zní, toto trávicí zvíře sestává vlastně bytostně z duchovní substance, do níž je pouze zapražena a vtroušena fyzická hmota, která je stravována. Zde je v krávě duchovní substance (přednášející kreslí) a fyzická hmota zde všude proniká dovnitř a je duchovní substancí přijata a zpracována. Aby se tak stalo opravdu důkladně, proto je trávicí činnost u krávy tak podrobná, tak důkladná. Je to nejdůkladnější trávení, jaké si jen člověk může představit, a v tomto ohledu obstarává kráva, abych tak řekl, nejdůkladnější zvířecí bytí. Kráva je důkladně zvířetem. Zvířecí bytí, tento zvířecí egoismus, toto zvířecí jáství snáší kráva vpravdě z vesmíru dolů na Zemi do oblasti zemské tíže.

Žádné jiné zvíře nemá tentýž poměr mezi vahou krve a celkovou tělesnou vahou jako kráva; buďto má krve v poměru k tělesné váze více, anebo méně než kráva; a váha má co dělat s tíží a krev s egoitou. Nikoli s egem, to má, jak víme, pouze člověk, ale s egoitou, s jednotlivým bytím. Krev dělá i zvíře zvířetem, alespoň vyšší zvíře. Chtělo by se říci, že kráva rozluštila hádanku světa, jak udržovat správný poměr mezi tíží krve a tíží celého těla, chce-li jeden být tak důkladně zvířetem, jak je to jen možné.

Podívejte, naši předkové nenazvali zvěrokruh „zvěrokruhem“ pronic zanic. Zvěrokruh je dvanáctičlenný, své celkové bytí člení do jisté míry na dvanáct jednotlivých dílů. Tyto síly, které z kosmu, od zvěrokruhu přicházejí, ty právě získávají ve zvířatech svou podobu. Ale ostatní zvířata se podle toho tak přesně neřídí. Kráva má dvanáctinu své tělesné váhy ve váze krve. Váha krve u krávy je dvanáctinou její váhy tělesné, u osla je to jen jedna třiadvacetina, u psa jedna desetina. Všechna ostatní zvířata mají poměr jiný. U člověka je krev jednou třináctinou tělesné váhy.

Vidíte, že kráva směřuje k tomu, aby v tíži vyjádřila celé zvířecí bytí, aby s největší možnou důkladností vyjádřila cosi kosmického. Co jsem v těchto dnech stále říkal, že to je vidět na astrálním těle krávy, že ve fyzicku, v hmotě uskutečňuje ono horní, to se projevuje dokonce v tom, že ve svých vlastních vnitřních váhových poměrech zachovává dvanáctinné dělení. V tom je kráva kosmická. U krávy je všechno zařízeno tak, že jsou do duchovní substance vpracovávány síly Země. Tíže zemská je vnuceno, aby se v krávě rozdělila v poměrech zvěrokruhu. Tíže zemská se musí podrobit a ponechat jednu dvanáctinu ve prospěch egoity. Kráva vnucuje do pozemských poměrů veškerou duchovní substancí, kterou má.

Tak je kráva, ležící na pastvině, vskutku duchovní substancí, která do sebe přijímá zemskou hmotu, absorbuje ji, dává jí svůj charakter.

Když kráva zemře, pak je tato duchovní substance, kterou v sobě kráva nese, schopna být se zemskou hmotou pro blaho života celé Země touto zemí přijata. A člověk dělá dobře, má-li vůči krávě tento pocit: Ty jsi pravé obětní zvíře, neboť v podstatě dáváš Zemi bez ustání to, co potřebuje, bez čeho by nemohla dále

existovat, bez čeho by ztvrdla a vyschla. Dáváš jí ustavičně duchovní substanci a obnovuješ niternou čilost, niternou živoucnost Země.

A když uvidíte na jedné straně pastvinu s kravami a na straně druhé letícího orla, pak tu máte před sebou pozoruhodné, proti sobě stojící obrazy: orla, který vynáší ven zemskou hmotu, jež se stala pro Zemi nepotřebnou, protože tato hmota byla zduchovněna, vynáší ji do dálav duchovní země, když zemře, a krávu, která, když zemře, dává nebeskou hmotu Zemi a tak Zemi obnovuje. Orel Zemi odnímá to, co už Země nemůže potřebovat, co musí nazpět do duchovní země. Kráva vnáší do Země to, co Země jako obnovující síly neustále z duchovní země potřebuje.

Vidíte zde, jak se z iniciační vědy jako by vynořují pocity. Člověk má totiž obvykle zato, že člověk zkrátka studuje tuto iniciační vědu, ona mu však nedá vlastně nic než pojmy, než ideje. Člověk si naplňuje hlavu idejemi o nadsmyslových věcech, tak jako jinak naplňuje svou hlavu idejemi o věcech smyslových. Tak tomu však není! Pronikáme-li stále dál v této iniciační vědě, dospějeme k tomu, že z hlubin duše vynášíme pocity, o nichž jsme dříve neměli ani tušení, které však nevědomě přesto v každém z nás existují; dospějeme k tomu, že pociťujeme všechny bytosti jinak, než jak jsme je pociťovali dříve. A tak vám mohu vylíčit pocit, který patří právě k živoucímu pojetí duchovní vědy, vědy iniciační. Je to pocit, kdy si musím říci: Kdyby byl na Zemi jen člověk, pak bychom museli, rozpoznáme-li opravdovou povahu člověka, pak bychom si vlastně museli zoufat, zda se Zemi vůbec dostane toho, co potřebuje, zda jí bude ve správnou dobu odnímána zduchovnělá hmota a dodávána hmota duchovní. Museli bychom vlastně pociťovat rozpor mezi bytím lidským a bytím pozemským, který velice, velice bolí, který proto moc a moc bolí, že si řekneme: Má-li člověk být správně člověkem na Zemi, nemůže být Země správně Zemí skrze člověka. Člověk a Země se vzájemně potřebují, člověk a Země si nemohou být navzájem oporou! Co jedna bytost potřebuje, to ta druhá ztrácí; co potřebuje ta druhá, to ztrácí ta první. A neměli bychom žádnou jistotu spojení života mezi člověkem a Zemí, kdyby se neobjevil okolní svět a my si nemuseli říci: Co nedokáže člověk ve vztahu k vynášení zduchovnělé zemské substance do duchovní země, to uskutečňuje svět ptáků. A co člověk nedokáže dát Zemi, jde-li o duchovní substanci, to dělají přežvýkavá zvířata a jako jejich reprezentant kráva.

Vidíte, tím se svět uzavírá takřikajíc do jednoho celku. Podíváme-li se pouze na člověka, zmocní se nás nejistota v našem pociťování pozemského bytí; podíváme-li se na to, co člověka obklopuje, získáme opět jistotu.

Nyní se budete ještě méně divit tomu, že tak hluboce do duchovna pronikající náboženský světový názor, jako je hinduismus, uctívá krávu, neboť ona je tím zvířetem, které Zemi neustále zduchovňuje, které neustále dává Zemi onu duchovní substanci, kterou ona sama odnímá kosmu. A vlastně bychom skutečně museli zrealizovat obraz, jak Země pod pasoucím se stádem krav žije radostně vzrušená, jak pod ním jásají elementární duchové, protože dostávají díky existenci pasoucích se tu bytostí příslib své potravy z kosmu. A vlastně bychom museli malovat tanec a plesání a vzdušný rej elementárních duchů obklopujících orla. Pak bychom zase jednou malovali duchovní reality a viděli bychom to, co je fyzické, uvnitř duchovních realit; viděli bychom orla, jak pokračuje ve své auře, a hru a jásání elementárních vzdušných duchů a ohnivých duchů povětrí do této aury zasahujících

Viděli bychom onu pozoruhodnou auru krávy, která natolik odporuje pozemskému bytí, poněvadž je zcela kosmická, a viděli bychom i vzrušenou jasnost smyslů elementárních duchů země, kteří tu spatřují to, co pro ně bylo ztraceno tím, že musí své bytí trávit v temnotách země. Vždyť je to pro tyto duchy sluncem, co se v krávách jeví! Tito elementární duchové přebývající v zemi nemohou se radovat ze slunce fyzického, radují se však z astrálních těl přežvýkavců.

Ba, drazí přátelé, existuje ještě jiný přírodopis než ten, který dnes stojí v knihách. A co je konec konců výsledkem onoho přírodopisu, který dnes stojí v knihách?

Ted' právě vyšlo pokračování knihy *Alberta Schweitzera*,² o níž jsem jednou mluvil. Možná se pamatujete na mé pojednání před nějakou dobou v Goetheanu o této knížce, která si všímá současných kulturních poměrů. Předmluva tohoto pokračování je vlastně dost smutnou kapitolou současné duchovní produkce, neboť má-li první svazek, který jsem tehdy rozebíral, alespoň ještě určitou sílu a vhléd, aby přiznal, co chybí naší kultuře, je tato předmluva opravdu hodně smutnou kapitolou. Neboť tady se Schweitzer chlubí tím, že on je první, kdo poznal, že vědění nemůže dát v podstatě zhola nic, že člověk musí získat světový názor a etiku odněkud jinud než z poznání.

Nuže, za prvé se o hranicích poznání hodně mluvilo a patří k tomu trochu, jak bych to řekl, krátkozrakosti, když se někdo domnívá, že je první, kdo o hranicích poznání mluvil. To přece dělali přírodozpytci ve všech možných tóninách. Není tedy zapotřebí, aby se někdo chlubil, že na tento kolosální omyl přišel nejdřív.

Ale i když tohle pomineme, pak se ukáže právě to, že tak výtečný myslitel jako Schweitzer – neboť výtečným myslitelem podle tohoto prvního svazku on přece jen je – dojde k tomu, že řekne: Chceme-li mít světový názor, chceme-li mít etiku, zcela pomineme vědění a poznání; vždyť ty nám přece nic nedávají. Vědění a poznání, jak dnes, že ano, stojí v knihách a jak jsou oficiálně uznávané, tyto vědy a poznatky nevedou k tomu, aby byl ve světě – jak říká Schweitzer – objeven smysl. Neboť v podstatě, podívá-li se člověk, jak tyto osobnosti vidí svět, nemůže ho napadnout nic jiného než, že v tom není žádný smysl, když orli létají, nehledě na to, že z nich lze udělat erbovní zvířata; je pozemsky užitečné, že krávy dávají mléko atd. Ale protože je člověk také jen fyzickou bytostí, má to všechno jenom fyzickou užitečnost; nějaký smysl pro svět jako celek to ovšem nedává.

Ba. Pokud ale člověk nechce udělat další krok, nedostane se na úroveň, kde se může objevit smysl světa. Je právě třeba přejít k tomu, co člověku může říci duchovno, co mu může o světě říci iniciační věda; pak přece jen nalezne tento smysl světa. Pak nalezne tento smysl světa dokonce, když objeví nádherná tajemství ve všem bytí, taková tajemství jako to, které se odehrává s umírajícím orlem a s umírající krávou, mezi nimiž se nachází umírající lev, který zase v sobě takovým způsobem udržuje v rovnováze duchovní substanci a substanci fyzickou svým souzvukem rytmu dýchání a krve, že on je ten, kdo prostřednictvím své skupinové duše určuje, kolika orlů je třeba a kolika krav je třeba, aby se odehrával správný děj nahoru i dolů, jak jsem vám to vylíčil.

Vidíte, že ona tři zvířata, orel, lev a býk neboli kráva, že jsou stvořena na základě podivuhodného instinktivního poznání, není-liž pravda. Jejich příbuznost s člověkem

je pocitována. Neboť člověk, pokud tyto věci prohlédá, by si vlastně musel říci: Orel mi odnímá úkoly, které já sám nemohu splnit svou hlavou; kráva mi odnímá úkoly, které nemohu sám splnit svou výměnou látkovou, soustavou svých končetin; lev mi odnímá ty úkoly, které nemohu sám splnit svou rytmickou soustavou. A tak se ze mne a z těchto tří zvířat stává v kosmických souvislostech jeden celek.

Tak se člověk vžívá do kosmických souvislostí. Tak člověk cítí hlubokou spřízněnost ve světě a učí se poznávat, jak moudré jsou vlastně ony síly, které vládnu bytím, do něhož je člověk vetkán, a které kolem něj kypí a vře.

Vidíte, že tímto způsobem jsme mohli shrnout všechno, s čím jsme se tu setkali, když jsme si přiblížili vztah člověka k oné trojici zvířat, k onomu „trojzvířeti“, o němž jsme hovořili v uplynulých týdnech.³

II

Vnitřní souvislost jevů a podstat světa

ČTVRTÁ PŘEDNÁŠKA

Metamorfózy vývoje Země a jejich následné působení v dnešním stavu Země. Kosmické síly účinné ve světě hmyzu. Motýlí povaha a podstata rostlinná. Nutnost proměny abstraktních myšlenek v umělecký smysl. Umělecký pohyb musí vstoupit do abstraktních myšlenek.

Dornach, 26. října 1923

Sledovali jsme určitým způsobem souvislost poměrů zemských, kosmických a světa zvířat s člověkem. V následujících dnech budeme v těchto úvahách pokračovat; dnes bych se ale rád dostal k dalším oblastem, jimiž se budeme muset napříště zabývat. A tady bych chtěl poukázat nejprve na to, jak byl už v mé „Tajné vědě“¹ vývoj Země v kosmu popsán tak, že za výchozí bod musíme, jedná-li se o tento zemský vývoj, vzít prastarou saturnskou metamorfózu Země. Tuto saturnskou metamorfózu si musíme představit tak, že je v ní obsaženo ještě všechno, co vůbec patří k naší planetární soustavě. Jednotlivé planety naší planetární soustavy od Saturnu až dolů k Měsíci byly tenkrát ještě ve starém Saturnu – který, jak víte, sestával jen z tepelného éteru – rozpuštěnými světovými tělesy. Čili Saturn, který ještě nedosáhl ani hustoty vzduchu, ale je, že ano, tepelným éterem, obsahuje rovněž éterně rozpuštěné všechno, co se později samostatně utváří, individualizuje v jednotlivých planetách.

Jako druhou metamorfózu zemského vývoje pak rozeznáváme to, co souhrnně nazývám starou sluneční metamorfózou Země. Tady máme co dělat s tím, že z ohnivě koule Saturnu se pozvolna vytváří koule vzdušná, světlem proniknutá, světlem prozářená a projasněná vzdušná koule Slunce.

Pak máme třetí metamorfózu, kde se poté, co byly staré stavy zopakovány, vytváří na jedné straně ono sluneční, obsahující tenkrát ještě i Zemi a Měsíc, a na druhé

straně ono zevní – máte to popsáno v „Tajné vědě“, není-liž pravda – k čemuž pak právě patří Saturn ve svém odštěpení.

Tenkrát, v této měsíční metamorfóze máme co dělat zároveň s tím, že se odděluje Slunce a to, co je pak souvislostí mezi Zemí a Měsícem. Já jsem už několikrát popisoval, jak říše přírody, které dnes známe, tenkrát neexistovaly, jak zejména Země neobsahovala nerostnou hmotu, ale byla – smím-li to tak říci – rohovitá, takže se pevné části rohovitě odlučovaly, rohovité skály svým způsobem vyčnívaly z měsíční hmoty, která už mezitím získala vodnatý charakter. A pak ve čtvrté metamorfóze vznikly poměry, které jsou poměry dnešními, zemskými.

Nyní tedy, nakreslíme-li za sebou tyto čtyři metamorfózy, máme nejprve metamorfózu saturnskou, tepelné těleso, v němž bylo ještě rozpuštěno všechno, co je později obsaženo v naší planetární soustavě, sluneční metamorfózu, měsíční metamorfózu a metamorfózu zemskou. V této čtveřici můžeme od sebe odlišit dvojí. (Přednášející kreslí.)

Uvědomte si, že máme u vývoje Saturnu až ke Slunci co dělat s tím, co postoupilo teprve k substanci vzdušné povahy! U ohnivé koule vývoj začíná; tato ohnivá koule prodělává metamorfózu, zahušťuje se až v kouli vzdušnou, která je však již prostoupena světlem, která se třpytí světlem. Tady máme první část vývoje.

Pak máme tu část vývoje, kde svou první roli hraje Měsíc. Neboť Měsíc hraje právě tu roli, která mu umožnila vytvářet ony rohovité skalní útvary. Měsíc během zemské metamorfózy vystupuje, že ano, stává se vedlejší oběžnicí a zanechává Zemi vnitřní zemské síly. Například síly tíže jsou naprosto něčím, co ve fyzickém ohledu zůstalo z Měsíce. Země by nevyvinula síly tíže, kdyby v ní nebyly zůstaly zbytky starého připojení Měsíce; on sám se vzdálil. Měsíc je onou kolonií v kosmickém prostoru, o níž jsem k vám z duchovního hlediska hovořil v právě uplynulých dnech. Měsíc má zcela jinou substancialitu než Země, v Zemi však zanechal to, čemu lze v širším smyslu říkat zemský magnetismus; ty síly Země, ta působení, která jsou označována jako působení tíže, zbyla z Měsíce. Můžeme tedy říci: Máme zde (dva kruhy vlevo) stav Saturnu a Slunce, tedy v podstatě teplou, světlem prozářenou metamorfózu, vezmeme-li tyto dvě dohromady; a máme zde (dva kruhy vpravo), stav Měsíce a Země, metamorfózu nesenou Měsícem, vodnatou, máme zde vodnatost, která se vytváří během měsíční metamorfózy a pak během zemské metamorfózy zůstává; vždyť pevnost je vyvolávána právě silami tíže.

Tyto dvě metamorfózy se od sebe vlastně podstatně liší a je třeba si uvědomit, že vše, co jednou bylo, lze opět nalézt v tom, co přijde později. To, co bylo starou ohnivou koulí Saturnu, zůstalo jako tepelná substance ve všech následujících metamorfózách, a jestliže dnes jdeme po zemi a všude dosud narážíme na teplo, pak je teplo, které všude nacházíme, zbytkem starého saturnského vývoje. Všude, kde nacházíme vzduch nebo jen tělesa vzdušného charakteru, máme zbytky starého slunečního vývoje. Podíváme-li se ven, do sluncem prozářeného vzduchu, pak bychom si vlastně, jestliže se necháme proniknout pocitem této evoluce, měli říci: V tomto sluncem prozářeném vzduchu máme pozůstatky starého slunečního vývoje; protože nebýt tohoto starého slunečního vývoje, neexistovala by příbuznost našeho vzduchu se slunečními paprsky, které jsou teď venku. Jen díky tomu, že Slunce bylo jednou spojeno se Zemí, že samotné světlo Slunce zazářilo v Zemi, která měla ještě

vzdušnou podobu, takže Země byla vzdušnou koulí, jež do světového prostoru vyzařovala vnitřní světlo, jen díky tomu mohla nastat pozdější metamorfóza, nynější metamorfóza zemská, kdy je Země obklopena atmosférou vzduchu, do níž zvenčí padají sluneční paprsky. Avšak tyto sluneční paprsky mají hlubokou vnitřní příbuznost se zemskou atmosférou. Tyto sluneční paprsky nepronikají zhruba tak, jak neomaleně říkají dnešní fyzikové, jako paprsky, asi tak jako malé střely plynou atmosférou, nýbrž tyto paprsky jsou s atmosférou hluboce spřízněny. A tato příbuznost je právě výsledkem oné dávné pospolitosti během sluneční metamorfózy. Tak je spolu všechno spřízněno tím, že dřívější stavy vždy zase nejruznějším způsobem zasahují do stavů pozdějších. Avšak v době, kdy vývoj Země probíhal zhruba tak, jak to najdete v „Tajné vědě“ a jak jsem vám to krátce načrtl i zde, vyvinulo se všechno to, co je na Zemi i okolo ní, i to, co je v Zemi uvnitř.

A nyní můžeme říci, že podíváme-li se na dnešní Zemi, pak máme uvnitř Země to, co způsobuje pevnost, onen vnitřní Měsíc, podstatně ukotveno v zemském magnetismu; vnitřní Měsíc, který, jak víte, způsobuje, že vůbec je něco pevného, že je něco, co má váhu, a jsou to váhové síly, které z tekutého dělají pevné. Pak máme onu vlastní zemskou oblast, ono vodnaté, co se zase objevuje nejruznějším způsobem, jako spodní voda například, ale také jako voda, která je ve vystupující mase par, v mase deště padající dolů atd. V okolí Země máme dále to, co má podobu vzduchu, a to všechno máme proniknuto ohněm, zbytky starého Saturnu. Takže i v dnešní Zemi můžeme najít něco, co je tam nahoře Sluncem-Saturnem či Saturnem-Sluncem. Můžeme si vždy říci, že všechno, co tady je v onom teplém vzduchu, který je prozářen světlem, je Saturnem-Sluncem. A když vzhledneme, spatříme vlastně náš vzduch prostoupený tím, co je působením Saturnu, co je působením Slunce a co se pak během věků vyvinulo jako vlastní ovzduší, které je však také jen následným působením sluneční metamorfózy. To do jisté míry spatříme, obrátíme-li svůj pohled vzhůru. (Přednášející kreslí.)

Obrátíme-li svůj pohled dolů, máme více následků toho, co nastalo během dvou posledních metamorfóz. Máme zde to, co má tíži, co má pevnost, lépe řečeno to, co tíži působí, co do pevnosti přechází; máme zde to, co je tekuté, máme Měsíc-Zemi. Tyto dvě části takříkajíc zemského bytí můžeme od sebe přísně odlišovat. Pročtete-li si se zřetelem na to ještě jednou „Tajnou vědu“, uvidíte, že je tam jednoduše samotným stylem psaní učiněn hluboký zářez na místě, kde sluneční metamorfóza přechází v metamorfózu měsíční. Tak je ještě i dnes jistý druh hlubokého kontrastu mezi tím, co je nahoře, co má saturnský charakter, a tím, co je dole, co má charakter zemsko-měsíčně-vodnatý.

Jestliže se v rámci celkového vývoje Země vyvíjelo také všechno to, co k Zemi patří, spočine pohled toho, kdo se na tyto věci dívá s iniciační vědou, nejprve na mnohotvárnosti světa hmyzu. Můžeme se domnívat, že již pouhý cit by tento poletující, třpytící se svět hmyzu musel dát do jisté spojitosti s tím, co je nahoře, co má saturnsky-slunečně-vzdušný charakter. A je tomu skutečně tak. Když se podíváme na motýla: Se svými třpytivými barvami poletuje vzduchem, prosvětleným, projasněným vzduchem. Je unášen na vlnách vzduchu. Sotva se vlastně dotkne toho, co je měsíčně-zemsky-vodnaté. Jeho živlem je to, co je nahoře. A když pak člověk zkoumá, jaký vlastně ten vývoj je, dostane se právě u drobného hmyzu kupodivu do velmi raných dob zemské metamorfózy. Co se dnes ve světlem projasněném vzduchu třpytí jako motýlí křídla, to se ponejprv utvořilo v zárodku

během starého Saturnu a dále se to vyvíjelo během staré sluneční doby. Tady vzniklo to, co ještě dnes umožňuje motýlu být vlastně tvorem světla a vzduchu. Slunce vděčí za dar rozšiřování světla sobě samému. Slunce vděčí za dar, že jeho světlo vyvolává v substancích ohnivost, třpytivost, působení Saturnu, Jupitera a Marsu. A vlastně nerozumí povaze motýla ten, kdo ji hledá na Zemi. Síly, působící síly v povaze motýlí musíme hledat nahoře, musíme hledat u Slunce, Marsu, Jupitera, Saturnu. Podíváme-li se podrobněji na tento podivuhodný motýlí vývoj – už jsem ho zde v souvislosti s člověkem jednou líčil² do jisté míry jako kosmické vtělení paměti – avšak podíváme-li se podrobněji, pak uvidíme, že motýl poletuje nejprve třpytící se světlem, vzduchem nesený, nahoře nad zemí. Pak naklade vajíčka. Ano, hrubě materialistický člověk řekne: Motýl naklade vajíčka – protože ty vůbec nejdůležitější věci se pod vlivem současné nevědy vůbec nestudují. Otázka je taková: Komu vlastně svěruje motýl svá vajíčka, když je klade?

Nuže, prozkoumejte všechno, kam motýli kladou svá vajíčka; všude zjistíte, že je kladou tak, aby se nemohla dostat mimo dosah slunečního působení. Sluneční působení na zemi tu je, jak známo, nejen tehdy, když slunce na zemi bezprostředně svítí. Už jsem mnohokrát upozorňoval na to, jak sedláci ukládají své brambory na zimu do země, zakryjí je zemí, protože to, co sem v létě proudí jako sluneční světlo a sluneční síla světla, nachází se právě v zimě vevnitř v nitru země. Na povrchu země brambory zmrznou. Nezmrznou však, nýbrž zůstanou skutečně dobrými bramborami, jestliže je zahrabeme do jámy a zakryjeme je zemí, protože sluneční působení je přes zimu uvnitř země. Přes zimu musíme hledat sluneční působení léta pod zemí. Dostaneme-li se například v prosinci do určité hloubky země, pak máme v prosinci červencové působení slunce. V červenci vyzařuje slunce své světlo a své teplo na povrch. Teplo a světlo vniká poznenáhlu hlouběji. Chceme-li v prosinci hledat to, co ze slunečních sil prožíváme na povrchu země v červenci, pak musíme vykopat jámu a v určité hloubce pak bude pod zemí v prosinci to, co v červenci bylo na povrchu. Tam jsou brambory uloženy v červencovém slunci. Čili slunce není zhruba jen tam, kde je člověk hledá hrubě materialistickým rozumem, nýbrž slunce je zde vlastně v mnoha oblastech; jenomže je to v kosmu podle ročních období přesně řízeno.

Motýl však nenaklade své vajíčko nikam, kde by nemohlo nějakým způsobem zůstat ve spojení se sluncem. Takže se člověk vyjadřuje špatně, říká-li, že motýl klade svá vajíčka do oblasti Země. To vůbec nedělá. On svá vajíčka klade do oblasti Slunce. Motýl dolů k Zemi vůbec nesestupuje. Všude, kde je na zemi slunce, vyhledává si místa, kam by nakladl vajíčka, takže se takové motýlí vajíčko nachází naprosto jen pod vlivem Slunce. Ono se vůbec do vlivu Země nedostane.

Víte pak, že z tohoto motýlího vajíčka se vylíhne housenka. Housenka tedy vyleze a zůstává pod vlivem Slunce, zároveň se však dostává do jiného vlivu. Housenka by nemohla lézt, kdyby se nedostala také ještě do jiného vlivu. A tím je vliv Marsu.

Jestliže si představíte Zemi (přednášející kreslí) a Mars kroužící kolem ní, tak jsou proudění Marsu nahoře všude a také zůstávají. Nezáleží na tom, že Mars je někde, nýbrž my máme celou sféru Marsu, a housenka když leze, tak leze ve smyslu sféry Marsu. Potom se housenka zakuklí, vytvoří kolem sebe zámotek. Dostaneme tedy zámotek. Popsal jsem vám, jak je to odevzdání se housenky Slunci, jak vlákno, které je zde spřádáno, je spřádáno ve směru světelného paprsku. Housenka je vystavena světlu, sleduje světelné paprsky, přede, ustává, když se setmí, a přede dál. To

všechno je vlastně kosmické sluneční světlo, sluneční světlo, které je proniknuté hmotou. Máte-li tedy například zámotek bource, který se používá k výrobě vašeho hedvábného oděvu, pak je to, co v hedvábí spočívá, veskrze sluneční světlo a do něho vpředená hmota bource. Ze svého vlastního těla vpřádá housenka bource svou substanci do směru slunečních paprsků, a tím kolem sebe vytváří onen zámotek. Aby se tak stalo, je k tomu však třeba působení Jupitera. Sluneční paprsky musí být modifikovány působením Jupitera.

Potom vylézá, jak víte, ze zámotku, z kukly motýl, který je světlem nesen, světlem projasněn. Opouští temnou komůrku, do níž mohlo světlo jen tak, jako do kromlechů, jak jsem vám to popsal u kromlechů starých druidů.³ Tady se Slunce dostává pod vliv Saturnu, a jen společně se Saturnem může Slunce tak vysílat světlo do vzduchu, že může motýl ve vzduchu zazářit svými pestrými barvami.

Vidíte tedy, když se podíváme na ono nádherné moře létajících motýlů v atmosféře, pak v tom máme něco, o čem musíme říci: To v podstatě vůbec není pozemský útvar. To je do Země shora vrozeno. Motýl se svým vajíčkem nesestupuje ani o kousek dál než k tomu, co přichází k Zemi od Slunce. Kosmos Zemi věnuje motýlí moře. Saturn dává barvy motýlů. Slunce dává sílu létání, vyvolané nesoucí silou světla atd.

V motýlu tedy skutečně vidíme, abych tak řekl, ty malé bytosti, které jako by byly na Zemi sypány tím, co je Slunce a nad Sluncem v naší planetární soustavě. Motýli, a vůbec hmyz, také vážky, stejně tak ostatní hmyz, je veskrze darem Saturnu, Jupitera, Marsu a Slunce. A Země by nemohla vytvořit jeden jediný druh hmyzu, dokonce ani takovou blechu ne, kdyby planety, které se nacházejí nad Sluncem, nedaly společně se Sluncem Zemi tento dar hmyzí bytosti. A vskutku, to, že Saturn, Jupiter atd. mohou být tak štědrými, že umožňují, aby se k Zemi snesl svět hmyzu, za to vděčíme oběma prvním metamorfózám, které zemský vývoj prožil.

A podívejme se nyní, jak spolupůsobily dvě poslední metamorfózy, metamorfóza měsíční a zemská metamorfóza. Nuže, když tedy motýlí vajíčko není svěřováno Zemi, pak je přece jen třeba poukázat na to, že v době, kdy měsíční metamorfóza,

ona třetí metamorfóza, byla ve svém začátku, motýli nebyli ještě takoví, jako jsou dnes. Ani Země nebyla tak závislá na Slunci. Slunce bylo vlastně na počátku třetí metamorfózy ještě se Zemí pohromadě, oddělilo se teprve později. Proto také nebyli motýli ještě tak upejpaní, že by Zemi vůbec nechtěli svěřit svoje zárodky. Vždyť je zároveň svěřovali Slunci, když je svěřovali Zemi. Tak došlo k určité diferenciaci. Zde, u prvních dvou metamorfóz, lze mluvit pouze o prapředcích hmyzího světa. Avšak svěřovat kosmu, svěřovat vnějším planetám a Slunci, znamenalo tenkrát ještě svěřovat Zemi. Teprve až se Země zahustila, až dostala vodu, až dostala magnetické síly Měsíce, tu nastala změna, tu došlo k diferenciaci.

Nuže, předpokládejme, že to všechno patří k tomu hornímu, k teplu a vzduchu; teď si vezměme to spodní, vodu a zemi. Vezměme si ony zárodky, které potkal ten osud, že byly nyní svěřeny Zemi, zatímco jiné byly zadrženy, že ano, a nebyly svěřeny Zemi, ale jen Slunci v pozemské oblasti.

Vezměme nyní ty zárodky, které byly svěřeny Zemi v době, kdy nastala třetí metamorfóza, metamorfóza měsíční. Vidíte, tyto zárodky se nyní dostaly právě tak pod vliv zemského působení, pod vliv vodnatého působení zemsky měsíčního, jako se zárodky hmyzu dostaly jen pod vliv slunečního působení a toho, co je nad Sluncem. A tím, že se tyto zárodky dostaly do oblasti zemsky vodního působení, staly se zárodky rostlin. A ty zárodky, které zůstaly nahoře, ty zůstaly zárodky hmyzími. A když pak začala třetí metamorfóza, vznikly tak tím, co bylo tenkrát z toho, co mělo sluneční charakter, proměněno v měsíčně-pozemské, zárodky rostlin v rámci třetí metamorfózy zemského vývoje. Co zde nyní máte pod vlivem mimozemského kosmu, celý tento vývoj od zárodku přes housenku, přes kuklu k motýlovi, to zde nyní můžete sledovat. Tím, že se semeno stane pozemským, nevyvíjí se motýl, nýbrž tím, že se semeno stane pozemským, že je svěřeno Zemi – teď ne Slunci – vyvíjí se kořen rostliny, to první, co ze zárodku vzniká. A místo aby housenka lezla silami, vycházejícími z Marsu, vzniká list, lezoucí ve spirále nahoru. List je housenka, která se dostala do zemského působení. Prohlédněte si lezoucí housenku a máte to, co v horní sféře odpovídá tomu dolnímu, listu rostliny, který se metamorfuje z toho, co se stalo kořenem skrze semeno, jež bylo ze sluneční oblasti přeneseno do oblasti zemské.

Půjdete-li dále nahoru, pak máte, čím dál víc staženo až nahoru, kde je kalich, to, co je kukla. A konečně se motýl vyvíjí v květu, který je právě tak barevný jako motýl nahoře v povětří. Kruh se uzavřel. Jako motýl klade vajíčko, tak se v květu zase vyvíjí semínko pro budoucí rostlinu. Vidíte. Pohlédneme vzhůru do vzduchu k motýlu a poznáme v něm do vzduchu pozdviženou rostlinu. Motýl, od vajíčka k dospělci, je totéž pod vlivem Slunce s horními planetami, co je dole pod vlivem Země rostlina. Dojde-li to k listu (viz nákres), máme od Země vliv Měsíce, potom vliv Venuše a vliv Merkuru. Pak to jde zase zpět k vlivu Země.

Vidíte tedy, můžeme si vedle sebe uvést dvě věty, které vyjadřují jedno veliké tajemství přírody:

Hleď, rostlina!
Ona je Zemí
spoutaný motýl.
Hleď, motýl!

On je kosmem
osvobozená rostlina.

Rostlina – Zemí spoutaný motýl! Motýl – kosmem od Země osvobozená rostlina!

Pohledme na motýla, na hmyz vůbec, od zárodku až k poletujícímu hmyzu: Je to do vzduchu vyzdvižená, kosmem ve vzduchu utvářená rostlina. Pohledme na rostlinu: Je to motýl dole spoutaný. Vajíčko je nárokováno Zemí. Housenka je metamorfována do listových útvarů. V tom, co je stažené dohromady, je metamorfovaná kukla. Potom se to, co se rozvíjí v motýlu, vyvíjí v květu rostliny. Není divu, že existuje onen neobyčejně blízký vztah světa motýlů a hmyzu vůbec se světem rostlin! Vždyť ony duchovní bytosti, které jsou základem hmyzu, základem motýlů, si vlastně musí říci: Tady dole jsou naši příbuzní, s těmi musíme držet pohromadě, musíme se s nimi spojit, musíme, když požíváme jejich šťávy, se s nimi spojit, vždyť jsou to naši bratři. Jsou to bratři, kteří sestoupili do zemské oblasti, kteří jsou Zemí spoutáni, kteří získali jiné bytí.

A zase, duchové, kteří ožívují rostliny, mohou vzhlížet k motýlům a mohou si říkat: To jsou nebeští příbuzní pozemských rostlin.

Vidíte sami, že můžeme říci: Pochopení světa nemůže vzniknout abstrakcemi, neboť abstrakce nedosáhnou až k pochopení. Neboť to, co v kosmu působí, je ta největší umělkyně. Kosmos utváří vše podle zákonů, které v tom nejhlubším smyslu uspokojují také smysl umělecký. Nikdo nemůže porozumět do Země vnořenému motýlu jinak, než že v uměleckém smyslu proměňuje to, co jsou abstraktní myšlenky. Nikdo nemůže rozumět světlem a kosmickými silami do vzduchu vyzdviženému obsahu rostlinného květu, kdo opět nedokáže do uměleckého pohybu uvést abstraktní myšlenky. Vždy to však zůstane něčím nesmírně povznášejícím, když se na tuto hlubokou niternou příbuznost věcí a bytostí v přírodě blíže podíváme.

Je to něco zcela zvláštního vidět hmyz, jak sedí na rostlině, a zároveň pak vidět, jak nad květem rostliny panuje astralita. Tu se rostlina snaží uniknout ze zemskosti. Touha rostliny po nebi vládne nad barvami zářícími okvětními plátky. Rostlina sama tuto touhu uspokojit nemůže. Tu jí září z kosmu vstříc to, čím je motýl. V něm vidí, když se na něj dívá, ukojení svých vlastních přání. To je ten nádherný soulad v zemském okolí, že jsou touhy rostlinného světa uspokojovány pohledem na hmyz, zejména na svět motýlů. To, po čem touží barva rostlinného květu, když vyzařuje svou barvu do světového prostoru, to se jí stává jakoby naplněním poznání její touhy, když jí motýl se svou zářící barvou přichází vstříc. Vyzařující, teplo vyzařující touha, z nebe dolů zářící uspokojení, že to je dotek světa květů se světem motýlů. To je to, co máme vidět v okolí Země.

Nyní, kdy jsme přešli k rostlinstvu, budu moci tyto úvahy, které vedly od člověka až ke zvířatům, v dalším čase rozšířit. Můžeme k tomu nyní přibrat i rostliny a pomalu se dostaneme ke vztahu člověka k celé Zemi. K tomu však bylo nezbytné vytvořit spojení mezi poletující rostlinou vzduchu, motýlem, a v zemi pevně usazeným motýlem, rostlinou. Zemská rostlina je pevně usazený motýl. Motýl je létající rostlina. Teprve když jsme poznali tuto souvislost mezi rostlinou zemí vázanou a motýlem nebem osvobozeným, pak jsme teprve vytvořili spojení mezi světem zvířat a světem rostlin a pak můžeme zcela jistě s určitou lhostejností pohlížet na všechny ty triviality,

keré pořád dokola popisují, jaké bylo původní zplození a podobně. S těmito prozaickými pojmy člověk nedosáhne až do oblastí vesmíru, do nichž dosáhnout musí. Tam dosáhne teprve, dovede-li prozaické pojmy převést v pojmy umělecké a dokáže-li si pak udělat představu o tom, jak z motýlího vajíčka, z nebe vzešlého, které je svěřováno jen Slunci, vzniká rostlina teprve později, když se toto vajíčko metamorfuje tím, že teď, zatímco bylo dříve spřízněné jen se Sluncem, stává se spřízněným se Zemí.⁴

PÁTÁ PŘEDNÁŠKA

Zduchovňování hmoty motýly a ptáky. Kosmické hospodaření. Motýlí a ptačí duchovní světlo. Tepelná lehkost ptáků a soumravná tíže netopýrů; jejich světový strach. Jejich vylučovaná duchovní hmota: potrava dračí. Ochrana před ní spočívá pro člověka v impulzu Michaelově.

Dornach, 27. října 1923

Tyto přednášky pojednávají o vnitřní souvislosti světových jevů a světových podstat a viděli jste již, že vysvitne mnohé, o čem nemůže mít zprvu ponětí ten, kdo si všímá jen světa vnějších jevů. Viděli jsme, jak v podstatě každý druh bytostí – ukázali jsme si to na několika příkladech – má svou úlohu v celé souvislosti kosmického bytí. Dnes bychom to tedy do jisté míry zrekapitulovali a ještě se jednou podívali na druhy bytostí, o nichž jsme již mluvili, podívali bychom se na to, co jsem v posledních dnech řekl o povaze motýlů. Tuto motýlí povahu jsem zde předestřel právě v protikladu k podstatě rostlin a řekli jsme si také, jak je motýl vlastně bytostí náležející světlu, světlu do té míry, pokud je modifikováno silou vnějších planet, Marsu, Jupitera a Saturnu. Takže vlastně musíme, chceme-li motýla pochopit v jeho podstatě, pohlédnout do vyšších oblastí kosmu a říci si: Tyto vyšší oblasti kosmu obdarují Zemi, obdarují ji milostí motýlí podstaty.

Ovšem toto, abych tak řekl, obdarování Země milostí jde ještě mnohem hlouběji. Vzpomeňme si, jak jsme si museli říci, že motýl se vlastně nepodílí na bezprostředně pozemském bytí, ale jen zprostředkovaně, pokud je Slunce se svým teplem a silou svého světla činné právě v bytí zemském. Motýl dokonce klade svá vajíčka tam, kde nevyjdou z oblasti slunečního působení, kde v oblasti slunečního působení zůstanou, takže motýl svoje vajíčko odevzdává nikoli Zemi, ale vlastně jen Slunci. Pak se vylíhne housenka, která je pod vlivem působení Marsu; samozřejmě sluneční působení je pořád tady. Pak se vytváří kukla, nacházející se pod vlivem Jupitera. Z kukly vylétá motýl, který v třpytu svých barev odráží v okolí Země to, čím Zemi může být se silou Saturnu spojená síla slunečního světla.

Tak vidíme v pozemském bytí, v okolí pozemského bytí, vlastně bezprostřední účinnost Saturnu, jeho působení v pestrých barvách motýlího bytí. Uvědomme si však, že substance, které ve světovém bytí připadají v úvahu, jsou, jak známo, dvojí. Máme co dělat s ryze hmotnými substancemi Země a máme co dělat s duchovními substancemi. A říkal jsem vám, že pozoruhodné je na tom to, že základem lidského organismu, co se jeho ústrojí výměny látkové a končetin týká, je substance duchovní, zatímco základem jeho hlavy je substance fyzická. V dolní přirozenosti člověka je duchovní substance pronikána fyzickým silovým působením, působením tíže, ostatními druhy zemského silového působení. V hlavě je fyzická substance, která je veškerou látkovou výměnou, cirkulací, nervovou činností atd. dodávána nahoru do

hlavy člověka, pronikána nadsmyslovými duchovními silami, které se odrážejí v našem myšlení, v našem představování. Takže v hlavě člověka tedy máme zduchovnělou fyzickou hmotu a v soustavě látkové výměny a končetin zpozemštělou – smím-li takové slovo použít – zpozemštělou duchovně-spirituální substancialitu.

Nuže, tuto zduchovněnou hmotu máme především u motýlí bytosti. Zůstáváje vůbec v oblasti slunečního bytí, zmocňuje se bytost motýla pozemské hmoty, abych tak řekl – ovšem to je pořád ještě řečeno obrazně – jen jakoby v nejjemnějším prachu. Motýl si přivlastňuje pozemskou hmotu jen jakoby v nejjemnějším prachu. I svou potravu si opatřuje z oněch substancí Země, které jsou propracovány Sluncem. Motýl spojuje se svou vlastní podstatou jen to, co je propracováno Sluncem; všemu pozemskému odnímá takřka to nejjemnější a přivádí to až k úplnému zduchovnění. A vskutku, podívá-li se člověk na motýlí křídlo, má před sebou v podstatě tu nejzduchovnělejší hmotu Země. Tím, že je hmota motýlího křídla proniknuta barvami, je tou nejzduchovnělejší zemskou hmotou.

Motýl je vlastně onou bytostí, která žije zcela ve zduchovnělé zemské hmotě. Lze to dokonce duchovně vidět, jak svým tělem, které má uprostřed svých barevných křídel, motýl do jisté míry pohrdá, protože celá jeho pozornost, celá jeho skupinová duševnost spočívá vlastně v radostném vychutnávání barev jeho křídel.

Právě tak, jak můžeme následovat motýla v obdivu jeho třpytících se barev, můžeme ho následovat v obdivu třepotající se radosti z těchto barev. To je něco, co by se vlastně mělo kultivovat již u dětí, tato radost z duchovnosti, která poletuje ve vzduchu a která je vlastně poletující radostí, radostí ze hry barev. V tomto vztahu se tato motýlí záležitost nuancuje přímo nádherným způsobem. Základem toho všeho je pak ovšem něco jiného.

O ptáku, který je reprezentován orlem, jsme mohli říci, že při své smrti může zduchovnělou zemskou substanci vnášet do duchovního světa, že má své poslání v kosmickém bytí v tom, že jakožto pták zduchovňuje pozemskou hmotu a že může vykonávat něco, co člověk vykonávat nemůže. Člověk ve své hlavě také zemskou hmotu až do jistého stupně zduchovňuje, nemůže však tuto hmotu vzít s sebou do světa, který prožívá mezi smrtí a novým zrozením, neboť by musel neustále snášet nevýslovnou, nesnesitelnou, ničivou bolest, kdyby tuto zduchovnělou pozemskou hmotu své hlavy chtěl vnést do duchovního světa.

Svět ptáků, reprezentovaný orlem, to dovede, takže je tím vskutku vytvářena spojitost mezi tím, co je pozemské, a tím, co je mimozemské. Pozemská hmota je zprvu do jisté míry pomalu převáděna do ducha a úkolem ptačího rodu je, aby tuto zduchovnělou pozemskou hmotu odevzdával vesmíru. Až jednou Země dospěje ke konci svého bytí, bude možno říci: Tato pozemská hmota byla zduchovněna a rod ptačí tu byl v celém tom hospodaření pozemského bytí proto, aby zduchovnělou pozemskou hmotu přenášel zpět do duchovní země.

S motýly se to má zase ještě jinak. Motýl zduchovňuje pozemskou hmotu ještě více než pták. Pták dochází přece jenom k tomu, že je Zemi mnohem blíže než motýl. Ještě to později vysvětlím. Motýl však je s to, protože právě vůbec neopouští sluneční oblast, zduchovnit svoji hmotu tak dalece, že nikoli teprve při své smrti, jako

pták, ale již během svého života neustále odevzdává zduchovnělou hmotu okolí Země, kosmickému okolí Země.

Pomyslete jen, jak velkolepé to je vlastně v celém kosmickém hospodaření, když si představíme Zemi, prolétávanou světem motýlů tím nejrozmanitějším způsobem, a zduchovnělou pozemskou hmotu, bez ustání proudící ven do světového prostoru, již svět motýlů odevzdává kosmu! Takže za pomoci takového poznání můžeme tedy tuto oblast světa motýlů kolem Země sledovat s ještě naprosto jinými pocity! Můžeme pohlédnout do tohoto třepotavého světa a říci si: Vy třepetálcí, vy záříte dokonce ještě cosi lepšího než světlo sluneční, vy záříte světlo duchovní ven do kosmu!

Na duchovno bere naše materialistická věda, že ano, jen minimální ohled. A tak vlastně nemá tato materialistická věda vodítka, aby na tyto věci, patřící k celku světového hospodaření, jakýmkoli způsobem alespoň trochu přišla. Jenomže ty věci jsou přece tu, jako jsou tu fyzické účinky, a jsou podstatnější než účinky fyzické. Neboť to, co tu září ven do duchovní země, to bude působit dále, až Země už dávno zanikne; co dnes konstatuje fyzik, co konstatuje chemik, to dojde svého konce s existencí Země. Takže tedy, kdyby někde venku ve vesmíru seděl nějaký pozorovatel a měl k pozorování dostatečně dlouhou dobu, viděl by, jak dochází k něčemu na způsob nepřetržitého vyzařování duchovní hmoty do duchovní země, vyzařování v ducha přeměněné hmoty do duchovní země, viděl by, jak Země vyzařuje svoji vlastní podstatu ven do světového prostoru, do kosmu, a jak, podobno sršícím jiskrám, bez ustání se zažehujícím jiskrám, to, čemu ptačí rod, každý pták po své smrti, dá zazářit, nyní paprskovitě vychází do prostoru světa: Třpyt duchovního světla motýlího a sršení duchovního světla ptačího!

To jsou věci, které by však zároveň mohly obrátit pozornost k tomu, abychom se snad nedomnívali, když se teď podíváme na ostatní hvězdný svět, že sem od něj září jen to, co ukazuje takový spektroskop, nebo mnohem spíš, co do spektroskopu vkouzlí spektroskopikova fantazie, ale že to, co k Zemi září z ostatních hvězdných světů, je právě tak výsledkem živých bytostí v jiných světech, jako je výsledkem

živých bytostí to, co září do vesmíru ze Země. Díváme se na hvězdu a představujeme si s dnešním fyzikem něco jako zažehlý anorganický plamen – asi tak nějak. To je samozřejmě naprostý nesmysl. Neboť co tady vidíme, je veskrze výsledkem něčeho, co je nadáno životem, duší a duchem.

Pojďme nyní dolů od tohoto motýlího pásu, smím-li to tak nazvat, který obepíná Zemi, ještě jednou k ptákům. Když si představíme to, co už víme, pak máme tři spolu hraničící oblasti. Nad nimi jsou jiné oblasti, pod nimi oblasti zase jiné. Máme světelný éter, máme tepelný éter, který však má vlastně dvě části, dvě vrstvy; jedna z nich je pozemská vrstva tepelná, druhá kosmická vrstva tepelná a ty se neustále navzájem prolínají. Vskutku máme nikoli jedno, ale dvojí teplo, ono teplo, které je vlastně pozemského, telurického původu, a takové, které je původu kosmického. Ty se neustále navzájem prolínají. Pak máme vzduch, hraničící s tepelným éterem. Pak by přišla voda a země a nahoru by přišel chemický éter, éter životní.

Vezmeme-li nyní motýlí rod, pak patří především k éteru světelnému a světelný éter sám je prostředkem, v němž síla světla vytáhne z motýlího vajíčka housenku; v podstatě ji vytáhne síla světla. Tak tomu již není u ptačího pokolení. Ptáci snášejí vejce. Ta musí být vysazena teplem. Motýlí vajíčko je prostě přenecháno povaze Slunce; ptačí vejce se dostává do oblasti tepla. Pták se nachází v oblasti éteru tepelného a vlastně překonává to, co je pouhým vzduchem.

Motýl také létá ve vzduchu, je však v podstatě tvorem veskrze světelným. A zatímco je vzduch pronikán světlem, volí motýl v rámci této světelně-vzdušné existence existenci nikoli vzdušnou, nýbrž světelnou; vzduch je mu pouze nositelem. Vzduch jsou ony vlny, na kterých se do jisté míry vznáší, avšak jeho živlem je světlo. Pták létá ve vzduchu, avšak jeho živlem je vlastně teplo, různé tepelné difference ve vzduchu, pták vzduch do určité míry překonává. Vždyť takový pták je i uvnitř tvorem vzdušným. Do značné míry je pták vzdušným tvorem. Jen si někdy prohlédněte kosti savců, kosti člověka: Jsou vyplněny morkem. Ještě o tom budeme mluvit, proč jsou vyplněny morkem. Ptačí kosti jsou duté a jsou vyplněny pouze vzduchem. My se tedy skládáme, pokud nás bude zajímat to, co je uvnitř našich kostí, z morku, pták se skládá ze vzduchu a jeho morkem je čistý vzduch. Vezmete-li si ptačí plíce, pak v těchto plicích naleznete velké množství váčků, které z plic vycházejí. To jsou vzdušné váčky. Jestliže pták vdechuje, nevdechuje pouze do plic, ale vdechuje vzduch do těchto vzdušných váčků a z těchto váčků jde pak vzduch do jeho dutých kostí. Čili kdybychom mohli z ptáka uvolnit všechno maso a všechno peří a kdybychom mu mohli odebrat kosti, zbylo by nám ještě zvíře, skládající se ze vzduchu, které by mělo tvar vnitřní výplně plic a také vnitřní výplně všech kostí. Měli bychom, představíme-li si to tvarově, zcela tvar onoho ptáka. V orlu z masa a kostí sedí orel ze vzduchu. To teď není pouze z toho důvodu, že tam je vevnitř ještě orel ze vzduchu, nýbrž ten pták teď dýchá; dýcháním vyrábí teplo. Toto teplo orel sděluje svému vzduchu, který nyní vtlačuje do všech svých končetin. Tady vzniká tepelný rozdíl oproti vnějšímu prostředí. Tady má své vnitřní teplo, tady má vnější teplo. V tomto rozdílu úrovní mezi vnějším teplem vzduchu a teplem, které dává svému vlastnímu vzduchu uvnitř, v tomto rozdílu úrovní, tedy v rozdílu úrovní v rámci tepla, tepelného živlu žije vlastně pták. A kdybyste se ptáka náležitě zeptali, jak mu vlastně je v jeho těle, pak by vám – pokud byste rozuměli ptačí řeči, viděli byste, že to skutečně dělá – pak by vám odpověděl tak, že byste poznali, že o pevně hmotných kostech i o tom, co jinak na sobě ještě nese, mluví asi tak, jako kdybyste vy byli

naložení vlevo a vpravo a na zádech a na hlavě samými kufry. To také neřeknete: To je mé tělo, ten pravý kufr, levý kufr atd. Zrovna tak jako vy nemluvíte o těchto věcech, kterými jste naložení, jako o svém těle, nýbrž jak to na sobě nesete, tak mluví pták, když mluví o sobě, pouze o vzduchu, který zahřívá, a o ostatním jako o zavazadlech, která s sebou nosí v pozemském bytí. Tyto kosti, které ono vlastní vzdušné tělo ptáka obklopují, to je jeho zavazadlo. Takže jsme naprosto nuceni říci: V podstatě žije pták zcela a naprosto v živlu tepla, motýl pak v živlu světla. Pro motýla je všechno, co je fyzická substance, kterou zduchovňuje, před tímto zduchovněním ještě mnohem – dalo by se říci už ani ne zavazadlem, ale zařízením domu. Ještě více je mu vzdálená.

Nuže, když vystoupíme do této oblasti, k živočišstvu v těchto oblastech, dostáváme se k něčemu, co vůbec nesmíme posuzovat fyzickým způsobem. Posuzujeme-li to fyzickým způsobem, je to asi, jako bychom chtěli nakreslit člověka tak, že bychom namalovali jeho vlasy, jak vrůstají do toho, co by nesl na hlavě, jeho kufry srostlé s rukama, jeho záda s něčím, co nese jako batoh, takže bychom ho udělali úplně hrbatého, jako by mu ten batoh vyrůstal ze zad. Kdybychom člověka nakreslili takto, odpovídalo by to představě, kterou si člověk coby materialista o ptáku vlastně dělá. To vůbec není pták, to je jeho zavazadlo. Takový pták se vlastně také tak cítí, jako by se strašně natahal s těmi svými zavazadly, neboť by nejraději, volný a svobodný, ničím nezatížený, táhl světem jako teplý vzdušný tvor. To ostatní je mu břemenem. A pták splácí daň světovému bytí tím, že mu toto břemeno zduchovňuje a posílá ven do duchovní země, když umírá; motýl ještě během svého života.

Pohledte, pták dýchá a používá vzduch tím způsobem, jak jsem vám říkal. U motýla je tomu ještě jinak. Motýl vůbec nedýchá takovým zařízením, jako je mají ona takzvaná vyšší zvířata; ve skutečnosti jsou to jen objemnější zvířata, nikoli vyšší. Motýl vlastně dýchá jen trubicemi, které vstupují od jeho vnějšího obalu dovnitř a které jsou poněkud nadmuté, takže může vzduch nashromáždit, když letí, takže mu to nevadí, že nemusí pořád dýchat. Dýchá vlastně vždy trubicemi, které jdou do jeho nitra. Tím, že dýchá trubicemi, vedoucími do jeho nitra, má možnost přijmout do celého svého těla se vzduchem, který vdechuje, i světlo, které je ve vzduchu. Tady je také veliký rozdíl.

Znázorněno schematicky: Představte si vyšší zvíře; to má plíce. Do plic se dostává kyslík a spojuje se tu s krví oklikou přes srdce. Krev musí vtékat do srdce a plic, aby přišla do styku s kyslíkem u oněch objemnějších zvířat a také u člověka. U motýla to musím nakreslit úplně jinak. Tady to musím nakreslit takto: Je-li toto motýl, jdou tady

všude dovnitř trubice; tyto trubice se dále větví. A kyslík se zde všude nyní dostává dovnitř a sám se také rozvětluje; vzduch vniká všude do těla.

U nás a u takzvaných vyšších zvířat se vzduch jen jakožto vzduch dostává až do plic; u motýla se vnější vzduch i se svým obsahem světla rozlévá v celém jeho vnitřním těle. Pták rozlévá vzduch až do svých dutých kostí; motýl je světelným živočichem nejen navenek, nýbrž on rozlévá světlo, které je nesené vzduchem, všude v celém svém těle, takže je i vnitřně světlem. Jestliže jsem vám líčil, že pták je vlastně vnitřně zahřátým vzduchem, pak je motýl vlastně celý světlem. Také jeho tělo se skládá ze světla a teplo je pro motýla vlastně břemenem, zavazadlem. Poletuje zcela a jen ve světle a svoje tělo si buduje úplně ze světla. A když vidíme motýla, jak poletuje vzduchem, museli bychom vlastně vidět poletovat pouhé světelné tvory, tvory, radující se ze svých barev, z této barevné hry. To ostatní je oblečení a zavazadlo. Je třeba nejprve přijít na to, z čeho se vlastně skládají bytosti pozemského okolí, neboť vnější zdání klame.

Ti, kdo se dnes tak povrchně naučili tomu či onomu, řekněme, z východní moudrosti, ti mluví o tom, že svět je mája. Ale to je skutečně nic, když člověk řekne: Svět je mája. Je třeba vidět v detailu, jakým způsobem je svět mája. Máju člověk pochopí, když ví, že pták ve své podstatě vlastně vůbec nevypadá tak, jak se navenek jeví, ale že je teplým tvorem vzduchovým. Motýl vůbec nevypadá tak, jak se tady jeví, ale je tvorem světelným, který si tu poletuje a který se v podstatě skládá vlastně z radosti z této hry barev, z oné hry barev, která vzniká na motýlím křídle, je-li pozemská hmota prachu proluta barevností, a tím se dostává na první stupeň zduchovnění ven do duchovního všehomíra, do duchovního kosmu.

Pohledte, tady máte, abych tak řekl, dva stupně: motýla, obyvatele světelného éteru v našem pozemském okolí, a ptáka, obyvatele éteru tepelného v našem pozemském okolí. A nyní třetí druh. Sestoupíme-li dolů do vzduchu, dostaneme se k oněm bytostem, které tu v určitém období našeho zemského vývoje ještě vůbec nemohly být, například v době, kdy Měsíc byl ještě u Země, kdy se Měsíc od Země ještě neoddělil. Tady se dostáváme k bytostem, které jsou sice také bytostmi vzduchu, to znamená, že ve vzduchu žijí, ale vlastně jsou již silně zasaženy tím, co je vlastní zemi, totiž zemskou tíží. Motýl není ještě ani trochu zasažen zemskou tíží. Motýl si vesele poletuje ve světelném éteru a i sám sebe cítí jako stvoření ze světelného éteru zrozené. Pták přemáhá tíží tím, že zahřívá vzduch ve svém nitru, stává se tak teplým vzduchem – a teplý vzduch je nesen vzduchem studeným. Pták ještě zemskou tíží přemáhá.

Těmi zvířaty, která sice ještě vzhledem ke svému původu musí žít ve vzduchu, ale zemskou tíží přemoci nedokážou, protože nemají duté kosti, nýbrž kosti vyplněné morkem, a protože nemají ani takové vzduchové váčky jako ptáci, těmito zvířaty jsou netopýři.

Netopýři jsou vám prazvláštní zvířecí rod. Netopýři vůbec nepřemáhají tíží země vnitřním uspořádáním svého těla. Nejsou lehcí jako světlo, jako jsou motýli, a nejsou ani lehcí jako teplo, jako jsou ptáci. Netopýři už podléhají tíži země a už se také cítí ve svém mase a svých kostech. Proto je netopýř onen živel, z něhož se například skládá motýl, v němž motýl naprosto a docela žije, onen živel světla nepřijemný. Netopýři milují přítmi. Vzduch sice musí používat, ale mají ho nejraději, když nenese

světlo. Oni se oddávají přítmi. Jsou to vlastně zvířata přítmi. Netopýři se dokážou udržet ve vzduchu jedině tím, že mají, abych tak řekl, ona poněkud zkarikovaně vypadající netopýří křídla, která ovšem skutečnými křídly vůbec nejsou, nýbrž jsou napnutými blanami, blanami napnutými mezi prodlouženými prsty, jsou padáky. Tím se udržují ve vzduchu. Tím překonávají tíži, když této tíži sami nastavují jako protiváhu něco, co s touto tíží souvisí. Jsou tím však zcela vevázáni do oblasti zemských sil. Nikdy vlastně člověk nedokáže jen tak beze všeho zkonstruovat motýlí let podle fyzikálně-mechanických konstrukcí, ani ptačí let ne. Nikdy to nebude dokonale shodné. Člověk sem musí vnést něco, co obsahuje ještě jiné konstrukce. Netopýří let však můžete klidně zkonstruovat s pozemskou dynamikou a mechanikou.

Netopýr nemiluje světlo, světlem proniknutý vzduch, ale nanejvýš světlem poněkud protkaný vzduch přítmi. Od ptáka se netopýr liší tím, že pták, když se dívá, má vlastně v oku vždy to, co je ve vzduchu. Dokonce i sup, když vidí jehně, to vnímá tak, že ono jehně je cosi, co je na konci ovzduší, když shora vidí to, co je na zemi jakoby namalované. A kromě toho to není jen pouhé vidění, je to touha, co zaznamenáte, podíváte-li se opravdu na let supa, směřující k jehněti; ten let je hotovou dynamikou chtění, vůle, dynamikou touhy.

Motýl vidí vůbec to, co je na Zemi, jako v zrcadle; pro motýla je Země zrcadlem. Motýl vidí to, co je v kosmu. Když vidíte motýla, jak poletuje, tak si vlastně musíte představit, že Země, té si motýl nevšímá, Země je zrcadlo. Země mu odráží to, co je v kosmu. Pták nevidí, co je na zemi, ale vidí to, co je ve vzduchu. Teprve netopýr začíná vnímat to, čím prolétá nebo kolem čeho letí. A protože nemá rád světlo, tak je vlastně vším tím, co vidí, nepříjemně dotčen. Můžeme věru říci, že motýl i pták vidí velice duchovním způsobem. První zvíře odshora, které musí vidět pozemským způsobem, je tímto viděním nepříjemně dotčeno. Netopýr vidění příliš nemiluje, a má proto něco, abych tak řekl, jako vtělený strach z toho, co vidí a vidět nechce. Nejraději by se kolem těch věcí jen tak mihl: muset vidět a vidět nechtít – tady by chtěl všude jen tak proklouznout kolem. A proto, že by nejraději jen tak proklouzl kolem, chtěl by všemu tak podivuhodně naslouchat. Netopýr je skutečně zvířetem, které ustavičně naslouchá vlastnímu letu, zda tento není nijak ohrožován.

Podívejte se na netopýří uši. Na těchto uších můžete vidět, že jsou naladěny na světový strach. To také jsou, tyto netopýří uši! Jsou to naprosto zvláštní útvary, skutečně naladěné na plížení se světem, na světový strach. Tomu všemu člověk porozumí teprve, když netopýra pozoruje v této souvislosti, do níž ho právě dáváme.

Tady musíme říci ještě něco. Motýl neustále odevzdává kosmu zduchovnělou hmotu a je miláčkem saturnských působení. A nyní si vzpomeňte, jak jsem zde rozváděl, že Saturn je oním velikým nositelem paměti¹ naší planetární soustavy. Motýl zcela souvisí se schopností rozpomínání naší planety. Jsou to ony myšlenky vzpomínek, které v motýlu žijí. Pták – a já jsem vám to už také rozváděl – je vcelku vlastně jen hlavou a v tomto prohrátém vzduchu, kterým prolétá ve světovém prostoru, je vlastně živě letící myšlenkou. Co v sobě máme jakožto myšlenku, co také souvisí s tepelným éterem, je ptačí povaha, orlí povaha v nás. Pták je letící myšlenkou. Netopýr však je letícím snem, letícím snovým obrazem kosmu. Takže lze říci, že Země je opředena motýly: ti jsou kosmickou vzpomínkou; dále je obetkána rodem ptačím: ten je kosmickým myšlením; a pak netopýry: ti jsou kosmickým snem, kosmickým sněním.

Jsou to vskutku létající sny kosmu, které v podobě netopýrů sviští prostorem. Jako sen miluje přítmi, tak miluje přítmi kosmos, vysílaje do prostoru netopýra. Trvající myšlenky vzpomínek, ty vidíme ztělesněny v motýlím pásu Země; myšlenky, žijící v přítomnosti, v ptačím pásu Země; sny v okolí Země poletují ztělesněny jako netopýři. Jen zkuste pocítit, vnoříme-li se, jak náleží do jejich tvaru, jak příbuzný je takový pohled na netopýra snění! Na netopýra se člověk vůbec nemůže podívat jinak, než že mu vytane na mysli: Vždyť ty sníš! To je přece cosi, co by tu nemělo být, co je natolik vzdálené ostatním tvorům přírody, jako je sen vzdálený obvyklé fyzické skutečnosti.

Můžeme tedy říci: Motýl vysílá zduchovnělou substanci do duchovní země během svého života; pták ji vysílá po své smrti. A co teď dělá netopýr? Netopýr vylučuje zduchovnělou substanci, zejména onu zduchovnělou substanci, která žije v natažených blánách mezi jednotlivými prsty, během svého života, neodevzdává ji však vesmíru, ale vylučuje ji ve vzduchu Země. Tím neustále vznikají, abych tak řekl, duchovní perličky v zemském vzduchu. A tak máme Zemi obklopenou tímto ustavičným třpytem duchovní materie proudící z motýlů a do ní sršící to, co přichází od umírajících ptáků, avšak zpět k Zemi září tyto zvláštní bublinky ve vzduchu tam, kde netopýři vylučují to, co zduchovňují. To jsou ty duchovní útvary, které člověk uzří pokaždé, když uvidí letět netopýra. Skutečně má jako kometa za sebou vždy něco jako chvost. Netopýr vylučuje duchovní substanci, neposílá ji však pryč, ale vtlačuje ji nazpět do fyzické zemské hmoty. Vtlačuje ji nazpět do vzduchu. Právě tak, jako člověk fyzickým zrakem vidí poletovat fyzického netopýra, tak může vidět poletovat vzduchem tyto příslušné duchové útvary netopýrů; ty sviští vzduchem. A když víme, že vzduch se skládá z kyslíku, dusíku a ostatních součástí, pak to není vše; on se kromě toho skládá z duchového vtoku netopýrů.²

Jakkoli podivně a paradoxně to zní, tento snový rod netopýrů vypouští do vzduchu malá strašidélka, která se pak spojují v jednu společnou masu. V geologii se to, co je pod zemí a co je ještě jako kaše měkkou horninou, nazývá magma. Mohli bychom mluvit o duchovém magmatu ve vzduchu, pocházejícím z netopýřích výtoků.

Na toto duchové magma byli za starých časů, kdy ještě existovalo instinktivní jasnozření, lidé velmi citliví, právě tak, jako jsou ještě dnes někteří lidé citliví na hmotné věci, například na zápach; jenomže bychom to mohli považovat za něco, abych tak řekl, plebejtějšího, zatímco za starých časů instinktivního jasnozření byli lidé citliví na to, co je ve vzduchu obsaženo jakožto pozůstatky netopýrů.

Před tím se lidé chránili. A v některých mystériích existovaly zvláštní formule, jimiž se lidé vnitřně uzavírali, aby nad nimi tento netopýří pozůstatek neměl žádnou moc. Neboť jako lidé nevdechujeme se vzduchem pouze kyslík a dusík, my vdechujeme také tyto netopýří pozůstatky. Jenomže se dnešní lidstvo nestará o to, aby se před těmito netopýřními pozůstatky nechalo chránit, ale zatímco je za určitých okolností velice citlivé, řekněme na zápachy, je nanejvýš necitlivé vůči netopýřím pozůstatkům. Polyká je, dalo by se říci, aniž přitom pociťuje byť i jen náznak odporu. Je to skutečně zvláštní: lidé, kteří jsou jinak hrozně cimprlich, spolykají toho, o čem tady mluvíme, kolik se toho do nich jenom vejde. Ale ono se to pak dostává i do člověka. Nedostává se to do těla fyzického ani do těla éterného, ale dostává se to do těla astrálního.

Nuže, vidíte, že se dostáváme k podivným souvislostem. Iniciační věda vede totiž všude do nitra souvislostí. Tyto netopýří pozůstatky jsou tou nejvyhledávanější potravou toho, co jsem vám tady v přednáškách vylíčil jako draka. Jenomže musí být nejprve vdechnuty do člověka, tyto pozůstatky netopýřů. A tento drak má své nejlepší opěrné body v lidské přirozenosti, když člověk připustí, aby jeho instinkty byly těmito netopýřími pozůstatky prostoupeny. Ty tam vevnitř ryjí. A ty žere drak a tloustne z nich, samozřejmě z duchovního hlediska, a nabývá moci nad člověkem, nabývá moci nejrozmanitějším způsobem. A tady je tomu tak, že také dnešní člověk se opět musí chránit. Ochranu má skýtat to, co tu bylo líčeno jako nová forma zápasu Michaelova s drakem. Vnitřní posila, kterou člověk získá, když přijímá impulz Michaelův tak, jak to zde bylo vylíčeno, chrání jej před potravou, kterou má dostat drak; pak se chrání proti neoprávněnému netopýřímu pozůstatku v atmosféře.

Člověk se, že ano, nesmí zaleknout toho, získávat pravdy z vnitřní souvislosti světa, chce-li do této vnitřní souvislosti opravdu vniknout. Neboť ona forma hledání pravdy, která je dnes obecně uznávána, ta právě nevede k ničemu skutečnému, ale většinou k něčemu ani ne sněnému, totiž k máje. Skutečnost je třeba hledat veskrze v té oblasti, ve které člověk i všechno fyzické bytí vidí prostoupené bytím duchovním. Ke skutečnosti může člověk proniknout jen tehdy, když se na ni dívá tak, jak se to nyní děje v těchto přednáškách.

Bytosti, které se někde vyskytují, vyskytují se buď k něčemu dobrému nebo k něčemu zlému. Do světové souvislosti je všechno zapojené tak, že lze poznat, jak to souvisí s ostatními bytostmi. Pro člověka materialistického smýšlení třepotají se motýli, ptáci létají, poletují netopýři. Ale v tomto případě je to skoro stejné, jako tomu někdy bývá u člověka s ne zrovna nejlepším vkusem, když si do svého pokoje navěsí plno všemožných obrazů a kreseb atd., které k sobě nepatří, které postrádají jakoukoli vnitřní souvislost. Tak také nemá pro obyčejného pozorovatele světa žádnou vnitřní souvislost to, co tu poletuje, protože on žádnou souvislost nevidí. Všech no v kosmu však se nachází na svém místě, protože to má právě z tohoto místa vnitřní souvislost s kosmickou úplností. Ať motýl, ať pták, ať netopýř, všechno se nachází ve světě s nějakým smyslem.

Nechť se ti, kdož se dnes něčemu takovému chtějí vysmívat, nechť se tomu vysmívají. Lidé už zvládli, co se výsměchu týče, jiné věci. Slavné akademie vydaly tento soud: meteory nemohou existovat, protože železo nemůže padat z nebe atd. Proč by se lidé nevysmívali také těm funkcím netopýřů, o kterých jsem dnes hovořil? To vše nás ale nesmí zmást v tom, abychom naši civilizaci skutečně pronikali poznáním duchovna.

ŠESTÁ PŘEDNÁŠKA

Rozdíl mezi kosmickým utvářením člověka a vyšších zvířat. Zároveň s růstem člověka směrem dolů vytvářejí se různé třídy zvířat. Spoluprožívání kosmického života Zemí. Plazi a ryby. Člověk v souvislosti se zvířaty. Přejít k říši rostlin. Význam nerostnosti.

Dornach, 28. října 1923

Dříve než se dostaneme k tomu, abychom se věnovali ostatním podstatám¹ živočišným, rostlinným a nerostným, spojeným s člověkem v pozemském bytí,

musíme se dnes podívat na vývoj člověka samotného, musíme si uvést leccos z toho, co už je známé z různých výkladů, které jsem podal ať už ústně či písemně, co však je třeba jednou přehledně shrnout.

Chceme-li se dnes dát poučit vnější vědou, má se věc obvykle tak, že se řekne: Je třeba vyzkoumat, jak se vyšší, takzvané vyšší bytosti, řekněme říše rostlinné, pak říše živočišné, říše lidské, vyvíjely z neživých, z takzvaných anorganických látek a sil.

Skutečný pohled na evoluci ukáže něco podstatně odlišného. Ukáže, jak můžete vyčíst už z mé „Tajné vědy“, že člověk, tak jak tu dnes před námi stojí, je onou bytostí, která má za sebou nejdelší vývoj, jejíž vývoj sahá zpět až do staré doby saturnské. Takže tedy musíme říci: Člověk je nejstarším tvorem v rámci našeho zemského vývoje. Teprve během sluneční doby přidalo se k tomu živočišstvo, během období měsíčního rostlinstvo; a říše nerostná, jak ji dnes máme, je vlastně teprve výsledkem zemského vývoje, ta se přidala teprve během vývoje zemského.

Podívejme se tedy nyní na člověka v jeho dnešní podobě a ptejme se: Co je u člověka samého vývojově historicky nejstarší částí? Je to lidská hlava. Tato lidská hlava dostala první základ v době, kdy Země byla ještě v metamorfóze saturnské, že ano. Ovšem, saturnská metamorfóza sestávala výhradně z tepelné substance a lidská hlava byla vlastně vlnícím se, vzdouvajícím se teplem, přijala pak vzdušnou podobu během období slunečního, přijala podobu tekutou, čili byla tekutou, plynoucí bytostí² v průběhu období měsíčního a získala pevnou podobu s kostěnou schránkou během doby zemské, takže tedy musíme říci, že bytost, o které si dnes ovšem člověk může s vnějšími poznatky jen těžko udělat představu, existovala ve staré saturnské době, bytost, jejímž potomkem je lidská hlava. Současně s utvářením hlavy člověka – to se můžete dovědět z mých posledních výkladů – s tímto zárodkem lidské hlavy vznikly během staré saturnské doby zárodky bytosti motýlí. Později se ještě podrobněji podíváme na ostatní hmyz; věnujme se nejprve bytosti motýla. Můžeme tedy sledovat vývoj od staré doby saturnské až do dneška, až do bytí zemského, a pak musíme říci: Tady se v jemné substanciální podobě vytváří lidská hlava ve svém zárodku; tady se vytváří všechno to, co se mihá vzduchem v podobě motýlích bytostí. Obě evoluce pokračují. Člověk se zvnitřňuje, takže se stále více a více stává bytostí, vyjadřující zjevení duševnosti, která jde z nitra ven, schematicky znázorněno asi takto (přednášející kreslí): Bytost, která se vyvíjí, zářící z nitra ven. Bytost motýlí naproti tomu je bytostí, na jejíž vnější straně kosmos ukládá, abych tak řekl, veškerou svou krásu. Takovou bytostí je motýl, které s pylem jejích křídel do jisté míry přilétla jako dar všechna krása a velebnost, co jí v kosmu je, jak jsem vám to popsal. Motýlí bytost si tedy musíme představit tak, že je do jisté míry zrcadlením krás horního kosmu. Zatímco člověk do sebe přijímá, v sobě uzavírá to, čím je horní kosmos, stává se vnitřně duševním, duševním jako koncentrace kosmu, která pak vyzařuje navenek a dává si tvar v hlavě člověka, takže v lidské hlavě máme něco utvářeného zevnitř ven, zatímco v motýlu máme něco, co se utvářelo zvenčí dovnitř. A pro toho, kdo se na tyto věci dívá jako videc, je to skutečně tak, že se vlastně učí něčemu ohromnému, postupuje-li následujícím způsobem se slovy: Chci odhalit tajemství, ta nejstarší tajemství, saturnská tajemství lidské hlavy, chci vědět, co tu vlastně vládlo za síly uvnitř oné kostěné schránky. Takový člověk se pak musí nechat zavést k tomu, co je zevně všude vidět, co zevně všude září dovnitř, musí se dát do studia motýlí bytosti. Abys poznal divy vlastní hlavy, studuj onen div, jak venku v přírodě

vzniká motýl. Takové je asi ono veliké poznání, které jasnozřivému pozorování dává kosmos.

Ubírá-li se vývoj dále dopředu, od období saturnského k období slunečnímu, vzniká bytost, která má hlavu dále utvářenou, která má vzduchové přetvoření, vzduchovou metamorfózu hlavy; zároveň se ale přičleňuje v jemné substanci to, co se později stane hrudními útvary, útvary dýchání a srdce člověka. Zde tedy – v Saturnu – máme dosud podstatně onu metamorfózu, která představuje lidskou hlavu. Ale to je samozřejmě ona pozdější podoba. Dostaneme-li se pak nahoru do období slunečního, máme člověka hlavy a hrudi; přičleňuje se to, co je hrudí člověka. Zároveň však vzniká již v posledním období saturnském a prvním slunečním to, co je pro nás reprezentováno v orlu. Vzniká ptačí rod v první době sluneční a v druhé sluneční době vznikají první zárodky oněch skupin zvířat, která jsou vlastními zvířaty hrudi, jako lev například – lev jako reprezentant, ale i další zvířata hrudi. Takže první zárodek těchto zvířat sahá nazpět až do staré sluneční doby.

Z toho vidíte, jak obrovský rozdíl tu je v postupném utváření dokonce i vyšších zvířat a člověka. O přechodných zvířatech, k nimž patří i opičí rod, budu mluvit jindy, dnes bych to chtěl jen poněkud shrnout. Vidíte zde, jak obrovský je rozdíl mezi utvářením člověka a utvářením vyšších zvířat.

U člověka je prvním to, že se v evoluci vytváří hlava. To ostatní se stává přívěsnými orgány, které se do jisté míry navěšují na útvar hlavy. Člověk roste v kosmické evoluci od své hlavy směrem dolů. Lev naproti tomu je například během staré sluneční doby, během druhé části staré sluneční doby zvířetem, které vzniká nejprve jako zvíře hrudi, jakožto mohutné zvíře dýchání, s hlavou dosud ještě velmi malou, zakrnělou. Teprve až se pak Slunce v pozdějších dobách od Země odděluje a působí zvenčí, teprve pak vyrůstá z hrudi hlava. Lev tedy roste tak, že se vyvíjí z hrudi směrem nahoru, člověk pak, když se vyvíjí od hlavy směrem dolů. To je obrovský rozdíl v celkové evoluci.

Postupujeme-li dále až k měsíční metamorfóze Země, tady teprve potřebuje člověk, poněvadž Měsíc představuje vodní metamorfózu, jelikož Měsíc je vodový, ovšem zrohovatí pak v pozdější době, tady potřebuje tedy člověk své další pokračování směrem dolů. Vytváří se zárodek trávicí soustavy. Během staré doby sluneční, kdy máme jen světlem zvlněnou, světlem zjasněnou vzdušnou substanci, potřebuje člověk i ke své výživě pouze dýchací ústrojí, které je směrem dolů uzavřené; člověk je tvořen orgánem hlavy a orgánem dýchání. Nyní, během doby měsíční, přičleňuje si trávicí systém. Tím se však člověk tedy dostává k tomu, že se stává hlavou, hrudí a břichem. A protože je v Měsíci všechno ještě vodovou substancí, má člověk během této měsíční doby výrůstky, které ho, když pluje, nesou vodou. O rukou a nohou lze mluvit teprve během doby zemské, kdy působí zemská tíže a utváří to, co se staví především do směrů tíže, to znamená končetiny. To tedy patří teprve k období zemskému. Během doby měsíční se však vytváří – zatím zcela jinak uspořádané než později – trávicí ústrojí, tak uspořádané, že toto trávicí ústrojí člověka ještě nemusí přijímat všechno to, co slouží zpracování svobodné, libovolné pohyblivosti končetin. Je to zatím podstatně jiné trávicí ústrojí; to se později metamorfuje v to trávicí ústrojí, které je trávicím ústrojím pozemským. Ale člověk si během měsíční doby přičleňuje ústrojí trávicí.

Opět je tomu tak, že se nyní k potomkům motýlů, ptáků a takových skupin zvířat, jichž je lev představitelem, připojují ta zvířata, která tíhnou především k trávení. V době měsíční se nám sem tedy připojuje například to, co je reprezentováno krávou.

Jaký je nyní v protikladu k člověku růst krávy? Je to tak, že kráva nejprve během této staré doby měsíční vytváří především trávicí ústrojí; potom, když se Měsíc již oddělil, vyrůstají z trávicího ústrojí teprve orgány hrudi a ona prazvláště utvářená hlava. Zatímco člověk se začíná vyvíjet od hlavy, pak k tomu připojuje hrud', hrudní metamorfózy, pak k tomu připojuje orgány trávení; zatímco lev začíná orgány hrudi, připojuje k tomu hlavu a zároveň s člověkem dostává trávicí orgány během měsíční doby, máme u oněch zvířat, jejichž reprezentantem je kráva, jako první zárodek nejprve orgány trávení a pak máme vytvořené orgány hrudi a hlavy, které z toho vyrůstají. Vidíte tedy, že člověk roste od hlavy dolů, lev od hrudi nahoru a dolů; kráva roste od ústrojí trávicího teprve úplně do hrudi a hlavy – roste takříkajíc, když to srovnáme s člověkem, zcela nahoru, roste směrem k srdci a hlavě. To zjistíme, když nahlédneme do vývoje člověka.

Nyní samozřejmě vyvstává tato otázka: Je to jenom kráva, která se jako společník připojuje k evoluci člověka? Pouze tak tomu není, nýbrž pokaždé, vzniká-li nějaká takováto planetární metamorfóza, vyvíjejí se ony staré bytosti dále, současně ale vznikají nové. Kráva vzniká již během první měsíční metamorfózy. Pak k tomu však přistupují jiná zvířata, která v poslední měsíční metamorfóze dostávají svůj vůbec první zárodek. Ta už se například nemohou zúčastnit odchodu Měsíce, poněvadž ten už je venku. Nemohou se proto také podílet ani na tom, co odchod Měsíce způsobuje, že totiž do jisté míry z břicha vytahuje orgány srdce a orgány hlavy. Bytosti, které se objevují později, zůstávají stát na tom místě, které je u člověka fixováno trávením. Takže tedy vznikají bytosti, jež zůstávají vlastně jen zvířaty trávení, jež zůstávají na stupni, který člověk nese s sebou ve svém břiše.

Právě tak, jako orel a motýli jsou přiřazeni k hlavě, jako je lev přiřazen k hrudi, kráva přiřazena k břichu, ale – abych tak řekl – jakožto zvíře, které do sebe zároveň nechává vrůstat všechno horní v pozdější evoluci, tak jsou obojživelníci a plazi, tedy ropuchy, žáby, hadi, ještěrky atakdál přiděleny, mohu-li to tak říci, pouze lidskému břichu, lidskému trávicímu ústrojí. Čirá trávicí ústrojí tu vznikají coby zvířata.

motýl	pták, lev	kráva, plazi, obojživelníci, ryby
Saturn:	Slunce:	Měsíc:
hlava	hlava-hrud'	hlava-hrud'-břicho

Tato zvířata vznikají také během druhé doby měsíční v nanejvýš neohrabané podobě, jsou vlastně pohybujícími se žaludky a střevy, pohybující se žaludek a trubice střeva. Teprve během doby zemské získávají onu stále ještě nijak zvlášť vznešeně vypadající část hlavovou. Jen se na žáby a ropuchy nebo na hady podívejte! Vznikají totiž veskrze v pozdním období jakožto trávicí zvířata, tehdy, kdy si člověk může jaksi už jen přivést svoje zažívací ústrojí k tomu, co měl již dříve.

V zemském období, kdy si člověk vytváří své končetiny pod vlivem tíže a zemského magnetismu, tu vysunují ovšem také – vezměme jako představitele, pro mne za mne, želvu – vysunují také želvy svou hlavu ze svého krunýře spíš jako nějakou končetinu

než jako hlavu. Tak můžeme také porozumět tomu, jak je u obojživelníků a plazů tato hlava neotesaně vytvarovaná. Je vlastně vytvarovaná opravdu tak, že má člověk naprosto ten pocit, který je také správný, že se tu z úst dostane rovnou do žaludku. Žádné velké zprostředkování tu není. Budeme-li tedy pozorovat člověka a přiřadíme-li k jeho bytosti ony zvířecí souputníky, pak musíme k tomu, co tu máme v podobě plazů a obojživelníků, přiřadit lidskou činnost trávení. A skutečně můžeme říci, že tak jako člověk nosí produkty svého trávení ve svých střevech, tak nosí kosmos oklikou přes Zemi ropuchy, hady a žáby do jisté míry v kosmických útrokách, které si vytváří v zemsky-vodním živlu Země. Naproti tomu to, co pak více souvisí s lidským rozmnožováním, co se vytváří teprve ve vůbec posledním měsíčním období ve svém vůbec prvním zárodku a objevuje se teprve během metamorfózy zemské, s tím jsou spřízněny ryby, ryby a živočichové ještě nižší. Takže musíme na ryby pohlížet jako na evoluční opožděnce, jako na bytosti, které se v evoluci přidávají k ostatním zvířatům teprve tehdy, až se u člověka k trávicím orgánům přidávají orgány rozmnožovací. Had je v podstatě prostředníkem mezi orgánem rozmnožování a orgánem trávení. Nahlédneme-li správně do povahy člověka, co představuje had? Had totiž představuje takzvaný ledvinový kanálek; vznikl v téže době světové evoluce, v níž se u člověka vytvořil ledvinový kanálek.

Tak můžeme skutečně sledovat, jak člověk roste od hlavy směrem dolů, jak z něj Země vytahuje končetiny a bere je do své služby, takže se tyto končetiny včleňují do zemské rovnováhy tíže a magnetických sil. A současně s tímto růstem směrem dolů tvoří se ony rozličné třídy zvířat.

Vidíte, tímto způsobem si člověk udělá pravý obrázek o evoluci Země s jejími stvořeními. Přiměřeně k této evoluci vyvinula se potom ona stvoření tak, že nám ukazují, čím jsou dnes. Když se podíváte na motýly a na ptáky, tak mají ovšem pozemské tvary; jenomže z dřívějšího výkladu víte, že motýl je vlastně bytostí světelnou a zemská hmota se na něj pouze snesla. Kdyby vám sám mohl říci, čím je, zvěstoval by vám, že má tělo ze světla a že – jak jsem již říkal – to, co se na něj sneslo jakožto zemská hmota, nosí u sebe jako zavazadlo, jako cosi zevního. Zrovna tak je pták zvířetem, dalo by se říci, teplo-vzdušným, neboť pravým ptákem je teplý vzduch, který se v ptáku rozprostírá; to ostatní je zavazadlem, které on vláčí světem. Tato zvířata, která si tedy vlastně dnes jen s pozemským oděním, se zemským oděním, s vodním oděním ještě zachovala svou světelnou, svou tepelnou povahu, tyto bytosti vznikly v celé zemské evoluci nejdříve. Tyto bytosti mají rovněž takové tvary, které tomu, kdo dokáže také pohlédnout do doby, již člověk prochází v duchovním světě před svým sestoupením do pozemského žití, připomínají to, čím se v duchovním světě prošlo. Jistě, jsou to pozemské tvary, neboť se na ně snesla zemská hmota. Když si však správně představíte tyto vznášející se, poletující bytosti světla, jimiž motýly jsou, když si odmyslíte to, co se na ně sneslo v podobě pozemské hmoty, když si od ptáka odmyslíte vše pozemské, co se na něj sneslo, když si představíte onu silovou masu, která z ptáka dělá teplou bytost vzduchu, spolu s tím, čím je potom jeho opeření, jen jako zářící paprsky, když si to představíte, pak tyto bytosti, které takto vypadají jedině kvůli svému vnějšímu odění, a i velikost, kterou mají, mají právě jen kvůli tomuto vnějšímu odění, připomínají tomu, kdo také zná lidskou bytost před jejím sestoupením na Zemi, právě tento sestup lidské bytosti na Zem. Pak si řekne ten, kdo takto pohlíží do duchovního světa: V motýlech, v ptácích máme něco, co připomíná ony duchovní tvary, mezi nimiž člověk žil, než sestoupil na Zemi, co připomíná bytosti vyšších hierarchií. Podíváme-li se na motýly a na ptáky s

porozuměním, pak jsou zmenšenou, metamorfovanou vzpomínkou na ony tvary, které měl člověk kolem sebe jako tvary duchovní, dokud nesestoupil do pozemského vývoje. Jelikož je zemská hmota těžká a musí být překonávána, koncentrují motýlí svou giganticky velkou postavu, kterou vlastně mají, do malých rozměrů. Kdybyste dokázali od motýla oddělit vše, co je zemskou hmotou, pak by se ovšem mohl rozpínat jako duchovní bytost, jako bytost světelná až do podoby archanděla. V těch zvířatech, která obývají povětří, máme pozemské zobrazení toho, co je přítomné ve vyšších oblastech v duchovní podobě. Proto bylo v době instinktivního jasnozření samozřejmou uměleckou činností na základě podob létajících zvířat vytvářet symbolickou podobu, obraznou podobu duchovních bytostí vyšších hierarchií. To má svůj vnitřní důvod. V podstatě jsou totiž fyzické podoby motýlů a ptáků fyzickými metamorfózami duchovních bytostí. Ne že by se metamorfovaly duchovní bytosti, ale jsou to jejich metamorfované obrazy; jsou to samozřejmě jiné bytosti.

Proto také bude pro vás pochopitelné, když se vrátím k tomu, o čem jsem již hovořil, a znovu vám nakreslím následující: Říkal jsem vám, že motýl, který je vlastně bytostí světla, vysílá neustále po celý svůj život produchovnělou zemskou hmotu do kosmu. Tuto produchovnělou zemskou hmotu, která je zde vysílána do kosmu, bych chtěl nazývat motýlí korónou, opíraje se o běžný výraz sluneční fyziky. Tak vyzařuje motýlí koróna neustále ven do kosmu. Do této motýlí koróny však září to, co ptačí rod odevzdává kosmu pokaždé, když pták zemře, takže sem září zduchovnělá hmota rodu ptáků, ven do kosmu. Člověku se pak zvenčí, viděno duchovně, naskytá pohled na třpytící se korónu, vycházející z motýlů – podle jistých zákonů se tato udržuje i v zimě – a více paprskovitě do ní včleněné to, co vychází z ptáků.

Vidíte, když se člověk chystá sestoupit z duchovního světa do světa fyzického, tak je to nejprve motýlí koróna, ono zvláštní vyzařování zduchovnělé zemské hmoty, které člověka volá do pozemského bytí. A paprsky ptačí koróny, ty jsou více vnímány jako síly, které vtahují. Čili vidíte ještě vyšší význam toho, co žije v ovzduší. Ve všem, co žije a co se děje ve skutečnosti, je totiž třeba hledat ducha. A hledá-li člověk ducha, pak teprve přijde na to, jaký mají jednotlivé bytostné oblasti význam. Země láká do jisté míry člověka k znovutělení, když do světového prostoru vysílá světelné vyzařování motýlí koróny a záření koróny ptačí. To jsou ony věci, které člověka, jenž strávil nějakou dobu v čistě duchovním světě mezi smrtí a novým zrozením, opět volají do nového pozemského bytí.³ Není proto divu, že si člověk jen stěží dokáže vysvětlit onen složitý pocit, který má právem při pohledu na svět motýlů a ptáků. Neboť to, co tu skutečně je, je vzpomínka na touhu po novém pozemském bytí.

A to zase souvisí s tím, co jsem vám už častěji rozebíral, že člověk, jakmile ze Země odešel branou smrti, roztrouší vlastně svoji hlavu, že potom jeho ostatní organismus, samozřejmě co se sil týče, nikoli hmoty, je přetvářen v hlavu jeho příštího vtělení. Člověk tedy vlastně směřuje k hlavě, když směřuje sem dolů. A hlava je tím prvním, co se u lidského embrya vytváří v podobě, která už se podobá pozdější podobě člověka. Že tomu všemu je tak,⁴ to souvisí s tím, že toto utváření směrem k hlavě je velice blízce příbuzné s tím, co se děje a co působí v létajícím světě, kterým je člověk vlastně vtahován z nadsmyslového bytí do bytí smyslového.

Když člověk během své embryonální doby získal nejprve ústrojí své hlavy, pak se na základě pozemského bytí vytváří, umístěno v těle matky, to, čím je ústrojí trávicí atd. Právě tak, jako to, co je nahoře, tedy utváření hlavy, souvisí s tepelností, se

vzdušností, s tepelnou světelností, tak souvisí s živlem pozemsko-vlhkým to, co se vytváří podle toho, co je člověku připojeno během evoluce později a co se teď nově připojuje během jeho doby embryonální. Tento pozemsko-vlhký živlel musí však být pro člověka zcela zvláštním způsobem připraven; totiž právě v těle matky. Když se vytváří jen sám o sobě venku rozptýlen v oblasti telurské, v oblasti pozemské, pak se formuje k tomu, čím jsou nižší formy zvířat, obojživelníci a plazi, formuje se k tomu, čím jsou ryby a ještě nižší zvířata.

Jestliže se motýl právem pokládá za světelnou bytost, pták za tepelnou bytost vzduchovou, pak to ona nižší zvířata, obojživelníci, plazi a ryby, udělat nemohou. Podívejme se nejprve na ryby. Jaké jsou dnes, jsou ve svém vzniku venku ponechány takřikajíc vnějšímu formování, kde na ně působí zvenku síly, které na člověka působí zevnitř. Ryba žije zejména ve vodním živlu. Avšak voda není jen tím, čím jsou pro chemika vodík a kyslík ve svém spojení, nýbrž voda je prostoupena všemožnými kosmickými silami. Také hvězdné síly vstupují do vody a žádná ryba by nežila ve vodě, kdyby voda byla jen oním stejnorodým spojením vodíku a kyslíku. Ale právě tak, jako se motýl cítí být bytostí světelnou a jako se pták cítí být tepelnou bytostí vzduchovou, tak se ryba cítí vlastně jako bytost pozemsky-vodní. Onu vlastní vodu, kterou do sebe nasaje, necítí jako svou podstatu.⁵

Pták cítí vzduch, který do sebe nasává, jako svoji podstatu. Pták tedy vlastně cítí, schematicky vyjádřeno, to, co do něho vniká v podobě vzduchu, co se všude rozprostírá, jako svoji podstatu; tento rozprostírající se a jím prohříváný vzduch (viz nákres – modrá), to je jeho podstata.

Ryba má v sobě vodu, jako voda se však necítí; ryba se cítí jako to, co vodu obklopuje, cítí se jako okolí vody. Cítí se jako ona třpytivá nádoba nebo nádrž s vodou. Vodu však pociťuje jako živlel sobě cizí, který do ní vstupuje a z ní vystupuje, a tím, že z ní vystupuje a do ní vstupuje, přináší jí také vzduch, který potřebuje. Vzduch i vodu však pociťuje jako něco cizího. Jako fyzická ryba to nejprve pociťuje jako něco cizího. Ovšem taková ryba má také své éterné a své astrální tělo. To je právě ona zvláštnost u ryby: Tím, že se vlastně cítí jako nádoba a že voda v ní zůstává spojena s ostatním vodním živlem, pociťuje éter jako to, v čem vlastně žije. Astralitu pak nepociťuje jako něco, co by k ní patřilo. Avšak ryba je oním zvláštním zvířetem, které je zvířetem skutečně éterným. Pro sebe je fyzickou nádobou pro vodu. Vodu, kterou má v sobě, pociťuje jako spojenou se všemi vodami světa. Vlhkost pro rybu do jisté míry všude pokračuje. Vždyť vlhkost je všude a v této vlhkosti vnímá zároveň éter (viz nákres – fialová). Ryby jsou ovšem pro pozemský

život němé, kdyby však mohly mluvit a kdyby vám vyprávěly, jak se cítí, pak by vám taková ryba řekla:

„Jsem nádobou, avšak tato nádoba nese všude se rozprostírající vodní živel, který je nositelem živlu éterného. V tomto éteru vlastně plavu.“

Ryba by řekla:

„Voda je jen mája, skutečností je éter, v tom vlastně plavu.“

Ryba tedy pocítuje svůj život jako život země. To je to zvláštní na rybě: ona cítí svůj život jako život země, a proto se živě účastní všeho, co Země prožívá v průběhu roku, ono vystupování éterných sil v létě, ono stahování se éterných sil zpět v zimě. Takže ryba cítí něco, co dýchá v celé Zemi. Éter pocítuje ryba jako to, co v zemi dýchá.

Jednou tu mluvil *dr. Wachsmut*⁶ o dýchání Země. To byl velice pěkný výklad. Z vlastní zkušenosti to zde mohla přednést ryba, kdyby jen ovládala řečnické umění; neboť ona to vše pocítuje, co tu bylo předneseno na základě sledování jevů, které k tomu patří. Ryba je tím zvířetem, které život zemského dechu během ročních období zcela mimořádným způsobem spoluprožívá, protože pro rybu je tím, na čem jí záleží, právě éterný živel, živel života, který proudí ven a dovnitř a který s sebou jen strhává to ostatní, co dýchá.

Jinak je tomu u plazů a u obojživelníků, u žab například, které jsou v tomto ohledu neobyčejně charakteristické. Ty souvisí méně s éterným živlem kosmu, ty souvisí více s astrálním živlem kosmu.

Když se zeptáme ryby:

„Jakpak je to vlastně s tebou?“ pak ona řekne:

„No jistě, tady na Zemi jsem se stala tvorem pozemským, utvořeným z pozemsky-vlhkého živlu; ale mým vlastním životem je život celé Země s jejím kosmickým dýcháním.“

U žáby tomu tak není, u žáby je tomu podstatně jinak. Žába se podílí na všeobecně rozprostřené astralitě.

Mluvil jsem o tom u rostlin a budu o tom ještě dál mluvit, jak se astralita kosmu dotýká nahoře květu. S touto astralitou, do jisté míry s astrálním tělem Země, je spojena žába tak, jako ryba s tělem éterným. Ryba má více svoji astralitu pro sebe. Žába má vlastně svoje éterné tělo velmi silně pro sebe, daleko silněji než ryba; žába ale žije ve všeobecné astralitě, takže spoluprožívá zejména ony astrální pochody, které se odehrávají v běhu ročních období, kde Země nechává astralitu hrát v odpařování vody, v jejím padání opět dolů. Materialisticky uvažující člověk tu samozřejmě řekne: Voda se vypařuje díky těm či oněm pro mne za mne aerodynamickým nebo aeromechanickým silám; dostaneme ono stoupání. Tvoří se kapky; jestliže dostatečně ztěžknou, padají dolů. Ale to je zhruba totéž, jako bychom vytvořili podobnou teorii o krevním oběhu člověka, aniž bychom přihlíželi k tomu, že tu

v krevním oběhu všechno žije. Tak žije v oběhu vody, deroucí se vzhůru a zase dolů, astrální atmosféra Země, astralita Země. Neříkám vám nic vybájeného, když řeknu: Právě žáby – u ostatních obojživelníků se to také vyskytuje, ale více v pozadí – prožívají sebou tuto astrální hru, odehrávající se v povětrnostních poměrech, v meteorologii. Nejenže jsou, jak víte, oním známým prostým způsobem využívány k předpovídání počasí, protože tuto hru nádherně spoluprožívají tím, že jsou svou astralitou včleněny do astrality Země; žába vůbec neřekne, že má pocit, nýbrž žába je jen nositelem pocitů, které má Země v obdobích dešťů, v obdobích sucha atd. Proto také máte za určitých povětrnostních podmínek ony více či méně krásné nebo také příšerné žabí koncerty. Ty jsou v podstatě žabím výrazem toho, co spoluprožívají v astrálním těle Země. Žáby skutečně ani nekváknou, aniž by se jim k tomu dostalo popudu z celého kosmu; žáby prožívají astralitu Země sebou.

A tak můžeme říci: Co žije v pozemsky-vlhkém živlu, to je skutečně takové, že to také spoluprožívá více to pozemské; pozemské životní poměry tedy u ryby, pozemské poměry pocitů u žáby a vůbec u všech plazů a obojživelníků. A zase, chceme-li studovat všechno to, čím je trávicí organismus člověka, pak musíme říci: Tento trávicí organismus se ovšem tvoří opět podle tohoto schématu zevnitř ven. Kdo však chce opravdu studovat, jak tyto věci fungují, ten se musí obrátit na rod obojživelníků a plazů, neboť těm se dostává zvenčí to, co člověk jakožto síly protlačuje svým trávicím ústrojím. Týmiž silami, kterými člověk tráví, vytváří nyní vnější kosmos, vnější příroda hady, ropuchy a ještěrky a žáby. A kdo chce správně – odpusťte, ale v přírodě není nic šeredného, nýbrž o všem je třeba hovořit objektivně – kdo chce studovat vnitřní povahu, řekněme, lidského tlustého střeva s jeho silami vylučování, ten musí studovat ropuchy zevně, neboť ropuše se zevně dostává to, co v lidském tlustém střevě působí zevnitř podle tohoto schématu. V popise to není ovšem tak hezké jako to, co jsem popisoval u motýla; avšak v přírodě je nutné brát na všechno stejné objektivní měřítko.

Vidíte, tímto způsobem si také nyní uděláte obrázek o tom, jak Země ze své strany spoluprožívá kosmický život. Neboť podívejte se na do jisté míry vyměšovací orgány Země. Země vyměšuje nejen ony nepřilíš živoucí lidské produkty vyměšování, ale vyměšuje ještě i něco živoucího a jejími výměšky ve vlastním smyslu jsou například ropuchy a v nich se Země zbavuje toho, co nemůže potřebovat.

Z toho všeho vidíte, jak vnějšek přírody všude odpovídá nitru. Kdo zde říká: „Do nitra přírody nevnikne žádný stvořený duch“, ⁷ ten jen neví, že se toto nitro přírody vyskytuje všude ve vnějším světě. Můžeme studovat celého člověka podle jeho vnitřní podstaty, když rozumíme tomu, co žije a co se děje venku v kosmu. Můžeme člověka studovat od hlavy až ke končetinám, když studujeme to, co se vyskytuje ve vnějším světě. Svět a člověk totiž patří naprosto k sobě. A můžeme opravdu říci, že bychom mohli vytvořit schéma, které by vypadalo takto (přednášející kreslí): Máme velký okruh; tento okruh soustřeďuje svoji sílu v jednom bodě. Velký okruh si vytváří v nitru okruh menší; onen bod vyzařuje totéž. Menší okruh vytváří opět další menší okruh; to, co je u člověka, vyzařuje dále ven a vnějšek člověka se dotýká s nitrem kosmu. Tam, kde se naše smysly setkávají se světem, tam se dotýká to, co u člověka vychází zevnitř ven, s tím, co z kosmu přichází zvenčí směrem dovnitř. V tomto smyslu je člověk malým světem, mikrokosmem oproti makrokosmu. Jsou však v něm obsaženy všechny divy a taje tohoto makrokosmu, jenomže právě v opačném vývojovém směru.

Bylo by to pro Zemi velice nepříznivé vzhledem k jejímu dalšímu vývoji, kdyby tomu bylo jen tak, jak jsem o tom až dosud hovořil; v tom případě by Země vyměšovala ropuší bytosti a musela by jednoho dne právě tak jako fyzická lidská bytost zahynout, aniž by měla pokračování. Všimli jsme si však nyní vlastně jen člověka v souvislosti se zvířaty a vytvořili jsme v těchto dnech určitý přechod k rostlinným bytostem. Budeme muset vniknout dále do říše rostlin a pak do říše nerostných podstat a uvidíme, jak tyto nerosty vznikly během zemské doby; jak to, čím jsou například horniny našich prahů, je kousek po kousku usazeno rostlinami, jak vápencová pohoří jsou kousek po kousku usazována pozdějšími zvířaty. Nerostná říše je sedimentem říše rostlinné a živočišné a z hlavní části sedimentem těch nejnižších zvířat. Ropuchy nerostnému podílu Země ještě nijak zvlášť mnoho neposkytnou, také ryby poměrně málo; ale nižší zvířata a rostliny poskytují velmi mnoho. Nižší bytosti s křemičitým a vápenitým krunýřem, s vápenitou skořápkou, ty usazují to, co nejprve vytvářejí na základě své živočišnosti, své rostlinnosti, a toto nerostné se pak rozpadá. Když se nerosty rozpadnou, zmocňuje se právě produktů rozpadu nerostných látek jedna z nejvyšších sil a buduje z toho nové světy. Nerostný podíl se na určitém místě právě může stát především důležitým.

Budeme-li sledovat zemský vývoj – tepelná metamorfóza, vzduchová metamorfóza, vodní metamorfóza, nerostná, zemská metamorfóza – lidská hlava prošla všemi těmito metamorfózami, nerostnou metamorfózou nejprve navenek v zanikající, ale vlastně stále ještě poněkud vitalitou prostoupené lebce. Ale ještě zřetelnějším způsobem prošla tato lidská hlava zemskou nerostnou metamorfózou. Uprostřed lidské hlavy v mozkovém útvaru se nachází pyramidálně utvářený orgán, takzvaná šišinka. Tato šišinka v blízkosti čtverohrbolů a zřetelných hrbolů vyměšuje takzvaný mozkový písek, citrónově žluté kamínky, které jako hromádky leží na jednom konci šišinky a které jsou v lidské hlavě skutečně nerostem. Jestliže tu neleží, jestliže člověk v sobě tento mozkový písek, tento nerost nenese, pak se stává idiotem nebo kreténem. Šišinka je u normálního člověka poměrně velká. U kreténů už byly nalezeny jen šišinky velikosti konopného semínka; ty mozkový písek vyměšovat nemohou.

V této nerostné schránce spočívá vlastně duchovní člověk. Již zde je naznačeno, že nic živého se vlastně nejprve nemůže stát příbytkem ducha, ale že duch v člověku potřebuje za své centrum něco neživého, že tu tedy musí být především jako samostatný živoucí duch.

Byl to krásný vývoj, který nás přivedl od motýlího utváření hlavy, od ptačího utváření hlavy dolů až k plazům a rybám. Nyní budeme opět stoupat, budeme si všimnout toho, co nás může zrovna tak uspokojit jako řada živočišná, budeme si všimnout řady rostlinné a nerostné. A právě tak, jako jsme mohli získat poučení o minulosti z živočišné řady, tak budeme moci získat naději pro budoucnost Země z řady nerostné. Přitom se ovšem budeme muset v dalších přednáškách nejrůznějšími způsoby zabývat zvířaty přechodnými, neboť jsem se v tomto přehledu mohl dotknout jen těch nejhlavnějších zvířat, objevujících se takřikajíc v uzlových bodech vývoje.

Svět rostlin a přírodní elementární duchové

SEDMÁ PŘEDNÁŠKA

Rostlinné bytí. Kořenoví duchové, vodní bytosti, vzdušní a ohniví duchové. Jejich práce na rostlinném světě. Vyzařování produhovnělé hmoty do světového prostoru. Duchovní pochod rostlinného růstu. Vzájemně se prostupující působení dolů proudící síly lásky a oběti a nahoru proudící síly tíže.

Dornach, 2. listopadu 1923

Ke světu, který se odhaluje našim smyslům, ke světu zjevnému patří svět nezjevný, který s ním dohromady tvoří jeden celek. Nakolik tomu tak je, se ukáže se vší zřetelností především tehdy, opustíme-li říši zvířat a zaměříme-li svůj pohled na rostliny.

Rostlinné bytí, které člověka zprvu potěší, pučí a raší ze země a je vlastně podnětem k něčemu, co musí být pocíťováno jako tajuplné. U zvířete si člověk, byť by pro něj i vůle zvířete, jeho veškerá niterná aktivita byla zprvu něčím záhadným, může přesto říci: Ta vůle tu zkrátka je, a důsledkem této vůle je podoba, jsou projevy zvířete. Avšak u rostliny, která se na zemském povrchu objevuje v takové rozmanitosti podob, která se zprvu tak tajuplně vyvíjí za pomoci země i ovzduší ze semene, u rostliny musí mít člověk pocit, jak tady musí být ještě něco jiného, aby se zde rostliny mohly objevit právě v té podobě, v jaké se objevují.

Duchovní zření vede nás pak, podíváme-li se na svět rostlin, ihned ke spoustě bytostí, o kterých se za starých časů instinktivního lidského jasnozření také vědělo, které byly poznány, které však byly potom zapomenuty a dnes už představují pouhá jména, která používají básníci a kterým vlastně dnešní lidstvo nepřipisuje žádnou reálnost. Avšak stejnou měrou, jakou těmto bytostem obklopujícím rostliny není připisována žádná reálnost, stejnou měrou se ztrácí porozumění světu rostlin; toto porozumění rostlinám, které by například bylo tak nutné pro lékařské umění,¹ je pro dnešní lidstvo vlastně docela ztraceno.

Už jsme poznali jednu velice významnou spojitost světa rostlin se světem motýlů, ale i tuto spojitost si budeme moci ve svém nitru náležitě uvědomit teprve tehdy, až ještě hlouběji nahlédneme do veškerého žití a bytí rostlinného světa.

Rostlina zapouští kořeny do půdy. Kdo dokáže sledovat, co zde vlastně rostlina do půdy zapouští, ten může svým duchovním zrakem, a takový pohled to totiž musí být, který kořeny rostlin správně prohlédá, zároveň sledovat, jak kořeny rostliny jsou všude obkloповány a opřádány přírodními elementárními duchy. A tyto elementární duchy, kteří byli zastaralá označováni jako gnómové a které my bychom mohli nazývat duchy kořenovými, můžeme imaginativním a inspirovaným pohledem na svět sledovat skutečně tak, jako sledujeme život člověka a zvířat ve světě hmotném. Můžeme do jisté míry nahlédnout do duševna těchto elementárních duchů, tohoto světa duchů kořenů.

Tito kořenoví duchové jsou – abych tak řekl – dočista zvláštní zemní lid, našim zrakům zprvu neviditelní, ve svém působení však o to viditelnější; neboť žádný kořen

by nemohl vzniknout, kdyby na sebe roli prostředníků mezi kořeny a říší zemskou nevzali tito pozoruhodní kořenoví duchové, kteří uvádějí nerostný podíl země do proudění, aby ho přivedli ke kořenům rostlin. Mám přitom samozřejmě na mysli duchovní pochod, na kterém je to založeno.

Tito kořenoví duchové, kteří jsou v zemi všudypřítomní a kteří se obzvlášť dobře cítí uvnitř více či méně průhledných nebo i kovy protkaných hornin a rud, kteří se však vůbec nejlépe cítí, protože zde je jejich vlastní místo, jedná-li se o to, aby byla nerostnost zprostředkována kořenům rostlin, tito kořenoví duchové jsou zcela naplněni jakousi niternou duchovností, kterou můžeme srovnat jen s tím, co můžeme zachytit v niterné duchovnosti lidského oka, lidského ucha. Neboť tito kořenoví duchové jsou ve své duchovnosti zcela smyslem. Nesestávají vlastně jinak vůbec z ničeho než ze smyslu, jsou zcela smyslem, a to smyslem, který je zároveň rozumem, který nejen vidí a nejen slyší, ale který zároveň ve svém vidění a slyšení tomu viděnému a slyšenému rozumí, který všude přijímá nejen dojmy, nýbrž všude přijímá ideje.

Ano, můžeme také poukázat na způsob, jakým tito kořenoví duchové své ideje přijímají. Podívejte, zde vyráží ze země rostlina (viz nákres dole). Ta vstupuje, jak vám hned ukážu, do spojení s mimozemským vesmírem. Po určité období v roce obzvlášť proudí takřikajíc proudy ducha (fialová) shora, z květu, z plodu rostliny dolů ke kořenu, proudí do země. A tak jako my nastavujeme své oči světlu a vidíme, tak obracejí kořenoví duchové svou vnímavost k tomu, co rostlinou kane shora dolů do země. A co jim tu kane vstříc, je to, co světlo seslalo do květů, co do rostlin seslalo teplo slunce, co způsobil v listu vzduch, ba i to, co v utváření rostliny způsobily daleké hvězdy. Rostlina shromažďuje tajemství všehomíra, zapouští je do půdy a gnómové pojmají do sebe tato tajemství všehomíra z toho, co jim rostlinou duchovně kane vstříc. A když pak, zejména od podzimu přes celou zimu, na svém putování rudou a horninou s sebou nesou to, co jim skanulo rostlinou, stávají se díky tomu oněmi bytostmi nitra země, které zemí proudí a putují jako nositelé idejí celého všehomíra. Hledíme ven do dálav světa. Svět je zbudován ze světového ducha, je vtělením světových idejí, světového ducha. Gnómové přijímají do sebe rostlinami, jež jsou jim tím, čím jsou nám paprsky světla, ideje všehomíra a nesou je nitrem země v plném uvědomení od rudy k rudě, od kamene ke kameni.

Pohlížíme do hlubin země, ne abychom tam dole hledali abstraktní ideje pro kdovíjaké pouze mechanicky působící přírodní zákony, nýbrž zahledíme se dolů do zemských hlubin, jak tudy táhnou a putují gnómové, kteří jsou světlaplnými opatrovníky světového rozumu uvnitř země. Protože tedy tito gnómové to, co vidí, zároveň také vědí, mají ve srovnání s lidmi stejnorodé vědění; jsou v nejlépejším slova smyslu bytostmi rozumu, jsou zcela rozumem. Vše na nich je rozum, avšak rozum, který je univerzální, který proto pohlíží na lidský rozum vlastně spatra jako na něco nedokonalého. Svět gnómů se nám vlastně vysmívá s naším úporným a upachtěným rozumem, kterým někdy to či ono pochopíme, zatímco gnómové vůbec nemají zapotřebí přemýšlet. Gnómové vidí to, co je ve světě rozumného, a jsou především tehdy ironičtí, když zpozorují, jak se člověk musí namáhat, aby na to či ono vůbec přišel. „Jak je to jen možné“, říkají si gnómové, „jak se někdo může nejprve namáhat, aby přemýšlel? Našinec přece ví vše, nač se podívá. Lidé jsou hloupí, neboť musí nejprve přemýšlet“, říkají gnómové.

A – abych tak řekl – až nevychovaně ironičtí jsou gnómové, když se jim mluví o logice. Neboť k čemu je potřeba něco tak nadbytečného, jako je návod k myšlení? „Vždyť myšlenky jsou přece tu. Ideje proudí přece rostlinami. Proč nestrčí lidé svůj nos tak hluboko do země, jako jsou kořeny rostliny, a nenechají si do nosu skanout to, co slunce vypráví rostlinám? Pak by něco věděli! Avšak logikou lze získat vždy jen docela malé kousky vědění“, říkají gnómové.

Tak jsou gnómové uvnitř země vlastně nositeli idejí universa, idejí všehomíra. Zemi samotnou však nemají ani trochu rádi. Víří zemí s idejemi o vesmíru, ale nenávidí vlastně vše pozemské. Je jim to něčím, čemu by nejraději unikli. A přesto zůstávají se vším pozemským spojeni – hned uvidíte proč – ale zároveň to vše nenávidí, neboť pozemskost je pro gnómy ustavičným nebezpečím, a to proto, že tato pozemskost gnómům neustále hrozí, že na sebe mají vzít jistou podobu: totiž podobu oněch tvorů, které jsem vám popsal posledně, podobu obojživelníků, žab a ropuch zejména. A pocit, jaký mají gnómové v zemi, je vlastně tento: Srosteme-li až příliš se zemí, dostaneme podobu žáby či ropuchy. A tak jsou gnómové neustále připraveni zabránit tomu, aby až příliš srostli se zemí a nedostali tuto podobu; ustavičně se brání této zemské podobě, která by jim právě takovým způsobem hrozila v živlu, v němž jsou. Gnómové se zdržují v zemsky-vlhkém živlu; tam jim ustavičně hrozí nebezpečí podoby obojživelníků. Z ní se neustále osvobozují a zcela se naplňují idejemi mimozemského universa. V nitru země jsou vlastně tím, co představuje mimozemskost, protože se musí neustále bránit tomu, aby nesrostli se zemskostí; jinak by totiž jednotlivé bytosti dostaly podobu světa obojživelníků. A právě z tohoto, abych tak řekl, pocitu nenávisti, pocitu antipatie vůči zemskosti získávají gnómové sílu, vypuzovat rostliny ze země. Svou základní silou odpuzují gnómové ustavičně od zemskosti a tímto odpuzováním je dán směr růstu rostlin vzhůru; gnómové strhávají rostliny s sebou. Je to antipatie gnómů vůči zemskosti, co nechá být rostliny v zemi jen s jejich kořeny, co jim pak ale dává ze země vyrůstat, takže vlastně gnómové svou pravlastní mocí vytrhávají rostliny z vlády země a dávají jim růst vzhůru.

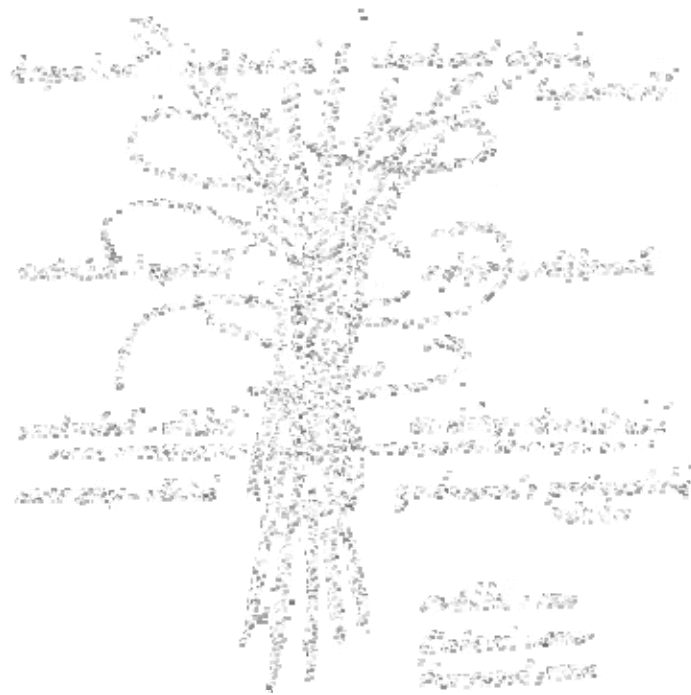
Vyrostli-li pak rostlina nahoru, opustí-li oblast gnómů a vstoupí-li z říše vlhka a země do říše vlhka a vzduchu, pak rostlina vyvíjí to, co se navenek fyzicky utváří v listech. Avšak ve všem, co se nyní v listech odehrává, působí zase jiné bytosti, duchové vody, elementární duchové vodního živlu, jež bývali starším instinktivním uměním jasnozření nazýváni například undinami. Právě tak jako vidíme kořeny rostlin obklopené shonem a činností gnómů, tak uvidíme v blízkosti půdy, když se zalíbením pozorujeme ono vzhůru směřující úsilí, vyvolané gnómy, uvidíme tyto vodní bytosti, tyto elementární bytosti vody, tyto undiny.

Undiny jsou svou niternou přirozeností jiné než gnómové. Nemohou se jako smyslový orgán, jako duchovní smyslový orgán obracet ven k všehomíru. Mohou se pouze oddávat dění a vládě celého kosmu ve vzdušně vlhkém živlu, a proto nejsou takovými jasnými duchy jako gnómové. Undiny vlastně ustavičně jen sní, jejich sen je však zároveň jejich vlastní podobou. Necítí tak silnou nenávist vůči zemi jako gnómové, avšak jsou ke všemu zemskému senzitivní. Žijí v éterném živlu vody, plavou a vznášejí se v něm. A jsou velmi senzitivní ke všemu, co je rybou, neboť jim hrozí rybí podoba, kterou na sebe také tu a tam berou, hned ji však zase opouštějí, aby přešly do jiné metamorfózy. Undiny sní své vlastní bytí. A v snění svého vlastního bytí poutají a uvolňují, vážou a oddělují látky vzduchu, které tajuplným způsobem vnášejí do listů a přinášejí k tomu, co nahoru vytlačili gnómové.

Gnómové vytlačují rostlinu vzhůru (nákres níže – světlá). Ta by zde však uschla, kdyby k ní ze všech stran do jisté míry nepřistupovaly undiny a kdyby se v tomto snovém vědomí, v němž rostliny obklopují, neosvědčily jako – nelze to nazvat jinak – jako vesmírní chemikové. Undiny sní slučování a uvolňování látek. A tento sen, v němž rostliny žijí, do něhož rostlina vrůstá, když opouští půdu směrem vzhůru, tento sen sněný undinami je oním vesmírným chemikem, který v rostlinném světě způsobuje, počínaje listem, tajemné slučování a uvolňování látek. Takže můžeme říci, že undiny jsou chemikové rostlinného života. Undiny sní o chemii. Mají v sobě neobyčejně jemnou duchovnost, duchovnost, která je vlastně ve svém živlu tam, kde se voda a vzduch dotýkají. Undiny žijí zcela ve vlhkém živlu; avšak své vlastní vnitřní zalíbení nalézají teprve tehdy, dostanou-li se někde na nějaký povrch, byť by to byl pouhý povrch vodní kapky nebo nějakého jiného vodního útvaru. Neboť veškeré jejich úsilí spočívá v tom, že se brání tomu, aby nedostaly zcela podobu, trvalou podobu ryby. Chtějí zůstat v metamorfóze, ve věčné, ustavičné proměnlivosti. Avšak v této proměnlivosti, v níž sní o hvězdách a o slunci, o světle a o teple, stávají se oněmi chemiky, kteří, počínaje listem, přivádějí rostlinu dále v jejím utváření, rostlinu, jež byla silou gnómů vysunuta vzhůru. A tak tedy rozvíjí rostlina růst svých listů (nákres níže) a toto tajemství se odhaluje jako sen undin, do něhož rostlina vrůstá.

Stejnou měrou však, jakou rostlina vrůstá do snů undin, dostává se nyní nahoře do jiné oblasti, do oblasti oněch duchů, kteří žijí ve vzdušně tepelném živlu právě tak, jako žijí gnómové v živlu vlhka a země a undiny ve vlhku a vzduchu. Ve vzdušně tepelném živlu tak žijí ony bytosti, jež starší instinktivní umění jasnozření označovalo za sylfy. Tyto sylfy, žijící ve vzdušně teplém živlu, pronikají však, poněvadž je vzduch všude prostoupen světlem, ke světlu, stávají se příbuznými světla a jsou vnímavé pro to, čím jsou ony jemnější, avšak rozsáhlejší pohyby v ovzduší.

Uvidíte-li zjara nebo na podzim hejno vlaštovek, rozechvívající zároveň svým letem vzduch, uvádějící vzduch do pohybu, pak tento pohnutý proud vzduchu, který je pak ovšem přítomen u každého ptáka, znamená pro sylfy něco slyšitelného. Sylfám z něj zaznívá hudba světa. Jedete-li někde, řekněme, na lodi a k ní se slétávají rackové, pak to, co je letem racků podníceno, duchovně zaznívá, je to duchovní hudba, která loď doprovází.

Opět jsou to sylfy, které se v tomto znění rozvíjejí a vyvíjejí a které v těchto probuzených vzdušných proudech nacházejí svůj domov. Nacházejí svůj domov v duchovně znějícím, pohnutém vzdušném živlu a přijímají přitom to, co do tohoto chvění vzduchu vkládá síla světla. Tím se však tyto sylfy, které jsou v podstatě o sobě více méně spícími bytostmi, cítí skutečně a nejvíce jako doma všude tam, kde vzduchem prolétá pták. Je-li sylfa nucena protančit vzduchem bez jediného ptáka, pak je to pro ni, jako by ztrácela sama sebe. Když se jí však naskytne pohled na ptáka ve vzduchu, zaplaví ji zvláštní pocit. Často jsem popisoval jistý pochod u člověka, onen pochod, který lidskou duši vede k tomu, že k sobě řekne „já“. Vždycky jsem přitom upozorňoval na výrok *Jeana Paula*,² že totiž člověk, když poprvé dojde k představě vlastního já, jako by popatřil do nejskrytější a nejsvětější svatyně své duše. Sylfa do skrytu nejsvětější svatyně vlastní duše nenahlédne, nýbrž spatří ptáka a zaplaví ji pocit vlastního já. V tom, co v ní pták letící vzduchem podniká, nalézá sylfa své já. A aby tomu bylo tak, že sylfa zažehává své já na vnějších jevech, stává se sylfa nositelkou kosmické lásky prostorem vzduchu. Tím, že žije asi jako lidské přání, avšak své já nemá ve svém nitru, ale ve světě ptáků, je sylfa zároveň nositelkou milostných přání universem.

Proto je možno uzříti nejhlubší sympatii sylfy se světem ptáků. Tak jako gnóm nenávidí svět obojživelníků, jako je undina senzitivní k rybám a do jisté míry nerada se k nim přibližuje, chce pryč od ryb, pociťuje z ryb v jistém smyslu hrůzu, tak chce sylfa blíže k ptáku, je jí bláze, když může až k jeho peří přinést vzduch v pohybu znějící. A kdybyste se ptali ptáka, od koho že se učí zpívat, uslyšeli byste od něj, že ho inspiruje právě sylfa. Sylfa má zalíbení v podobě ptáka. Kosmickým řádem je však zadržována od toho, aby se sama stala ptákem, neboť jejím úkolem je něco jiného. Jejím úkolem je přinášet v lásce světlo k rostlinám (nákres výše, světlá a červená). A právě tak, jako je undina chemikem, je takto sylfa rostlině světloňosem. Sylfa proniká rostlinu světlem; sylfa do rostliny světlo vnáší.

Tím, že sylfy vnášejí do rostlin světlo, tvoří se v rostlině něco zcela zvláštního. Podívejte, sylfa vnáší ustavičně světlo do rostliny. Světlo, to znamená sylfí síla v rostlině, působí na chemické síly, které do rostliny vpravuje undina. Zde dochází ke spolupůsobení světla sylf a chemie undin (náčrta výše, červená). Je to pozoruhodná plastická činnost. Ze světla spřádají sylfy za pomoci látek, které proudí vzhůru a jsou zpracovávány undinami, zde vevnitř ideální podobu rostliny. Sylfy vlastně v rostlině ze světla a z chemické činnosti undin spřádají prarostlinu. A když rostlina na podzim uvadá a vše, co je fyzickou hmotou, se rozplývá a rozpadá, tehdy dochází k tomu, že tyto tvary rostlin kanou dolů a gnómové je teď vnímají, vnímají, co u rostliny způsobil svět, slunce skrze sylfy, vzduch skrze undiny. To gnómové vnímají. Takže gnómové jsou po celou zimu zaměstnaní tím, že vnímají, co z rostlin kane do půdy. Tu se chápou idejí světa v rostlinných tvarech, které jsou plasticky utvořeny pomocí sylf a které ve své duchovně ideové podobě vstupují do půdy.

O této duchovně ideové podobě³ nemají přirozeně ani ponětí takoví lidé, kteří se na rostlinu dívají jen materiálně, kteří se na ni dívají jako na něco hmotného. Proto se na tomto místě objevuje pro materiální pojetí rostliny něco, co není ničím jiným než grandiózním omylem, strašlivou mýlkou. Tento omyl vám chci načrtnout.

Všude se setkáte s tím, jak materialistická věda popisuje toto: Tady má rostlina kořeny v půdě, nad nimi rozvíjí své listy, nakonec svůj květ, v květu prašníky, pak pestík a potom je zpravidla přenesen pyl z prašníků jiné rostliny a dojde k oplodnění pestíku a tím vznikají semena nové rostliny. Tak se to všude popisuje. Pestík je do jisté míry považován za samičí část a to, co přichází od prašníků, zase za část samčí a ani to nemůže být považováno za nic jiného, dokud člověk vězí v materialismu, neboť tam tento proces vypadá skutečně jako oplodňování. Tak tomu ale není. Abychom vůbec nahlédli do oplodňování, tedy do rozmnožování toho, co má rostlinný charakter, musíme si uvědomit, že nejprve z toho, co v rostlinách způsobují oni velcí chemikové, totiž undiny, co způsobují sylfy, vzniká podoba rostliny, ideální podoba rostliny, která klesá do půdy a je uchovávána gnómy. Tato rostlinná podoba je tady dole. Tam vevnitř je opatrovaná nyní gnómy, poté co ji viděli, co se na ni dívali. Země se stává mateřským lůnem tomu, co zde kane dolů. A zde je něco zcela jiného, než co popisuje materialistická věda.

Zde nahoře (viz nákres nahoře) se rostlina dostává, poté co prošla sylfí oblastí, do sféry elementárních duchů ohně. A duchové ohně, ti jsou obyvateli toho, co je tepelně světelné; ti nyní, když zemské teplo dosáhlo maxima nebo když se k tomu stalo vhodným, toto teplo sbírají. Právě tak, jako sylfy shromažďovaly světlo, tak shromažďují duchové ohně teplo a vnášíjí ho do květů rostlin.

Undiny vnášíjí do rostlin působení chemického éteru, sylfy působení éteru světelného, duchové ohně vnášíjí do květů rostlin působení éteru tepelného. A květní pyl, ten je tím, co nyní duchům ohně poskytuje takříkajíc vzdušnou bárku, aby teplo bylo vneseno do semene. Teplo je všude shromažďováno za pomoci prašníků a z prašníků je přenášeno na semeno v pestíku. A toto, co se vytváří zde v pestíku, to je vcelku ono samčí, ono mužské, co přichází z kosmu. Nikoli pestík je samičího charakteru a nikoli prašníky tyčinek jsou charakteru samčího! Tady nedochází v květu k vůbec žádnému oplodnění, tady se jen předem vytváří samčí, mužské semeno. Co působí jako oplodnění, je zde to, co je od duchů ohně v květu jako teplu všehomíra odňaté samčí semeno světa, dané dohromady s oním ženstvím, které při tvarování rostliny, jak jsem se vám už zmiňoval, již dříve skanulo v podobě idejí do půdy, kde nyní spočívá. Pro rostliny je země matkou a nebe otcem. A vše, co se děje mimo zemi, není rostlině mateřským lůnem. Je kolosálním omylem domnívat se, že mateřský princip rostliny je v pestíku. Neboť v pestíku tkví právě to mužské, vnesené sem za pomoci duchů ohně z universa. Mateřství je z kambia rostliny, které se rozšiřuje jak směrem ke kůře tak směrem ke dřevu, snášeno v rostlině dolů jako její ideální podoba. A to, co nyní vzniká ze vzájemného působení vlivu gnómů a vlivu duchů ohně, to je oplodnění. Gnómové jsou v podstatě duchovními porodními asistenty rostlinného plození. A k oplodnění dochází během zimy dole v zemi, když se do země dostane semeno a setkává se zde s podobami, které gnómové přijali z působení sylf a undin a které odnášíjí tam, kde se tyto podoby mohou setkat s oplodňujícím semenem.

Vidíte: Díky tomu, že člověk nezná duchovní pozadí, že neví, jak jsou s rostlinným růstem spjati gnómové, undiny, sylfy a duchové ohně – dříve nazývaní salamandry – díky tomu má člověk dokonce zcela zkreslenou představu o pochodu oplodnění v rostlinném světě. Čili zde, mimo zemi vůbec k žádnému oplodnění nedochází, nýbrž země je matkou rostlinného světa a nebe je jeho otcem. A to platí skutečně doslova. A oplodnění rostlin se děje tak, že gnómové od duchů ohně převezmou to, co duchové ohně vnesli do pestíku na maličkých vzdušných bárkách pylových zrn jako koncentrované kosmické teplo. Tak jsou duchové ohně nositeli tepla.

Nyní samozřejmě snadno pochopíte, jak vlastně veškerý ten růst rostlin vzniká. Dole v půdě ožíví nejprve gnómové za pomoci toho, co jim poskytují duchové ohně, rostlinu a tlačí ji vzhůru. Gnómové jsou pěstouni života. Přinášíjí ke kořenům éter života; onen éter, v němž sami žijí, ten přinášíjí ke kořenům. Dále pak v rostlině pečují undiny o chemický éter, sylfy o světelný éter a duchové ohně o éter tepelný. Pak se opět spojí plod tepelného éteru s tím, co je dole životem. A tak můžeme rostlinu pochopit jen tehdy, když ji pozorujeme v souvislosti se vším, co ji obklopuje, co kolem ní poletuje a co kolem ní žije. A dokonce i na správnou interpretaci pro rostlinu nejdůležitějšího pochodu přijde člověk teprve tehdy, pronikne-li pod povrch těchto věcí, pronikne-li je duchovním způsobem.

Je zajímavé, jestliže jsme jednou došli k tomuto poznání, podívat se znovu na onu poznámku Goethovu, kde se Goethe v návaznosti na jiného botanika příšerně zlobí, že lidé tady mluví o těch věčných vdavkách⁴ nahoře na rostlinách. Goetha zlobilo, že na takové louce by to měla být samá svatba. Připadalo mu to jako cosi nepřirozeného. Byl to však instinktivně velice jistý pocit. Goethe pouze ještě nemohl vědět, oč vlastně jde, instinktivně to ale bylo velmi jisté. Na základě svého instinktu nemohl pochopit, že by tam nahoře v květech rostlin mělo docházet k oplodňování. Goethe pouze ještě nevěděl, co se odehrává tam dole pod zemí, že je země mateřským lůnem rostliny. Ale že to, co se děje tady nahoře, není tím, zač to považují všichni botanikové, to Goethe instinktivně cítil.

Nyní tedy rozpoznáváte také niternou souvislost mezi rostlinou a zemí na straně jedné. Musíte si však uvědomit ještě něco jiného.

Pohledte, když tam nahoře víří duchové ohně, zejména když zprostředkují pylový prášek, pak mají jen *jediný* pocit. Je to vystupňovaný pocit oproti pocitu sylf. Sylfy pociťují samy sebe, své já, když vidí poletovat ptáky. Duchové ohně mají tento pocit ještě ve větší míře vůči motýlům a vůbec veškerému hmyzu. Oni to jsou, tito duchové ohně, kdo jde nejraději po stopách hmyzu, aby právě způsobil zprostředkování tepla pestíku. Aby koncentrovaný živel tepla, který se musí dostat do země a spojit se zde s onou ideální podobou, aby jej tam donesli, cítí se duchové ohně bytostně spjati se světem motýlů a vůbec s veškerým světem hmyzu. Duchové ohně jdou všude ve stopách hmyzu, přelétajícího z květu na květ. A tak má člověk vlastně pocit, sleduje-li tento od květu ke květu vířící hmyz, že každý takový z květu na květ poletující hmyz má vlastně zcela zvláštní auru, která se nedá úplně vysvětlit jen z tohoto hmyzu samotného. Obzvlášť u včel s jejich jasně lesklou, nádherně zářící, třpytivou, měňavou aurou, chvátající z rostliny na rostlinu, lze mimořádně těžko objasnit jejich auru. Proč? Protože hmyz včela je všude doprovázen duchem ohně, který se cítí být tomuto hmyzu natolik spřízněným, že máme-li tady včelu, pak je tato včela pro duchovní zrak všude uvnitř aury, kterou je vlastně duch ohně. Když včela prolétá vzduchem od rostliny k rostlině, od stromu ke stromu, tak letí s aurou, kterou jí vlastně dává duch ohně. Duch ohně necítí jen v přítomnosti hmyzu své já, nýbrž chce být s tímto hmyzem zcela spojen.

Tím však hmyz také získá onu sílu, o níž jsem hovořil a která se projeví dokonce ve třpytu vycházejícím ven do kosmu. Hmyz tím získává sílu k tomu, aby fyzickou hmotu, která se s ním spojuje, zcela produchovníl a této produchovnělé fysis dal vyzářit do světového prostoru. Ale právě tak, jako u plamene je nejprve teplo tím, co dá zazářit světlu, tak je to na povrchu země, když dá hmyz zazářit do světového prostoru tomu, co pak přitahuje člověka,⁵ má-li sestoupit dolů k fyzickému vtělení: je to hmyz (nákres, červená a žlutá), jsou to ony bytosti, které jsou k těmto činům rozněcovány kosmem, duchy ohně, kteří kolem nich víří. A zatímco jsou duchové ohně na jedné straně zaměstnání tím, aby ven do kosmu proudila ohněm prostoupená⁶ hmota, jsou na druhé straně zaměstnání tím, aby do nitra země vstupovala koncentrovaná ohnivost, koncentrované teplo, aby byla za pomoci gnómů probuzena duchovní podoba, která do země skanula od sylf a undin.

Vidíte, to je duchovní pochod rostlinného růstu. A protože vlastně člověk ve svém podvědomí tuší, že s kvetoucí, pučící rostlinou to je něco prazvláštního, jeví se mu rostlinná bytost jako něco tajuplného. A toto tajemství se samozřejmě neodhalí, neboť motýlí pel nebude těmto podivuhodným mystériím setřen; avšak, abych tak řekl, v ještě větší nádheře se vyjeví to, co jinak na rostlině člověka okouzljuje a povznáší, když před sebou nemá nyní už jen rostlinu fyzickou, nýbrž celé to nádherné snažení tam dole, snažení bezprostředně chápajícího, intelektuálně tvořícího světa gnómů, jež vytlačují vzhůru sílu rostlinnou. Tak jako do určité míry nepodléhá rozum člověka tíži, jako je hlava nesena, aniž cítíme její tíhu, tak překonávají gnómové se svou světelnou intelektuálností zemsť a vytlačují rostlinu vzhůru. Gnómové dole připravují život. Ale tento život by odumřel, kdyby nebyl rozdmýcháván chemismem. Ten sem přinášejí undiny. A světlo tím musí pronikat.

A tak vidíme zdola nahoru, abych tak řekl, v modravé černi tíži (nákres výše), která se rozbíhá směrem vzhůru, vycházejí od gnómů, v náznaku v listech sílu undin,

vířící okolo rostliny, sílu, která mísí a zase od sebe odděluje látky, když rostlina vyrůstá. Shora dolů, od sylfích duchů je světlo vnášeno do rostlin, které nyní vytvářejí plastickou podobu, která opět v idealizované formě sestupuje dolů a je přijímána mateřským lůnem Země. A pak je rostlina znovu obklopena duchy ohně, kteří v maličkých bodech semínek koncentrují teplo světa, jež je pak se silou semen předáváno dolů gnómům, takže gnómové mohou tady dole dát z ohně a života vzniknout rostlinám.

A opět vidíte, jak země vděčí za svou odpudivou sílu, za svou hutnost, v podstatě antipatii gnómů a undin vůči obojživelníkům a rybám. Je-li země hutná, pak je ona hutnost touto antipatií, kterou si gnómové a undiny uchovávají svou podobu. Snášší-li se světlo a teplo na zemi, je to zároveň výraz oné síly sympatie, nosné síly lásky sylf, která je nesena vzdušným prostorem, a nosné síly oběti duchů ohně, přinášející to, co se sklání dolů.

Takže můžeme říci: Nad zemí srůstá to, co je zemskou hutností, zemským magnetismem, co je zemskou tíží, při svém výstupu vzhůru srůstá s dolů směřující silou lásky a oběti. A v tomto vzájemném působení dolů proudící síly lásky a oběti a vzhůru proudící hutnosti, tíže a síly magnetismu, v tomto vzájemně se prostupujícím působení se nad zemí, kde se obojí setkává, vyvíjí rostlinná bytost, která je vnějším výrazem vzájemného působení vesmírné lásky, vesmírné oběti, světové tíže a světového magnetismu.

Tak jste viděli, oč se jedná, když svůj pohled zaměříme na úchvatný, povznášející a půvabný svět rostlin. Poznávat můžeme tento svět teprve, jsme-li s to přihlídnout vedle fyzické, smyslově vnímatelné hmoty také k jeho duchovní, nadmyslové součásti. To nám také zároveň umožní korigovat kapitální omyl materialistické botaniky, že totiž k oplodnění dochází zde nahoře. K čemu tady dochází, není oplodňování, ale uchystání samčího nebeského semene rostliny pro to, co se pro rostlinu připravuje v mateřském lůně země.

OSMÁ PŘEDNÁŠKA

Antipatie gnómů k nižším živočišným bytostem, jejichž jsou doplněním směrem nahoru, směrem k hlavě; jejich bdělá pozornost. Undiny jako doplňující bytosti ryb a vyšších obojživelníků. Sylfy – doplnění na druhou stranu, směrem dolů – pro ptactvo; bytosti ohně – doplněk povahy motýlů. Zlé a dobré elementární bytosti; jejich síly výstavby a odbourávání; posunutí sfér.

Dornach, 3. listopadu 1923

Včera jsem k vám hovořil o druhé stránce přírodního bytí, o bytostech, které jako nadmyslové a neviditelné doprovázejí stvoření a pochody viditelné, smyslové přírody. Starší, instinktivní zření na tyto bytosti nadmyslového světa, které stojí za přírodním bytím, pohlíželo právě tak, jako na ty smyslové. Dnes se tyto bytosti před lidským zrakem do jisté míry skryly. Avšak že tento národ gnómů, undin, sylf a bytostí ohně není stejně vnímatelný jako zvířata, rostliny atd. fyzicky smyslového světa, tomu je na vině jen to, že člověk není v současném okamžiku svého pozemského vývoje s to rozvinout svou duševně-duchovní podstatu bez pomoci fyzického a éterného těla. Člověk je, není-liž pravda, v současné situaci zemského vývoje odkázán na to, aby se při používání své duše obsloužil éterným tělem a při používání

svého ducha pak tělem fyzickým. Fyzické tělo, dodávající duchu nástroje, smyslové aparáty, není právě schopné, spojit se s oněmi bytostmi, na nichž se fyzický svět zakládá. Stejně tak ne éterné tělo člověka, a to pak člověk potřebuje, aby se mohl rozvíjet jako duševní bytost. Tím člověku uniká – smím-li to tak vyjádřit – vlastně polovina jeho pozemského okolí. Vše, co zahrnuje oblast těchto elementárních bytostí, o nichž jsem včera mluvil, mu uniká. K tomu nemá fyzické ani éterné tělo přístup. Představu o tom, co tady současnému člověku vlastně uniká, získáme, když si uděláme jasno v tom, co takoví gnómové, undiny atd. vlastně jsou.

Pohledte, máme tady celý zástup nižších, momentálně nižších živočichů, oněch živočichů, kteří sestávají takřkajíc jen z měkké masy, pohybují se v tekutém živlu, v tekutém živlu žijí a kteří nemají žádnou jakkoli utvářenou kostru, tedy nic, co by jim poskytovalo vnitřní oporu. Jsou to bytosti patřící k těm, které vznikly na Zemi nejpozději, které vlastně teprve teď vykonávají na již vyvinuté Zemi to, co nejstarší zemská bytost, člověk, vykonávala vzhledem ke struktuře své hlavy během staré saturnské doby. Proto se tyto bytosti nedostanou až k tomu, aby v sobě vytvořily ony zatvrdliny, z nichž se může stát opora kostry.

A tady jsou gnómové těmi bytostmi, které do jisté míry zevně doplňují ve světě duchovním způsobem to, co schází těmto zcela nízkým živočichům až nahoru k obojživelníkům a k rybám samým, které mají, jak známo, jen náznak kostry – obzvláště ryby – takže tento nízký stupeň živočichů dosáhne do jisté míry úplnosti teprve tím, že existují gnómové.

No, a protože jsou vztahy bytostí ve světě velice různé, je tu právě mezi těmito nízkými tvory a gnómy něco, co jsem včera charakterizoval jako antipatii. Gnómové se nechtějí stát takovými, jako tyto nízké bytosti. Chtějí se provždy vyvarovat toho, aby na sebe vzali podobu těchto nízkých bytostí. Tito gnómové jsou, jak jsem vám to popsal, neobyčejně chytrá, inteligentní stvoření. S vjemem je jim již dána i inteligence; jsou skutečně ve všem opakem nižších živočichů. A zatímco mají pro růst rostlin význam, jak jsem ho charakterizoval včera, jsou pro nižší živočichy skutečně doplněním. Vytvářejí pro nižší živočichy takřkajíc to, co tyto nižší živočichové nemají. Tito nižší živočichové mají tlumené vědomí; oni, gnómové, mají vědomí nejjasnější. Tito nižší živočichové nemají žádnou kostru, žádnou kostěnou oporu; gnómové spojují – abych tak řekl – všechno, co zde jako tíže vůbec je, a z této prchavé, neviditelné síly tíže si tvarují své tělo, kterému ostatně neustále hrozí nebezpečí, že se rozpadne, že ztratí svou substanci. Gnómové se musí takřkajíc vždy znovu a znovu vytvářet z tíže, protože jim ustavičně hrozí nebezpečí, že ztratí svou substanci. Proto dávají tito gnómové, aby zachránili svou vlastní existenci, neustále pozor na vše, co se kolem nich děje. Pro pozorování země není pozornější bytosti, než je takový gnóm. Gnóm dává na všechno pozor, protože musí všechno znát, musí všechno chápat, aby zachránil svůj život. Gnóm musí vždy bdít; kdyby byl ospalý, jako jsou často ospalí lidé, ihned by na svou ospalost zemřel.

Existuje jedno velice staré německé pořekadlo, které vlastně velmi dobře vyjadřuje onu vlastnost gnómů, že se musí mít neustále na pozoru. Říká se: „Dávej pozor jako šotek.“ A šotkové jsou právě gnómové. Chceme-li tedy někoho napomenout, aby byl pozorný, řekneme mu: „Dávej pozor jako gnóm.“ Ten je skutečně pozornou bytostí. Kdyby bylo možné posadit jako vzorový příklad do třídy nějakého gnóma do první

lavice tak, aby ho všichni viděli, pak by to byla vynikající bytost k napodobování všemi žáky ve třídě.

Kromě této vlastnosti mají gnómové ještě jednu, a to, že jsou naplněni naprosto nepřekonatelným puzením po svobodě. Moc se takřkajíc nestarají o sebe navzájem a svou pozorností se oddávají vlastně jen ostatnímu světu, světu svého okolí. Jeden gnóm se o druhého nijak zvlášť nezajímá. Ale všechno, co je jinak kolem nich v tomto světě, ve kterém žijí, to je zajímavá velice.

Nuže, říkal jsem vám, že tělo vlastně představuje pro vnímání takového národa jistou překážku. V okamžiku, kdy tělo už takovou překážkou není, jsou tyto bytosti zde, jako jsou zde pro náš zrak jiné bytosti přírody. A kdo se dostal tak daleko, že při plném vědomí prožívá sen při usínání, ten tyto gnómy dobře zná. Vzpomeňte si jen, co jsem právě o snu uvedl v „Goetheanu“.¹ Řekl jsem, že sen vlastně veskrze nepředstupuje před obvyklé vědomí ve své pravé podobě, ale že nese jakousi masku. Sen, usínáme-li, nese také určitou masku. Při usínání neopustíme hned to, co jsme v běžném vědomí za dne prožili nebo co jsme prožili i jinak; reminiscence, obrazy vzpomínek ze života, ale také symboly, obrazy vnitřních orgánů – srdce se symbolizuje jako kamna, plíce jako křídla atd. To jsou masky. Kdyby člověk viděl sen bez masky, kdyby usnul a skutečně vstoupil do toho světa, aniž by se bytosti, které tam jsou, maskovaly, pak by člověk právě při usínání uviděl celý tento zástup šotků; šotkové by mu přicházeli vstříc.

Jenomže člověk je právě pro běžné vědomí takřkajíc ochráněn, aby tyto věci nevnímal nepřipravený, protože by ho to vyděsilo. Neboť gnómové by v podobě, v níž člověku přicházejí vstříc, vlastně vytvářeli skutečné obrazy všeho toho v člověku, co v něm pracuje jakožto ničivé síly, co bez ustání odbourává. A tito gnómové by byli, pokud bychom je vnímali nepřipravení, samé symboly smrti. Člověka by to strašlivě vyděsilo, kdyby o nich třeba vůbec nic neslyšel za svého obvyklého rozumu a oni by mu teď při usínání šli vstříc a do jisté míry by ho pohřbili, neboť tak ta věc vypadá; do jisté míry by ho pohřbili tam v astrálním světě. Neboť je to svým způsobem jako být pohřben gnómy, co se při usínání odehrává při pohledu odtamtud.

Ovšem to je vlastně jen pro okamžik usínání. Dalším doplněním fyzicky smyslového světa jsou undiny, vodní bytosti, bytosti neustále se proměňující, žijící s vodou právě tak, jako žijí gnómové se zemí. Undiny – poznali jsme zase, jakou roli hrají v růstu rostlin; ony však mají také jako doplňující bytosti vztah k oněm živočichům, kteří se nacházejí už na poněkud vyšším stupni, k živočichům, kteří přijali již diferencovanější zemské tělo. Tito živočichové, kteří pak získávají podobu vyšší rybí bytosti nebo také vyšší bytosti obojživelníka, potřebují šupiny, potřebují nějaký tvrdý krunýř. Potřebují zvenčí nějakou tvrdou skořápku. Za to, co existuje v podobě sil, aby jistým živočichům, jako je hmyz, vytvořil tuto vnější oporu, tuto do jisté míry vnější kostru, za to vděčí svět činnosti undin. Gnómové poskytují oporu do jisté míry duchovně těm živočichům, kteří jsou na zcela nízkém stupni. Tito živočichové, kteří tu musí být chráněni zvenčí, kteří musí být například pokryti krunýřem, ti vděčí za svůj ochranný povrch činnosti undin. Undiny jsou to pak, kdo těmto poněkud vyšším živočichům primitivním způsobem dodává to, co máme my v naší lebce. Undiny z nich dělají do jisté míry hlavu. Všechny tyto bytosti, které tu jsou jako neviditelné za světem viditelným, mají své veliké poslání v celkové souvislosti bytí a budete všude vidět, že kde má materialistická věda vysvětlit něco z toho, co jsem nyní uvedl, tam selhává.

Není například schopná objasnit, jak se nižší tvorové, kteří jsou sotva pevnější než živel, v němž žijí, dostanou k tomu, aby se v něm pohybovali, protože neví, že zde je tato duchovní opora gnómů, kterou jsem právě popsal. Na druhé straně bude existence krunýře představovat pro čistě materialistickou vědu vždycky problém, protože není známo, jak undiny v tom, jak se stávají citlivými, jak se vyhýbají vlastní přeměně v nižší živočišnost, odvrhují od sebe to, co se pak jako šupiny nebo jiný druh krunýře vytváří u živočichů poněkud vyšších.

A zase – také pro tyto bytosti je to vzhledem k obvyklému vědomí dnešního člověka jen tělo, které představuje překážku, aby byly viděny jako například listy rostlin nebo oni poněkud vyšší živočichové.

Ale když pak člověk upadne do hlubokého bezesného spánku a když pro něj spánek není bezesný, ale může být darem inspirace prozřen, pak se vynořují před duchovním zrakem, před lidským duchovním zrakem z onoho astrálního moře, do něhož gnómové člověka při usínání do jisté míry pohřbili, ukryli, tyto bytosti undin a stávají se v hlubokém spánku viditelné. Spánek zhasíná obvyklé vědomí. Vědomí, které se rozjasňuje ve spánku, má jako svůj obsah tento nádherný svět rodící se tekutosti, tekutosti, vzpínající se nejrozličnějším způsobem k metamorfózám undin. Právě tak, jako kolem sebe máme pro denní vědomí bytosti s pevnými konturami, ukazovalo by zjasněné noční vědomí tyto bytosti, stále se měnící, samy se jako moře ve vlnách vzdouvající a zase klesající. Ten nejhlubší spánek je vlastně vyplněn tím, že je v okolí člověka neklidné moře živých bytostí, neklidné moře undin.

Jinak se to má se sylfami. Se sylfami se to má tak, že také vytvářejí jistým způsobem doplněk určitým zvířatům, teď ale z druhé strany. Dalo by se to říci takto: Gnómové a undiny dodávají to, co má charakter hlavy, oněm zvířatům, která hlavu postrádají. Ptáci jsou pak, jak jsem vám uvedl, vlastně pouze hlavou; ptáci jsou zcela ústrojím hlavy. Sylfy dodávají ptáku duchovním způsobem to, co mu do jisté míry schází jako tělesné doplnění ústrojí hlavy. Jsou tedy doplněním toho ústrojí u ptactva, kterým je u člověka systém látkové výměny a končetin. Jestliže ptáci poletují vzduchem se zakrnělými nohama, pak mají sylfy tím mocněji vyvinuté končetiny a duchovním způsobem představují v povětří – abych tak řekl – to, co představuje kráva dole ve fyzické hmotě. Proto jsem včera mohl říci, že sylfy mají v ptačím pokolení své já, tedy to, co je spojuje se Zemí. Člověk dostává na Zemi své já. Co se Zemí spojuje sylfy, to je rod ptáků. Ptákům vděčí za své já, přinejmenším za vědomí svého já.

Když nyní člověk prospal noc, kdy měl kolem sebe ono astrální moře, které se utváří v nejrozmanitějších formách undin a pak procítá a sní takzvaný sen probuzení, pak by, kdyby se tento sen opět nemaskoval do podoby životních reminiscencí nebo symbolů vnitřních orgánů, kdyby uviděl tento nemaskovaný sen, pak by stál tvář v tvář světu sylf. Avšak tyto sylfy by na sebe vzaly pro něj prazvláštní podobu. Vypadaly by, jako by Slunce chtělo něco poslat, avšak jako by chtělo poslat něco, co vlastně člověku způsobuje nespánek, co člověka jistým způsobem duchovně uspává. Hned uslyšíme, proč tomu tak je. Přesto však by člověk, pokud by onen sen při probouzení vnímal nemaskovaný, v něm spatřil něco jako vlétání, jako bytostné vlétání světla. Bylo by mu to nepříjemné také z toho důvodu, že ho končetiny těchto sylf do jisté míry opřádají, objímají. Cítí, jako by na něj světlo ze všech stran útočilo, jako by světlo bylo něčím, co člověka přepadá, na co je člověk neobyčejně citlivý. Snad by to člověk tu a tam pociťoval i jako pohlazení světlem. Ale ve všech těchto

věcech vám chci jen naznačit, jak se vlastně toto nesoucí, hmatající světlo blíží ve tvaru sylf.

Když se pak dostaneme k bytostem ohně, pak se to u těchto bytostí má tak, že tvoří doplněk těkavé povahy motýlů. Motýl vyvíjí takříkajíc sám co možná nejméně svého fyzického těla, vlastního fyzického těla; utváří je tak tenké, jak je to jen možné; naproti tomu je motýl bytostí světla. Bytosti ohně se projevují jako bytosti, které tělo motýla doplňují, takže člověk může mít následující dojem: Vidíme-li na jedné straně fyzického motýla a představíme-li si ho náležitě zvětšeného, na druhé straně přitom bytost ohně – pohromadě jsou tyto bytosti zřídka, jen v těch případech, které jsem uvedl včera – pak máme pocit, když je dáme dohromady, pak dostaneme vlastně něco jako okřídleného člověka, skutečně okřídleného člověka. Musíme jen motýla náležitě zvětšit a najít bytosti ohně přiměřené velikosti člověka, pak z toho dostaneme něco jako okřídleného člověka.

To vám zase ukazuje, jak jsou bytosti ohně vlastně doplňkem těchto duchovnu nejbližších živočišných bytostí; jsou takříkajíc doplněním směrem dolů. Gnómové a undiny jsou doplněním směrem nahoru, směrem k hlavě; sylfy a bytosti ohně jsou doplněním ptáků a motýlů směrem dolů. Bytosti ohně musíme tedy dát do souvislosti s motýly.

Tímto způsobem, jakým může člověk proniknout takříkajíc spící sen, může proniknout také bdělý denní život. Tehdy však člověk právě zcela robustním způsobem používá své fyzické tělo. I to jsem popsal v člancích v „Goetheanu“. Tady se člověk už vůbec nedostane k tomu, aby poznal, jak by vlastně mohl během denního života neustále vidět bytosti ohně, neboť bytosti ohně jsou niterně příbuzné myšlenkám člověka, se vším, co z ústrojí hlavy vychází. A když to člověk přivede až k tomu, že je plně v bdělém denním vědomí, a přesto je v jistém smyslu mimo sebe, tedy že je zcela rozumný, stojí oběma nohama na pevné zemi, a přesto je zároveň mimo sebe – tedy že je sám sebou i svým protějškem, to znamená, že dokáže pozorovat sám sebe jako myslící bytost: Pak člověk vidí, jak bytosti ohně tvoří ve světě onen živel, který, když jej vnímáme, dělá z druhé strany naše myšlenky viditelnými.

Vnímání bytostí ohně tak může člověka přivést k tomu, aby sám sebe jako myslitele viděl, nikoli aby myslitelem pouze byl a kuchtil si tu myšlenky, nýbrž aby se podíval, jak myšlenky probíhají. Jenomže pak myšlenky přestávají být vázané na člověka; ukazují se pak jako myšlenky světové; působí a žijí jako impulzy ve světě. Člověk pak pozoruje, že jeho hlava vyvolává jen iluzi, jako by tu uvnitř v této lebce byly myšlenky uzavřeny. Tady se myšlenky jen zrcadlí; jsou tu jejich odrazy. To, co je myšlenkám podkladem, patří ke sféře bytostí ohně. Dostane-li se člověk do sféry bytostí ohně, vidí v myšlenkách nejen sám sebe, ale vidí myšlenkový obsah světa, který je vlastně zároveň obsahem imaginativním. Je to tedy síla vystoupit sám ze sebe, která člověku předvádí myšlenky jako myšlenky světové. Ano, snad bych mohl říci toto: Podíváme-li se na to, co lze vidět na Zemi, nikoli z hlediska lidského těla, nýbrž ze sféry bytostí ohně, tedy do jisté míry od saturnské bytostnosti, sahající do Země, pak dostaneme přesně ten obraz, který jsem o vývoji Země líčil v „Tajné vědě v nástinu“.² Tento nástin tajné vědy je psán tak, aby se myšlenky, viděno z perspektivy bytostí ohně, jevíly jako myšlenkový obsah světa.

Jak vidíte, mají tyto věci skutečně hluboce reálný význam. Mají však hluboce reálný význam také i jinak pro člověka. Vezměte si gnómy a undiny; jsou takřkajíc ve světě, který hraničí se světem lidského vědomí, nacházejí se již za prahem. Obvyklé vědomí je ochráněno před tím, aby tyto bytosti vidělo, protože tyto bytosti nejsou vlastně všechny dobré povahy. Dobré povahy jsou ty bytosti, které jsem popisoval včera, které například pracují nejrůznějším způsobem na růstu rostlin. Ale ne všechny jsou dobrými bytostmi. A ve chvíli, kdy člověk vnikne do světa, kde tyto bytosti působí, tu nejsou jen ty dobré, nýbrž jsou tu i ty zlé. Člověk si tady musí nejprve udělat pojem o tom, které z nich jsou teď dobré a které zlé. To ale není tak úplně snadné. Uvidíte to z toho, jak vám popíšu ty zlé. Bytosti zlé se od dobrých liší především tím, že dobré bytosti se více drží rostlinné a nerostné říše; zlé bytosti ale chtějí vždy k říši zvířat a říši lidí; bytosti ještě horší pak také k rostlinám a nerostům. Člověk si však udělá dost dobrý pojem o tom, jak zlé mohou bytosti této říše být, obrátí-li svou pozornost k těm, které se chtějí dostat k člověku a ke zvířatům a v člověku chtějí uskutečnit to, co bylo vyššími hierarchiemi přiděleno bytostem dobrým pro svět rostlin a nerostů.

Pohledte, tady jsou právě takové zlé bytosti z říše gnómů a undin, které se přidávají k lidem a zvířatům a které u lidí a u zvířat způsobují, že to, co vlastně mají přidávat nižším zvířatům, se v člověku uskutečňuje fyzicky; v člověku to i bez toho existuje. V člověku se to má uskutečnit fyzicky, i ve zvířeti. Díky tomu, díky přítomnosti těchto zlých gnómů a undin, žijí pak v člověku a ve zvířeti nižší živočišné a rostlinné bytosti, parazité. A tak jsou tyto zlé bytosti tvůrci parazitů. Ale, abych tak řekl, ve chvíli, kdy člověk překročí práh duchovního světa, dostává se rovnou do klíček tohoto světa. Všude jsou tu vlastně osidla a člověk se musí skutečně nejprve něčemu naučit od šotků, totiž ostražitosti. To například nikdy nemohou spiritisté. Všude jsou osidla. Někdo by snad mohl říci: K čemu jsou tu vůbec tyto zlé gnómové a undiny, když vyvolávají parazitní bytosti? No, kdyby těchto bytostí vůbec nebylo, tak by člověk totiž v sobě nemohl vyvinout sílu, aby vytvořil svou mozkovou hmotu. A tady se dostáváme k něčemu, co je neobyčejně významné.

Chci vám to schematicky načrtnout. Představíte-li si člověka jako člověka výměny látkové a končetin, jako člověka hrudi, tedy člověka rytmického, a pak jako člověka hlavy, pak vám musí být vcelku jasné: zde dole probíhají procesy – rytmického člověka vynechejme – i zde nahoře zase probíhají procesy. Shrnete-li si procesy, které probíhají dole, pak je tu v podstatě výsledek, kterým se v obvyklém životě většinou pohrdá – jsou tu procesy vyměšování, vyměšování střevy, vyměšování ledvinami atd., všechny vyměšovací procesy, rozlévající se směrem dolů. Na tyto vyměšovací procesy se většinou člověk dívá právě jen jako na procesy vyměšování. Ale to je nesmysl. Nevyměšuje se jen proto, aby se vyměšovalo, nýbrž stejnou měrou, jakou se objevují produkty vyměšování, objevuje se ve spodním člověku duchovně něco podobného, jako je nahoře fyzický mozek. To, co se děje ve spodním člověku, je pochod, který se zastavuje na půli cesty vzhledem ke svému fyzickému vývoji. Vyměšuje se, protože ta věc přechází do duchovna. Nahoře je proces dokončen. Tam se utváří dovnitř fyzicky to, co je zde dole jen duchovní. Nahoře máme fyzický mozek, dole mozek duchovní. A kdyby člověk to, co je dole vyměšováno, podrobil dalšímu procesu, kdyby pokračoval v dalším přetváření, pak by poslední metamorfózou byl prozatím lidský mozek.

Hmota lidského mozku je dále utvářený produkt vyměšování. To je něco, co je nesmírně důležité například také z hlediska lékařského a co v 16., 17. století tehdejší lékaři ještě v podstatě znali. Jistě, dnes se mluví velice pohrdavě – a v leccakém ohledu plným právem – o staré „drek-apatéce“. To ale proto, že se neví, že v oněch výkalech se právě ještě vyskytovaly ony takzvané mumie ducha. Samozřejmě, že to nemá být nějaké oslavování toho, co v posledních stoletích figurovalo jako ona drek-apatéka; poukazují jen na mnohé pravdy, které mají právě tak hlubokou souvislost, jako je souvislost, kterou jsem právě rozvedl.

Mozek je veskrze vyšší metamorfózou produktů vyměšování. Proto ta souvislost mozkových nemocí s nemocemi střevními; proto také ona souvislost léčení nemocí mozkových a střevních.

Vidíte, tím, že tu jsou teď gnómové a undiny, že tu je vůbec svět, kde mohou gnómové a undiny žít, tím jsou zde síly, které jistě mohou ve spodním člověku způsobovat parazity, které jsou však zároveň podnětem k tomu, že produkty vyměšování prodělávají v horním člověku onu metamorfózu. Vůbec bychom nemohli mít mozek, kdyby svět nebyl zařízen tak, aby mohli existovat gnómové a undiny.

To, co platí pro gnómy a undiny vzhledem k silám ničivým – ničení, odbourávání pak zase vychází od mozku – to platí pro sylfy a bytosti ohně vzhledem k tvořivým silám. A zase, dobré sylfy a bytosti ohně se drží v odstupu od lidí a zvířat a věnují se růstu rostlin tím způsobem, jak jsem to naznačil; jenomže ony existují i ty zlé. Tyto zlé bytosti snášejí především to, co má být jen v horních oblastech, v oblastech vzduchu a tepla, dolů do oblastí vody a země.

Chcete-li nyní studovat, co se tu děje, když bytosti sylf například snášejí z horních oblastí do oblastí dolních, tedy do oblastí vodního a zemního živlu to, co patří tam nahoru, pak se podívejte na rulík. Rulík je ona rostlina, která byla ve svém květu – mohu-li to tak říci – políbena sylfou a která tím přeměnila to, co může být dobrou šťávou, na jedovatou šťávu rulíku.

Tady máte to, co lze nazvat posunutím sféry. Nahoře je to v pořádku, když sylfy vyvíjejí své síly ovíjení, jak jsem je prve popsal, kde je člověk světlem přímo ohmatáván – neboť to svět ptáků potřebuje. Dostane-li se však ona sylfa dolů a použije dole vzhledem k rostlinstvu to, co měla použít nahoře, pak vzniká prudký rostlinný jed. Parazitní bytosti skrze gnómy a undiny; skrze sylfy jedy, které jsou vlastně nebeskostí, které sestoupily příliš hluboko na Zemi. Jestliže člověk nebo některá zvířata snědí rulík, který vypadá jako třešnička, jenomže se skrývá v kalichu – je to stlačeno dolů, dá se to vidět i na rulíku, co jsem právě popisoval – jestliže člověk nebo jistá zvířata rulík snědí, tak z toho zemřou. Podívejte se ale na drozdy a na kosi. Sednou si na rulík a je to pro ně ta nejlepší potrava na světě. Do jejich oblasti patří to, co v rulíku je.

Je to přece pozoruhodný fenomén, že zvířata a lidé, kteří jsou vlastně svými dolními orgány vázání na Zemi, přijímají jako jed to, co je na Zemi v rulíku zkaženo, že naproti tomu tak reprezentativní ptáci jako drozdi a kosi, kteří právě to mají duchovním způsobem mít skrze sylfy – a skrze dobré sylfy to také mají – že ti to mohou snést, i když je to, co je nahoře v jejich oblasti, sneseno dolů. Pro ně je potravou, co je pro bytosti více vázané na Zemi jedem.

Tak si uděláte pojem o tom, jak na jedné straně to, co má parazitní charakter, tíhne skrze gnómy a undiny od země vzhůru k jiným bytostem a jak jedý vlastně kanou shora dolů.

Když se naproti tomu bytosti ohně naplní oněmi impulzy, které patří do oblasti motýlů, které jsou motýlům velmi užitečné k jejich vývoji, a když to snesou dolů do plodů, pak vznikne například to, co máme v řadě mandlí jako mandle jedovaté. Tento jed je zde působením bytostí ohně vnesen do mandlí. A zase, mandle by nemohla vůbec vzniknout, kdyby takřikajíc to, co jíme u jiných plodů, nebylo týmiž bytostmi dobrým způsobem spalováno. Jen si takovou mandli prohlédněte. U jiných plodů máte uprostřed bílé jádro a kolem dokola dužninu plodu. U mandle máte uprostřed jádro a kolem dokola je dužnina docela spálena. To je působení bytostí ohně. A jestliže se toto působení zvrhne, je to, co bytosti ohně vykonávají, vpracováno nejen do hnědé skořápky mandle, kde to ještě může být dobré, nýbrž přejde-li jen něco z toho, co má produkovat skořápku, vnitřně do bílého jádra mandle, stává se mandle jedovatou.

Tak máte obraz toho, jak se bytosti, které tu sousedí ve světě, ležícím bezprostředně za prahem, vlastně stávají, když uskutečňují své impulzy, nositeli parazitní podstaty, podstaty jedu a tím nositeli nemoci. Takto je zřejmé, nakolik se člověk jako zdravá bytost pozvedá z toho, co ho může v nemoci zachvátit. Ono to totiž souvisí s rozvojem zla v těchto bytostech, které tu na druhé straně být musí, aby umožnily celou tu výstavbu, růst a rašení přírody i zase její odbourávání.

To jsou věci, z nichž v podstatě vycházely na základě instinktivního jasnozření takové intuice, jako byly ty indické o Brahmovi, Višnu a Šivovi. Brahma představoval bytost, působící ve světové sféře, která se smí přiblížit k člověku. Višnu představoval onu světovou sféru, která smí k člověku jen potud, pokud musí to, co v sobě vybudoval, neustále zase odnášet, pokud se to musí neustále proměňovat. A Šiva představoval vše to, co souvisí s ničivými silami. A ve starších dobách vrcholné indické kultury se říkalo: Brahma je bytostně spjat se vším, co má povahu ohnivých bytostí, co má povahu sylf; Višnu se vším, co má povahu sylf a undin; Šiva se vším tím, co má povahu gnómů a undin. Vůbec, vrátí-li se člověk zpět do těchto starších představ, nachází všude obrazné výrazy pro to, co dnes zase musí hledat jako základ přírodních tajemství.

Vidíte tedy: Včera jsme se zabývali příbuzností tohoto neviditelného národa se světem rostlin; dnes jsme si k tomu přibrali příbuznost tohoto neviditelného národa se světem zvířat. Všude zasahují bytosti z této strany prahu do bytostí oné strany prahu, bytosti z oné strany prahu do bytostí této strany prahu atd. A jen tehdy, zná-li člověk živé vzájemné působení těchto dvou bytostností, pochopí vlastně, jak se rozvíjí viditelný svět. Poznání nadsmyslového světa je pro člověka skutečně velice, velice nutné, neboť ve chvíli, kdy projde branou smrti, nemá už kolem sebe smyslový svět, nýbrž tehdy začne zprvu být jeho světem tento svět druhý. Ve svém nynějším vývoji se nemůže do tohoto druhého světa odebrat, pokud z fyzických jevů takřikajíc nerozpoznal písmenka, hovořící o tomto druhém světě; pokud se nenaučil číst ve zvířatech země, ve zvířatech vody, ve zvířatech vzduchu a ve zvířatech – abych tak řekl – světla, v motýlech, to, co poukazuje na elementární bytosti, které jsou našimi společníky mezi smrtí a novým zrozením. Co my však z těchto bytostí vidíme, je všude zde mezi zrozením a smrtí právě jen – abych tak řekl – tou nejhrubší hutnou

částí. To, co k tomu patří z nadmyslna, poznáme teprve, když se svým pohledem, se svým porozuměním vydáme do tohoto nadmyslového světa.

DEVÁTÁ PŘEDNÁŠKA

Vnímání a prožívání přírodních elementárních bytostí. Jejich vesmírná slova, souznějící v různých odstínech z nesčetných bytostí. Je to poslední dozvuk tvořícího, budujícího a utvářejícího vesmírného slova. Člověk je souzvukem onoho vesmírného slova.

Dornach, 4. listopadu 1923

Jako člověk poznává bytosti smyslového světa, když je pozoruje v tom, jak žijí a co dělají, tak je tomu i v případě oněch bytostí, o kterých jsem vám vyprávěl a vyprávím v těchto přednáškách, u elementárních bytostí přírody, které jsou jako neviditelné, nadmyslové za smyslově-fyzickým bytím a které se veškerého dění ve světě účastní právě tak, nebo vlastně ve smyslu vyšším než bytosti smyslově-fyzické.

Nyní si asi dovedete představit, že pro tyto bytosti bude svět vypadat poněkud jinak než pro bytosti světa smyslového, neboť jste viděli, že fyzické tělo, tak jako tvorové světa smyslového, tyto bytosti nemají. Všechno, co ve světě pojmají, co ve světě vnímají, musí být jiné než to, co třeba proniká do lidských očí. A tak tomu i je. Člověk pociťuje například Zemi jako kosmické těleso, na kterém se pohybuje. Pociťuje již jako malou nepříjemnost, když se toto těleso, jak tomu občas bývá, různými pochody v atmosféře rozmáčí a on se do něho jenom trochu zaboří. Člověk by tuto půdu chtěl pociťovat jako tvrdou, jako něco, do čeho se nezaboří.

Celý tento způsob pociťování, celý tento postoj k Zemi, to například u gnómů vůbec neexistuje; ti se noří všude, neboť pro ně je celé zemské těleso zprvu jako prostupný dutý prostor. Gnómové mohou vniknout všude; pro ně nejsou kameny, nejsou kovy ničím, co jim brání, aby svou bytostí, no, mám říci, nechodili, mám říci, neplavali sem a tam? Naše řeč nemá slov, která by ono putování těchto gnómů uvnitř zemského tělesa vyjadřovala. Jenomže mají niterný pocit, niterný zážitek z různých ingrediencí Země; cítí jinak, putují-li podél kovové žíly, než když se vydají podél vrstvy vápence.

To všechno však gnómové cítí niterným způsobem; oni tím vším pronikají. Gnómové vlastně nemají vůbec ani představu o tom, že Země existuje; oni mají tu představu, že existuje prostor, v němž prožívají různé pocity: pocity zlata, pocity merkuriální¹, pocity cínu, pocity křemíku atd. To je řečeno lidskou řečí, nikoli řečí gnómů. Ta je daleko názornější; a právě tím, že vlastně po celý svůj život obcházejí všechny žíly, všechny vrstvy, vždy znovu a znovu, dostávají gnómové onu výraznou intelektualitu, o níž jsem se vám zmiňoval. Dostávají tím své obsáhlé vědění, neboť jim se odhaluje v kovu a v zemi všechno to, co je venku ve vesmíru; jako v zrcadle pociťují všechno to, co je venku ve vesmíru. Avšak na Zemi samotnou nemají gnómové vůbec žádný názor² názor mají právě jen na její různé ingredience, různé způsoby vnitřního prožívání.

Zato jsou však tito gnómové zcela mimořádně nadaní pro dojmy, které přicházejí z Měsíce. Měsíc je pro ně tím, čemu neustále pozorně naslouchají. Po této stránce

jsou – rozenými říci nemohu, ono je to velice těžké, nalézt pro to slova – takříkajíc hotovými neurasteniky. Není-liž pravda, co pro nás je nemocí, to je pro tyto gnómí bytosti vlastně jejich živlem. Pro ně to není žádná nemoc, pro ně je to samozřejmost. To jim dává onu niternou vnímavost pro všechno to, o čem jsem se vám zmiňoval. To jim však dává také niternou vnímavost pro proměny měsíčních jevů. Tyto proměny měsíčních jevů sledují s takovou pozorností, že to, jak dávají vnitřně pozor – já jsem vám popisoval sílu jejich pozornosti, že ano – mění dokonce i jejich podobu. Takže člověk má skutečně, jestliže sleduje bytí gnómů, docela jiný dojem za úplňku a docela jiný za novoluní a pak opět jiný za měsíčních fází, které jsou mezi tím.

Za úplňku, to se gnómové necítí vůbec dobře. Fyzické světlo Měsíce se jim nelíbí a tu vytěsňují navenek celý svůj pocit bytí. Do jisté míry se halí do duchovní kůže, vytěsňují svůj pocit bytí na obvod svého těla, když je úplněk. A člověku, má-li pro takové věci imaginativní zření, se pak jeví, abych tak řekl, jako zářící, obrnění malí rytíři při svitu úplňku. Tu kolem sebe nesou něco jako duchovní pancíř a to je to, co se v jejich kůži tlačí navenek, aby to odráželo měsíční světlo, které je jim nepříjemné. Když se však měsíc blíží novoluní, tu se gnóm stává přímo průhledným, nádherným; člověk v něm vidí zářící, třpytící hry barev. Je vidět, jak se v něm odehrává celý svět. Je to, jako bychom – abych tak řekl – nahlédli do lidského mozku, nikoli však jen jako anatom, který tam hledá buněčnou tkáň, nýbrž jako někdo, kdo tam vidí třpytit se a opalizovat myšlenky. Tak se člověku jeví tito gnómové jako průsvitní mužíčkové, v nichž se uvnitř objevuje hra myšlenek. Právě za novoluní jsou tito gnómové mimořádně zajímaví, protože v sobě každý z nich nese jeden celý svět, a můžeme říci, že uvnitř v tomto světě spočívá vlastně tajemství Měsíce.

Když ho odhalíme, toto měsíční tajemství, dostaneme se k velice pozoruhodným výsledkům; dostaneme se k tomu, že si řekneme, že Měsíc se v současné době neustále přibližuje – samozřejmě, že si to nesmíte představovat hrubě smyslově, jako by se Měsíc sunul k Zemi – ale každým rokem se vlastně poněkud přiblíží. A vlastně je Měsíc každým rokem Zemi o něco blíže. To se pozná na čím dál živější hře měsíčních sil během novoluní ve světě gnómů. A na toto přibližování dávají také tito šotkové zcela mimořádný pozor; neboť aby získali výsledky z toho, jak na ně Měsíc působí, v tom vlastně vidí své hlavní poslání ve všehomíru. S velikým napětím očekávají okamžik, kdy Měsíc opět splyne se Zemí, a sbírají všechny své síly, aby byli pro tento okamžik, kdy Měsíc splyne se Zemí, vyzbrojeni, neboť pak použijí měsíční substanci k tomu, aby Zemi postupně v celé její hmotě rozptýlili ve vesmíru. Ta hmota musí pryč.

Ale tím, že si kladou tuto úlohu, cítí se tito koboldi, tito gnómové mimořádně důležití, neboť oni – že ano – sbírají ty nejrůznější zkušenosti v celém zemském bytí a připravují se, až bude pak celá zemská hmota rozptýlena ve vesmíru, až se bude vyvíjet k Jupiteru, aby potom ve struktuře Země uchovávali, co je v této struktuře dobrého a aby to pak jako něco na způsob kostry vtělili Jupiteru.

Hledte, když člověk tento pochod gnómům odkouká, pak teprve dostane podnět k tomu, aby si konečně představil – a člověk to pak dovede – jak by naše Země vypadala, kdybychom z ní vzali všechnu vodu. Uvědomte si jen, jak je na západní polokouli všechno orientováno od severu k jihu, na východní polokouli pak všechno od východu k západu. Jak byste tedy, kdybyste tu vodu odstranili, dostali Ameriku s jejími horstvy i s tím, co je pod mořem, jako něco, co probíhá od severu k jihu; a

podíváte-li se na Evropu, dostali byste podle pásma Alp, Karpat atd. to, co má na východní polokouli tento směr. Dostali byste něco jako strukturu kříže v Zemi.

Když toto člověk pronikne, pak z toho získá dojem, že to vlastně je sjednocený svět gnómů starého Měsíce. Takže ti, kdož jsou předky našich gnómů pozemských, oni měsíční gnómové, nashromáždili měsíční zkušenosti a ze své zkušenosti vytvořili tuto strukturu, tuto pevnou strukturu pevné tkáně zemské, pevného útvaru zemského, takže vlastně máme pevnou podobu naší Země ze zkušeností starých měsíčních gnómů.

To jsou ony věci, které se ukazují vzhledem ke světu gnómů. Tím získávají gnómové zvláštní, mimořádně zvláštní vztah k veškeré evoluci vesmíru. Gnómové do jisté míry pokaždé přenášejí ono pevné z dřívějšího stadia do pevného ve stadiu pozdějším. Oni uchovávají kontinuitu pevné struktury ve vývoji. Od jednoho světového tělesa ke druhému tak uchovávají onu pevnou strukturu. Je to jedna z nejzajímavějších věcí, když se člověk dostane k těmto duchovním bytostem nadsmyslového světa a když studuje jejich zvláštní poslání; neboť teprve díky tomu si člověk udělá představu o tom, jak všechny bytosti, co jich na světě je, spolupracují na celkovém utváření světa.

Pojďme však nyní opět od gnómů k undinám, k bytostem vody. Tady se člověku vlastně naskytá velice pozoruhodná představa. Tyto bytosti nemají onu potřebu života, jakou mají lidé, ani tu potřebu života, jakou mají zvířata, byť i instinktivně, ale dalo by se skoro říci, že undiny, a také sylfy, že mají spíše potřebu smrti. Jsou skutečně kosmickým způsobem takovými, jako komár, který se vrhá do plamene. Mají pocit, že svůj život mají jak se patří vlastně teprve tehdy, když umírají. Neobyčejně zajímavé to je. Zde na fyzické Zemi chce všechno žít a člověk si vlastně cení všeho, co v sobě má životní sílu; člověk si cení všeho, co živě raší a pučí. Přejdeme-li do duchovního světa, pak všechny tyto bytosti člověku říkají: Umírání, to je vlastně teprve ten pravý začátek života. A to mohou tyto bytosti také pociťovat. Vždyť vezměme si jen tyto undiny. Možná víte, že řekněme lodníkům, kteří se hodně plaví po moři, se zdá, že moře působí takovým zvláštním dojmem, v Baltském moři v červenci, srpnu, září, dále na západ pak již v červnu, a že tito lidé říkají, že moře začíná kvést. Moře jako by vypučí; avšak vypučí vším tím, co se v moři rozkládá. Tady se uplatňuje rozklad moře; moři to dává specifický hnilobný zápach.

Ale to všechno je jiné pro undiny. Undiny přitom nepocítují nic nepříjemného, nýbrž když se tyto miliony a miliony vodních živočichů, které se tu v moři rozkládají, začnou odbourávat, tu se moře pro undiny skví v nádherně fosforeskující hře barev. Všechno se leskne a třpytí těmi nejrozmanitějšími barvami. Obzvláště modravými, nafialovělými

a zelenavými barvami třpytí se pro ně moře uvnitř i navenek. Celý ten rozklad v moři se stává takovým třpytem a světélkováním v temněších barvách až po zelenou. Tyto barvy jsou však pro undiny skutečností a člověk pak undiny vidí, jak v této barevné hře moře tyto barvy samy přijímají. Vtahují tyto barvy do své vlastní tělesnosti. Samy se tak stávají světélkujícími, jako světélkují tyto hry barev. A tím, že tyto hry barev přijímají, že se samy stávají světélkujícími, vzniká v nich něco jako touha, jako nesmírná touha stoupat, vznést se vzhůru. Tato touha je vede k tomu, aby se vznesly vzhůru a s touto touhou se nabízejí bytostem vyšších hierarchií, andělům, archandělům atd. jako pozemský pokrm; v tom nalézají svou blaženost. Vevnitř v bytostech vyšších hierarchií pak žijí dále.

Je to podivuhodné, jak se tyto bytosti s každým jarem – dalo by se říci – vyvíjejí vzhůru z nedohledných hlubin. Spoluprožívají tady život Země, když pracují na rostlinách způsobem, jak jsem ho popsal. Pak se ale do jisté míry rozlévají do vody, svou vlastní tělesností přijímají ono fosforeskování vody, onen rozklad, vynášejí to v nesmírné touze vzhůru a v kolosálním, v grandiózním obraze světa tu člověk vidí, jak z pozemských vod vzniklé, undinami nesené barvy, barvy z duchovní substance, skýtají bytostem vyšších hierarchií jejich pokrm, jak se Země stává zdrojem výživy pro vyšší hierarchie, když touha undin spočívá právě v tom, aby byly pozřeny vyššími bytostmi. Tady pak žijí dále, tady do jisté míry vstupují do své věčnosti. V každém roce tak vlastně neustále proudí vzhůru tyto bytosti, jejichž nitro je vytvořeno ze země a které toužebně září vzhůru, aby se daly za pokrm vyšším bytostem.

A pojďme k sylfám. Během roku nacházíme umírající ptáky. Popsal jsem vám, jak tito umírající ptáci mají svou zduchovnělou substanci, jak chtějí tuto zduchovnělou substanci předat vyšším světům, aby se dostala ze Země vzhůru. Tady však musí být někdo, kdo to zprostředkuje. Těmito prostředníky jsou sylfy. Je tomu tak, že umírajícím ptačím světem se vzduch skutečně neustále plní astralitou, sice nižší astralitou, přesto však astralitou, astrální substancí. V této astrální substancí – nemohu říci, že poletují, já bych řekl, a snad to nebude znít ošklivě, že se rozvznášejí, v této substancí se rozvznášejí sylfy. Přijímají do sebe to, co přichází z umírajícího světa ptáků, opět to toužebně nesou do výše a chtějí být vdechnuty bytostmi vyšších hierarchií. Nabízejí sebe jako to, co je podstatou dýchání vyšších hierarchií. A zase to grandiózní divadlo! Když vidíme umírat svět ptáků, dostává se tato astrální, vnitřně se skvící substance do vzduchu. Jako modré blesky se míhají sylfy vzduchem a do svých modrých blesků přijímají nejprve zezelenavše a pak zčervenavše tuto astralitu, přicházející z ptačího světa, a jako vzhůru šlehající blesky uhánějí do výše. A když to člověk sleduje až ven za prostor, pak se stávají tím, co dýchají bytosti vyšších hierarchií.

A tak lze říci: Gnómové přenášejí jeden svět do druhého, co se struktury týká. Jdou do jisté míry – je to však řečeno jen ve srovnání – horizontálně dále s evolucí. Ostatní bytosti, undiny, sylfy, ty nesou vzhůru to, co pociťují jako blaženost ve vlastním umírání, v tom, že jsou požívány, že jsou dýchány. Tu pak žijí ve vyšších hierarchiích dále; v tom pociťují svou věčnost.

A přejdeme-li k bytostem ohně, ba, milí přátelé, pomyslete jen, jak se pel křídel motýlích rozplývá s hynoucími motýly jakoby v nic. To ale není pravda, že se rozplývá v nic. To, co tu práší z motýlích křídel, je hmota nanejvýš zduchovnělá. To všechno plyne do tepelného éteru obklopujícího Zemi jako maličké komety, každé

jednotlivé zrníčko tohoto prášku jako maličká kometa v tepelném éteru Země. Když se motýlí svět blíží v průběhu roku ke svému konci, tu se začíná všechno třpytit a světélkovat, všechno se stává vnitřním třpytem a světélkováním. A do tohoto třpytu se rozlévají bytosti ohně a přijímají to do sebe. Třpytí se a světélkuje to v nich dále a také ony získávají svou touhu. To, co takto přijaly, vynášejí do výše. A nyní vidíme – už jsem vám to vylíčil z druhé strany – jak to, co je z motýlích křídel neseno bytostmi ohně navenek, třpytí se ven do prostoru světa. Ono se to však ven nejen třpytí, ono to ven proudí. A je to to, co skýtá pohled duchů vyšších hierarchií na Zemi. Duchové vyšších hierarchií pohlížejí na Zemi a vidí ze Země především tuto bytostmi ohně vynášenou motýlí a hmyzí podstatu. A tyto bytosti ohně nacházejí svou největší rozkoš v tom, když cítí, jak jsou to ony, kdo se nabízí duchovnímu zraku vyšších hierarchií. Pociťují to jako svou největší rozkoš, že se na ně někdo dívá, že jsou takříkajíc přijímány pohledy, duchovními pohledy vyšších hierarchií. Směřují k těmto vyšším hierarchiím a nesou jim vědění o Zemi.

Tak tedy vidíte, jak jsou tyto elementární bytosti prostředníky mezi Zemí a duchovním kosmem. Ono divadlo vzhůru fosforeskujících undin, které mizí v moři světla a plamenů vyšších hierarchií jako jejich pokrm, ony vzhůru šlehající zelenavě-červenavé blesky sylf, které jsou vdechovány, kde vše pozemské ustavičně přechází do věčného, ono věčné setrvávání ohnivých bytostí, jejichž konání přetrvává. Neboť zatímco se zde na Zemi umírání ptáků odehrává jen v určitém období v roce, starají se tyto bytosti ohně o to, aby se po celý rok takříkajíc rozlévalo do vesmíru to, co je z nich vidět. Tak je Země jakoby zahalena do ohnivého pláště. Při pohledu zvenčí vypadá Země jako ohnivá. To všechno ale způsobují bytosti, které vidí zemské záležitosti zcela jinak, než jak je vidí člověk. Člověk – jak již bylo řečeno – pociťuje Zemi jako tvrdou hmotu, na níž může chodit a stát. Pro gnómy je Země propustnou, dutou koulí. Pro undiny je voda něčím, v čem mohou vnímat ono fosforeskování, přijímat je do sebe a prožívat. Pro sylfy je astralita ve vzduchu, která pochází z umírajících ptáků, tím, čím se stávají více šlehajícími blesky, než jakými už byly; jinak jsou sylfy matnými, modravými blesky. A opět zanikání motýlí podstaty je něco, co Zemi takříkajíc trvale halí jakoby ohnivým pláštěm. Pro nazírání³ je tomu tak, že Země je svým způsobem obklopena nádhernou ohnivou malbou, a na jedné straně, podíváme-li se ze Země vzhůru, jsou tyto šlehající blesky, tyto fosforeskující a mizící undiny. Všechno je to tak, jako by člověk musel říci: Zde na Zemi činí se a žijí tyto elementární duchové; směřují vzhůru a mizí v ohnivém plášti Země. Ve skutečnosti však vlastně nemizí, nýbrž nacházejí tu své věčné bytí, když přecházejí do bytostí vyšších hierarchií.

To všechno, co tu člověk nakonec vidí jako nádherný kosmický obraz, který je však výrazem toho, co se děje na Zemi, to všechno se zprvu odehrává ve svém počátečním stadiu na Zemi. My lidé jsme vždy uvnitř toho, co se tu odehrává, a vlastně je tomu tak, že i když člověk není zprvu schopen zachytit toto okolí svým obvyklým vědomím, nachází se každé noci uprostřed konání a shonu těchto bytostí, jakožto já a astrální tělo se sám účastní toho, co tyto bytosti dělají.

Ale obzvlášť pro gnómy je to skutečně jistým druhem zábavy pozorovat spícího člověka; nikoli fyzické tělo v posteli, nýbrž člověka, který je mimo fyzické tělo jako já a jako tělo astrální, a nyní vidět, jak tento člověk, jak vlastně v duchu myslí a neví to. Neví, že jeho myšlenky žijí v duchovnu. A pro undiny je zase nevysvětlitelné, že člověk tak málo zná sám sebe; právě tak sylfám; právě tak bytostem ohně.

Podívejte, na fyzické pláni je mnohdy nepříjemné, když kolem člověka v noci poletují komáři a podobně. Avšak duchovní člověk, jeho já a astrální tělo, ty jsou v noci opřádány a obkloповány těmito elementárními bytostmi a toto opřádání a obkloповání člověka vlastně neustále napomíná, aby svým vědomím postupoval vpřed, tak aby více věděl o světě.

Takže se nyní mohu pokusit zprostředkovat vám pojem o tom, jak tady asi tyto bytosti, gnómové, undiny, sylfy a bytosti ohně, cvrlikají a jaké to je, když člověk začne slyšet, co jim na něm připadá zábavné a co od něj chtějí, když ho napomínají, aby postoupil dále svým vědomím. Ano, podívejte, tady přicházejí gnómové a říkají asi toto:

*„Ty sníš sebe sám
a vyhýbáš se probuzení.“*

Gnómové vědí, že člověk má své já vlastně jako ve snu, že se musí nejprve náležitě probudit, aby dospěl k tomuto pravému já. To poznávají naprosto jasně. Ve spánku na něj volají:

„Ty sníš sebe sám

– oni myslí ve dne –

a vyhýbáš se probuzení.“

Od undin pak zaznívá:

„Ty myslíš díla andělská...“

Člověk neví, že jeho myšlenky jsou vlastně u andělů.

*„Ty myslíš díla andělská
a nevíš to.“*

A od sylf zní ke spícímu člověku:

*„Tobě svítí moc tvořivá,
ty to netušíš;
ty cítíš její sílu
a nežiješ ji.“*

To jsou přibližně slova sylf, slova undin, slova gnómů. Slova bytostí ohně:

*„Tobě sílí vůle bohů,
ty ji nepřijímáš;
ty chceš její sílu
a zapuzuješ ji.“*

To všechno je napomenutí, že má člověk postoupit dál se svým vědomím. Tyto bytosti, které nedojdou do fyzického bytí, chtějí, aby se člověk dostal dál se svým vědomím, aby také mohl sdílet jejich svět.

A když jsme se tak vžili do toho, co tyto bytosti sdělují lidem, tak začínáme postupně také rozumět tomu, jak vyjadřují svoji podstatu. Gnómové například asi takto:

*„Já držím kořenů sílu bytostnou,
ta tvoří mi mé tělo tvarů.“*

Undiny:

*„Já hýbu růstu silou vodní,
ta vytváří mou hmotu žití.“*

Sylfy:

*„Já srkám žití sílu vzdušnou,
naplní mne mocí bytí.“*

A bytosti ohně – zde je velmi těžké nalézt nějaké pozemské slovo pro to, co dělají, neboť jsou vzdálené pozemskému žití a bytí. Proto vytvářím ze slova „trávit“ (verdauen) já „däue“, ale aby to nepřipomínalo trávení, protože je to ohnivé stravování:

„Däuen“⁴ se musí stát slovesem, neboť jen tak lze vyjádřit to, co se zde děje.

*“Já (trávím – däue) prudký ohně vmach,
ten spasí mne do duchovnosti duše.“*

Snažil jsem se, jak to jen šlo, zprostředkovat vám představu toho, jak se tyto bytosti elementárních říší samy charakterizují a s čím se na člověka zprvu obracejí jako s napomenutím. Ony však nejsou tak nevlídné, aby člověku šeptaly jen to negativní, ale vycházejí od nich do jisté míry lapidární věty. Tyto lapidární věty člověk pociťuje jako něco obrovsky velkolepého. U takových věcí si skutečně musíte osvojit pocit toho, jaký je to rozdíl, zda nějakou větu vyslovíme – byť i sebekrásněji – pouze lidskými slovy, nebo zda taková věta jako by kosmicky zaznívá z celého toho mocného zástupu gnómů. Způsobem vzniku je právě dán onen rozdíl. A když člověk naslouchá gnómům, pak mu vstříc zaznívá gnómů chór, když mu dá předtím napomenutí, jak jsem ho napsal; pak mu vstříc zaznívá chór gnómů.

„Usiluj bdít!“

Je to mocný morální dojem, který vyjadřují tato vesmírem proudící, z nekonečného množství jednotlivých hlasů složená slova.

A sbor undin zaznívá:

„Mysli v duchu!“

Sbor sylf – nyní to však není tak jednoduché, neboť právě tehdy, když se za úplňku objevují gnómové jako skvějící se obrnění rytíři, zaznívá od nich jako z hlubin země: „*Usiluj bdít!*“ A když se undiny vznášejí vzhůru v touze, aby byly stráveny, zaznívá při tomto stoupání vzhůru nazpět k zemi: „*Mysli v duchu!*“ Od sylf, když se nahoře nechávají vdechovat a mizí přitom jakoby v kosmickém světle jako modravě-červenavě-zelenavé blesky, zaznívá pak, když šlehají do toho světla a v něm mizí, tu zaznívá od nich dolů z výšin:

„*Žij tvořivě dýchající bytí!*“

A jako, abych tak řekl v ohnivém hněvu, ale v hněvu, který nepociťujeme jako něco ničivého, nýbrž jako něco, co člověk musí z kosmu mít, jako z ohnivého, ale zároveň nadšeného hněvu to zaznívá, když bytosti ohně vnášejí to své do ohnivého pláště země. Tady to nyní nesouzní jako z jednotlivých hlasů, nýbrž jako mocný hromový hlas z celého zemského okolí:

„*S láskou přijmi moc vůle bohů!*“

Samozřejmě, že člověk tomu všemu nemusí věnovat pozornost, pak nic z toho neuslyší. Závisí na libovůli člověka, zda takové věci uslyší nebo ne. Ale když je uslyší, ví, že jsou ingrediencemi světového bytí, že se vskutku něco děje, když se gnómové, undiny, sylfy a bytosti ohně popsáním způsobem rozvíjejí. A gnómové jsou zde pro člověka nejen v tom smyslu, jak jsem to již popsal, ale oni jsou tu, aby dávali ze Země zaznívat svým vesmírným slovům, undiny svým vesmírným slovům, když proudí vzhůru, sylfy shůry, bytosti ohně jako chór, jako splynutí mocného rozvinutí hlasů.

Ano, tak je to vyjádřeno slovy, jak by se to mohlo člověku jevit. Tato slova však patří ke slovu vesmírnému, a i když ho neslyšíme obvyklým vědomím, nejsou tato slova pro člověka bez významu. Neboť onen prastarý názor, vyvěrající z instinktivního jasnožření, že svět je vytvořen ze slova, tento názor je vskutku hlubokou pravdou. Avšak vesmírné slovo není nějakou slabikovou skládankou z mála, nýbrž vesmírné slovo je tím, co souzní z nesčetných a nesčetných bytostí. Nesčetné a nesčetné bytosti mají co říci v úplnosti světa a vesmírné slovo je souzněním těchto nesčetných bytostí. Nikoli obecně abstraktní pravda, že svět je zrozen ze slova, nám to může úplně objasnit, nýbrž úplně objasnit nám to může jen to, přijdeme-li postupně konkrétně na to, jak se z hlasů jednotlivých bytostí slévá ve svých různých odstínech světové slovo, takže tyto různé odstíny znějí a promlouvají do velké harmonie světa a do mocné světové melodie, když ono tvoří.

Když dá gnómů chór zaznívat svému „*Usiluj bdít!*“, pak je jen do řeči gnómů přeloženo to, co působí v podobě síly, aby byla vytvořena lidská soustava kostí a pohybová soustava vůbec.

A když undiny volají „*Mysli v duchu!*“, pak volají, přeloženo do jejich řeči, to, co se jakožto vesmírné slovo vlévá do člověka, aby utvářelo orgány látkové výměny.

A když jsou sylfy vdechovány a dávají proudit dolů svému „*Žij tvořivě dýchající bytí!*“, tehdy člověka proniká, prochvívá a protkává síla, která jej obdaruje orgány soustavy rytmické.

A co jakoby hromovým hlasem zaznívá na způsob ohnivých bytostí z ohnivého pláště světa, dává-li na to člověk pozor, je to, co se objevuje v odlesku, v odraze – pomyslete, vždyť to sem září z ohnivého pláště světa! Tehdy sem září síla tohoto slova! A každá nervově-smyslová soustava člověka, takříkajíc každá lidská hlava je malým, miniaturním zobrazením toho, co tu přeloženo do řeči ohnivých bytostí zní: „*S láskou přijmi moc vůle bohů*“. Toto slovo „*S láskou přijmi moc vůle bohů*“ je tím, co působí v nejvyšších substancích světa a co v době, kdy člověk prodělává vývoj mezi smrtí a novým zrozením, přetváří to, co pronáší skrze bránu L smrti, v to, co se později stane nervově-smyslovými orgány člověka.

Pohybová soustava

Chór gnómů: „*Usiluj bdít!*“

Ústrojí látkové výměny

Undiny: „*Mysli v duchu!*“

Rytmická soustava

Sylfy: „*Žij tvořivě dýchající bytí!*“

Nervově-smyslová soustava

Bytosti ohně: „*S láskou přijmi moc vůle bohů!*“

Tak tedy vidíte, jak to, co se nachází za prahem, patří k naší přirozenosti, jak nás to uvádí do tvořících sil Bohů, do toho, co ve všem dalším žije a působí. Skutečně by člověk mohl říci, vzpomene-li si na všechno, po čem jiný věk toužil a co spočívá ve slovech, že

„Všech životů sílu a sémě zřím
A v slovech víc již nekramařím.“

To se musí uskutečnit v dalším vývoji lidstva, v jeho rozvíjení. Jinak ve všem vědění kramaříme ve slovech, když nenahlížíme do semenných sil, které člověka nejrozumnějším způsobem budují.

A tak můžeme říci, že pohybová soustava, soustava výměny látkové, rytmická soustava a soustava nervově-smyslová tvoří jednotu, která se slévá, když zdola vzhůru zní: „*Usiluj bdít!*“; „*Mysli v duchu!*“ – a se slovy stoupajícími vzhůru se pak mísí ono: „*Žij tvořivě dýchající bytí!*“; „*S láskou přijmi moc vůle bohů!*“.

Toto „*S láskou přijmi moc vůle bohů!*“, to je tím, co v hlavě klidně tvoří. Ono zdola stoupající „*Mysli v duchu!*“ a shora se snášejíci „*Žij tvořivě dýchající bytí!*“, to zejména je tím, co v součinnosti žije a působí tak, že si to vytváří podobu tím způsobem, jak lidské dýchání rytmicky přechází do lidského působení v krvi. A co nám vtiskuje smyslová ústrojí, je to, co sem proudí shůry: „*S láskou přijmi moc vůle bohů!*“ Avšak to, co působí v naší chůzi, v našem postoji, v pohybu našich paží a rukou, to, co

člověk vůbec uplatňuje v uskutečňování svých volných impulzů, to zaznívá v onom „*Usiluj bdít*“.

Tak vidíte, jak je člověk souzvukem onoho vesmírného slova, které může být na svém nejnižším stupni vyloženo tak, jak jsem vám to popsal. Toto vesmírné slovo pak stoupá vzhůru až k vyšším hierarchiím, které právě musí rozvíjet ještě něco jiného než vesmírné slovo, aby kosmos povstával a vznikal. Ale to, co tyto elementární bytosti takříkajíc vevolaly do světa, to je poslední dozvuk toho, čím je tvořící, budující, utvářející vesmírné slovo, které je základem každého působení i každého bytí.

Gnómové: *„Ty sníš sebe sám
a vyhýbáš se probuzení.*

*Já držím kořenů sílu bytostnou –
ta tvoří mi mé tvarů tělo.“*

Undiny: *„Ty myslíš díla andělská
a nevíš to.*

*Já hýbu růstu silou vodní –
ta vytváří mou hmotu žití.“*

Sylfy: *„Tobě svítí moc tvořivá
ty to netušíš;
Ty cítíš její sílu
a nežiješ ji.
Já srkám žití sílu vzdušnou –
naplní mne mocí bytí“*

Bytosti ohně: *„Tobě sílí vůle bohů,
ty ji nepřijímáš;
ty chceš její silou
a zapuzuješ ji.
Já (trávím – dāue) prudký ohně vzmach,
ten spasí mne do duchovnosti duše.“*

Gnómů chór: *„Usiluj bdít!“*

Undiny: *„Mysli v duchu!“*

Sylfy: *„Žij tvořivě dýchající bytí!“*

Bytosti ohně: *„S láskou přijmi moc vůle bohů!“*

IV

Tajemství lidské ústrojnosti

DESÁTÁ PŘEDNÁŠKA

Procesy látkové výměny a pochody oběhové. Nemoci a léčebné postupy. Pedagogické umění a terapie.

Dornach, 9. listopadu 1923

Mohli jste vidět, že v těchto přednáškách, které jsem v posledních dnech pronesl, směřuje všechno k tomu, abychom světové jevy shrnuli tak, že z toho nakonec vzejde skutečné, obsáhlé poznání člověka. K poznání člověka směřuje vše, čím jsme se zabývali. Poznání člověka bude teprve potom možné, bude-li moci začít nejnižšími formami jevového světa, vším tím, co se člověku zjevuje jako hmotný svět. A co tak začne pozorováním toho, co se zjevuje jakožto hmotný svět, musí být ukončeno pozorováním světa hierarchií. Od nejnižších forem hmotného bytí až vzhůru k nejvyšším formám bytí duchovního, až ke světu hierarchií musí být hledáno to, co pak může vést až ke skutečnému poznání člověka. Momentálně vytváříme něco jako náčrt takového poznání člověka v přednáškách, které k vám nyní mohu pronášet.

Je třeba, abychom si uvědomili, že to, co dnes před námi jakožto člověk stojí, je výsledkem onoho dlouhého kosmického vývoje, který jsem vždy shrnoval jako vývoj saturnský, sluneční, měsíční a zemský. Zemský vývoj dosud není ukončen. Ujasněme si však, za co vlastně člověk vděčí zemskému vývoji v užším smyslu, tedy vývoji, který následoval po vývoji měsíčním.

Podívejte, rozpřáhnete-li své paže a pohybujete jimi, pohybujete-li prsty, vykonáváte-li jakýkoli vnější pohyb, všeho, co je ve vašem organismu nutné k tomu, abyste mohli pohybovat rukama, nohama, hlavou, rty atd. – a síly k takovým lidským projevům pronikají do nejnějnějších partií lidského organismu – všeho toho se člověku dostalo zemským vývojem v užším smyslu. Pohlédnete-li naproti tomu na všechno, co je vývojem látkové výměny, pohlédnete-li do prostoru, který je ohraničen vnější pokožkou člověka, pohlédnete-li na vše to, co se tu v podobě vývoje látkové výměny odehrává ve fyzickém, tělesném nitru člověka, pak v tom máte obraz toho, za co člověk vděčí vývoji měsíčnímu. A obraz toho, za co člověk vděčí starému vývoji slunečnímu, máte, podíváte-li se na všechno, co je nějakým způsobem v člověku rytmickým pochodem. Pochod dýchání, pochody oběhu krevního, to jsou ty nejdůležitější rytmické pochody. Za všechny tyto rytmické pochody vděčí člověk starému vývoji slunečnímu. A za to, co se vyvinulo jako nervy a smysly, co je zase rozložené po celém těle dnešního člověka, za to člověk vděčí starému vývoji saturnskému.

Při tom všem však musíte mít na paměti, že člověk je jedním celkem a že i vývoj světů je jedním celkem. Když dnes tak, jak jsem to udělal ve své „Tajné vědě“, poukazujeme na starý saturnský vývoj, pak tím máme na mysli onen vývoj, který kdysi v pradávných dobách předcházel vývoji slunečnímu, měsíčnímu a zemskému. Ale to je v podstatě jen ten jeden saturnský vývoj, který došel až k Zemi. Zatímco se vyvíjí Země, dochází přece rovněž ke vzniku saturnského vývoje. Tento nový saturnský vývoj je v zemském vývoji obsažen; je to takřkajíc nejmladší vývoj saturnský. Onen vývoj, který dospěl až k Zemi, je vývojem nejstarším. Ten, který jako saturnský vývoj spočíval ve starém Slunci, je mladší; ten, který spočíval v Měsíci, je

opět mladší; a Saturn, který Zemi vyplňuje dnes, který v podstatě zabírá jistá tepelná ústrojí Země, je nejmladším saturnským vývojem. My jsme však s naším člověkem umístěni v tomto saturnském vývoji.

Tak jsme umístěni v kosmickém vývoji. Jsme však také umístěni v tom, co nás na Zemi obklopuje prostorově. Vezměte si například říši nerostnou. Vzájemně na sebe s nerostnou říší působíme. Tuto nerostnost přijímáme prostřednictvím potravy. Přijímáme ji ovšem i jinak, prostřednictvím dýchání atd. Tento nerostný podíl v sobě zpracováváme.

Avšak veškerý vývoj, všechny světové pochody jsou v člověku jiné než mimo něj. Už jsem se zmiňoval, že je naprosto směšné, když dnes v chemické laboratoři studujeme chemické pochody a pak máme zato, že když člověk jí potraviny, pokračují prostě tyto pochody v jeho nitru. Člověk není jakýmsi souhrnem chemických účinků; vždyť tady, uvnitř člověka, se všechno mění. Z určitého hlediska se pak tato změna jeví následovně:

Dejme tomu, že přijmeme nerostné látky. Všechno, co jakožto nerost přijmeme, musí být v člověku přivedeno tak daleko, že se uplatní toto: Jak víte, máme vlastní teplo; v teple své krve máme u zdravého člověka přibližně 37 stupňů. V teple své krve máme něco, co v průměru přesahuje teplo vnější. Všechno, co přijmeme v nerostné podobě, musí být v našem organismu proměněno, metamorfováno takovým způsobem, aby to, co v teple naší krve překračuje střední teplo vnějšího okolí, co je vyšší než střední teplo vnějšího okolí, aby to tuto nerostnost s pocitem libosti přijalo. Jestliže požijete drobek kuchyňské soli, pak musí být tato kuchyňská sůl vstřebána vaším vlastním teplem, nikoli teplem, které máte společné se zevním světem, nýbrž vaším vlastním teplem, musí být s pocitem libosti přijata. Všechno nerostné se musí proměnit v tepelný éter. A v okamžiku, kdy má člověk ve svém organismu něco, co nějakému nerostu brání, aby se proměnil v tepelný éter, v tom okamžiku je nemocný.

Pojďme dále, pojďme k tomu, co člověk přijímá v podobě rostlinné. Člověk přijímá rostlinnost; on sám patří ke světu, když v sobě vyvíjí také rostlinnost. Člověk obsahuje nerostnost, která však má sklon, má neustále tendenci stát se tepelným éterem. Rostlinnost má v člověku neustále sklon získat vzdušnou povahu, získat charakter plynu. Takže člověk má v sobě rostlinnost jakožto říši vzduchu. Všechno, co se do člověka dostane v podobě rostlin nebo co sám vyvíjí jakožto vnitřní rostlinnou ústrojnost, musí se stát vzdušným, musí mít možnost nabýt vzdušné podoby. Jestliže to vzdušné podoby nenabude, jestliže je jeho uspořádání takové, že mu brání v tom, aby dal nabýt vzdušné podoby všemu, co v něm chce být rostlinným, pak je člověk nemocný. Všechno živočišné, co člověk přijme nebo co sám v sobě jakožto živočišné vytváří, to všechno musí v člověku, přinejmenším v určité době, nabýt tekuté, vodnaté podoby. Člověk v sobě nesmí mít nic z živočišná, nic z živočišná vnitřně vytvořeného ani z živočišná přijatého, co v něm neprodělalo onen pochod, že se to v něm stane tekutým. Není-li člověk s to učinit vlastní živočišno nebo živočišno cizí tekutým, aby to pak zase převedl do pevného stavu, pak je nemocný. Jen to, co v člověku rodí čistě lidskou podobu, co u člověka pochází z toho, že je vzpřímeně chodící bytostí, že v sobě má popudy k mluvení a myšlení, jen to, co z něj dělá skutečně člověka, co jej pozvedá nad zvíře, to smí přejít v pevnou pozemskost – a to dělá nanejvýš deset procent naší celkové ústrojnosti – to smí

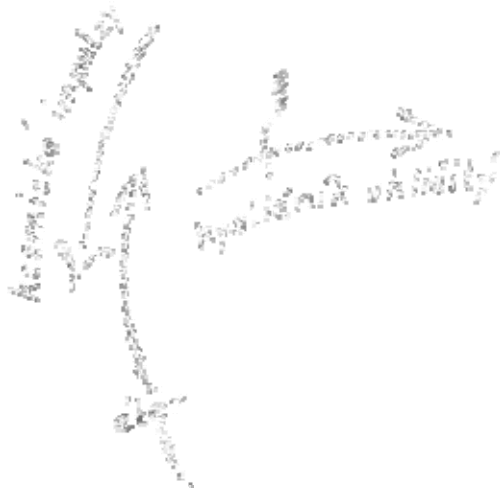
přejít do pevných tvarů, to smí získat pevnou podobu. Přejde-li do pevného lidského tvaru něco z živočišnosti nebo rostlinnosti, pak je člověk nemocný.

Všechno nerostné se jednou v člověku musí stát tepelným éterem. Všechno rostlinné musí v člověku prodělat přechodné stadium, kdy to získá vzdušnou povahu. Všechno živočišné musí v člověku prodělat přechodné stadium vodnatosti. Všechno lidské smí si v něm jedině uchovat vždy zemsky pevnou podobu. To je jedno z tajemství uspořádání člověka.

Když nyní ponecháme stranou to – v pozdějších úvahách se k tomu o to více vrátíme – co má člověk od Země, když si vezmeme to, čím je v člověku ústrojí látkové výměny, co on ovšem během zemské organizace přetváří, co však má v zárodku ze staré doby měsíční, když si tedy vezmeme to, co se odehrává jako látková výměna v užším smyslu v prostoru vymezeném lidskou pokožkou, přičemž musíme výměšky naprosto počítat k látkové výměně, pak se toto, abych tak řekl, neustále mění příjmem výživných látek. Výživné látky, které jsou zprvu mimo člověka, do něj vstupují a začleňují se zprvu do tohoto systému látkové výměny.

Tento systém látkové výměny zpracovává to, co je lidským okolím, na to, co již patří k člověku. Začne přibližovat veškerou nerostnost tepelnému éteru, veškerou rostlinnost plynnému, vzdušně-vonnému stavu, začne veškerou živočišnost, zejména vyprodukovanou živočišnost vlastní přibližovat vodnatosti a buduje jakožto organizované vytváření forem do pevné podoby to, co je lidské. To vše je svou tendencí přítomné v látkové výměně. A látková výměna je po této stránce něčím neobyčejně zajímavým.

Budeme-li sledovat látkovou výměnu nahoru až k dýchání, tak uvidíme, že člověk ze sebe vytváří uhlík, který lze najít všude v člověku. Tento uhlík je vyhledáván kyslíkem, proměňován v kysličník uhličitý, který pak člověk vydechuje. Kysličník uhličitý je sloučenina uhlíku s kyslíkem. Kyslík, který je dýcháním nasáván, se na uhlík vrhá, pojímá uhlík do sebe; člověk vydechuje kysličník uhličitý, sloučeninu, do které vstoupil kyslík s uhlíkem. Ale dříve, než k vydechnutí dojde, stává se uhlík takříkajíc ještě dobrodincem lidské ústrojnosti¹. Neboť uhlík, když se spojí s kyslíkem, když do jisté míry spojí to, co působí krevní oběh, s tím, co z tohoto krevního oběhu pak udělá dýchání, takový uhlík se stane dobrodincem lidské ústrojnosti,² neboť dříve, než opustí lidský organismus, rozšiřuje v celém tomto organismu proud éteru. Fyzická věda říká pouze toto: Uhlík je vydechován s kysličníkem uhličitým. To je však jen jedna stránka celého procesu. Člověk vydechuje kysličník uhličitý, avšak v celém jeho organismu je uhlíkem, kterého se zmocňuje kyslík, zanecháván vydechnutím éter. Tento éter vniká do éterného těla člověka. A tento éter, který je neustále vyráběn uhlíkem, je tím, co nyní lidskou ústrojnost uzpůsobuje k tomu, aby se otevřela duchovním vlivům, co přijímá astrálně-éterná působení z kosmu. Tímto éterem, který zde zanechává uhlík, jsou tu přitahovány kosmické impulzy, ony kosmické impulzy, které zase působí utvářejícím způsobem na člověka, které například takovým způsobem připravují jeho nervovou soustavu, že se může stát nositelkou myšlenek. Tento éter musí neustále pronikat naše smysly, například naše oči, aby mohly vidět, aby mohly přijímat vnější světelný éter. Uhlíku tedy vděčíme za to, že je v nás uchystáván éter, který může vycházet světu vstříc.

To všechno se připravuje již v soustavě látkové výměny. Avšak soustava látkové výměny je jakožto lidská soustava začleněna do celého kosmu tak, že by sama o sobě nemohla existovat. Soustava výměny látkové by nemohla existovat sama o sobě. Proto byla také v člověku vytvořena teprve jako třetí ve svém zárodku. První zárodek soustavy nervově-smyslové byl vytvořen během staré doby saturnské, druhý zárodek soustavy rytmické během staré doby sluneční, a teprve až tu tyto ostatní soustavy byly, mohla být v člověku vyvolána soustava látkové výměny, protože tato soustava nemohla existovat sama o sobě. Soustava výměny látkové je, vynecháme-li nejprve ony svévolné pohyby, v kosmických souvislostech určena pro člověka k výživě. Tato výživa však nemůže existovat sama o sobě. Člověk tuto výživu potřebuje, ona však nemůže existovat sama o sobě. Neboť budeme-li studovat soustavu látkové výměny člověka samu o sobě – v dalších přednáškách uvidíte, jak nutné to zase je pro celou lidskou ústrojnost – pak je to neustále prostoupeno všemi možnými sklony, jak člověka udělat nemocným. Původ vnitřních nemocí, které tedy nevznikají zevním poraněním, ten musíme vždy hledat v soustavě látkové výměny. Kdo chce proto nemoc sledovat skutečně racionálně, musí vycházet ze soustavy látkové výměny a musí se vlastně každého jednotlivého jevu v této soustavě ptát, na jaképak že je cestě.

Když si vezmeme všechny jevy od přijetí potravy v ústech, od zpracování potravy, když v sobě určité látky proměňujeme na škroby a cukr atd., když si vezmeme obalení jídla v ústech ptyalinem, když půjdeme dále a vezmeme si napepsinování v žaludku, když půjdeme dále a vezmeme si zpracování produktů látkové výměny zase v trávicí soustavě, při jejich přechodu do cév lymfatických, při jejich přechodu do krve, pak se musíme podívat na každý jednotlivý pochod – a je to bezpočet pochodů, které tu přicházejí v úvahu. Promíchání produktů látkové výměny se sekretem slinivky břišní, které se k tomu ještě přidává, promíchání oněch látek se žlučí atd., každému jednotlivému pochodu musíme položit otázku: „Copak vlastně chceš?“

A on nám odpoví: „Když jsem sám, tak jsem takovým procesem, který člověka vždy dělá nemocným.“ Žádný proces látkové výměny nesmí v ústrojnosti člověka dojít až na konec, neboť každý proces látkové výměny, dojde-li až na konec, dělá člověka nemocným. Ústrojnost člověka³ je zdravá jen tehdy, jsou-li pochody látkové výměny na určitém stupni zastaveny.

Toto, co snad zprvu může vypadat jako pošetilost uspořádání světa, že totiž tady v člověku začíná něco, co, pokud by to nebylo zastaveno v půli cesty, by člověka udělalo nemocným, to poznáme jako něco navýsost moudrého v dalších přednáškách. Nyní se však na to prozatím podívejme podle skutečnosti, uvažme, že by nám jednotlivosti oněch pochodů látkové výměny, pokud je budeme studovat vnitřně podle jejich podstaty, daly tuto odpověď:

„Jsem na cestě udělat celý organismus nemocným.“ Každý proces látkové výměny, má-li možnost pokračovat dále, dělá organismus nemocným. Má-li totiž v člověku látková výměna vůbec být, musí tu být i jiné procesy, které se předtím musí vyvinout ve svém zárodku, a to jsou ony pochody, které jsou obsaženy v oběhu; to jsou pochody krevního oběhu. Pochody oběhu obsahují neustále léčivé procesy. Takže člověka skutečně můžeme popsat také tak, že řekneme: Člověk se narodil za starého měsíčního vývoje jako pacient, před ním však již byl vyslán během starého vývoje slunečního lékař v jeho vlastním založení.

Během starého slunečního vývoje byl člověk zrozen vzhledem ke svému vlastnímu založení jakožto lékař. Ve světovém vývoji se postupovalo velice opatrně, když lékař vznikl před pacientem, neboť během starého vývoje měsíčního k tomu přistoupil pacient v člověku samém. Musíme se, chceme-li správně popsat člověka, posunout nahoru od pochodů látkové výměny k pochodům oběhu krevního, samozřejmě ke všemu, co je jakožto impulzy základem oběhových pochodů. Jedna látka způsobí rychlejší, druhá pomalejší oběh v nejšířším smyslu. Nakonec v sobě máme i docela malé cirkulační pochody. Vezměte si jakoukoli nerostnou látku, vezměte si zlato, vezměte si měď, to všechno je, když se to tím či oním způsobem dostane vnitřně nebo injekcí nebo jakkoli jinak do člověka, podnětem k tomu, aby se v oběhu něco vytvářelo, aby se tam něco měnilo, léčivé působilo atd. A co musíme znát, abychom nahlédli do vlastních léčebných procesů člověka, je to, co každá jednotlivá látka z okolního světa v člověku vyvolá vzhledem ke změnám v oběhu. Můžeme tedy říci, že krevní oběh je ustavičným léčivým procesem.

Můžete si to, abych tak řekl, vypočítat, jestli chcete. Uvažte, co jsem vám říkal: Průměrně se člověk nadechne 18 krát za minutu. V neobyčejně pravidelném přizpůsobení se kosmu to tak dává během dne tolik nadechnutí, kolik dělá rytmus slunečního oběhu při průchodu slunečním rokem. Tady však Slunce tím vším prochází svým jarním bodem východu za 25 920 roků. Člověk se ve svém středním věku nadechne denně průměrně 25 920 krát. Srdečních tepů je čtyřikrát více. Ten druhý oběh, oběh více vnitřně koncentrovaný, je ovlivněn látkovou výměnou. Oběh dýchání je to, co odpovídá vnějšímu styku člověka s vnějším světem, co je vzájemným poměrem k vnějšímu světu. Tento rytmus dýchání musí neustále krotit rytmus oběhu, aby zůstal u svého čtyřnásobku, jinak se člověk dostane svým oběhem do zcela nepravidelného rytmu, nikoli do čísla 103 680. To je něco, čemu nic v kosmu neodpovídá. Tady se člověk z kosmu úplně vytrhuje. Jeho látková výměna ho vytrhuje z kosmu, odcizuje ho z kosmu a rytmus dýchání jej neustále do kosmu vtahuje. V tomto dělení a v tomto krocení oběhového rytmu rytmem dýchání vidíte prapůvodní léčivý proces, který je v člověku neustále uskutečňován. Avšak jistým subtilnějším způsobem je třeba přijít každým vnitřním léčením tak na pomoc procesu dýchání, který jistým způsobem pokračuje do celého těla, aby všude v člověku krotil proces oběhu, aby jej vedl zpět k všeobecným poměrům kosmu.

Takže lze říci, že přecházíme od výživy k léčení, když člověk má odspoda nahoru vlastně vždy tendenci onemocnět a ve svém středním ústrojí, v ústrojí oběhovém musí neustále rozvíjet tendenci, aby zůstal zdravý. Když takto v našem středním ústrojí neustále vznikají impulzy ozdravení, zanechávají něco právě ve směru nervové a smyslové soustavy hlavy; dostáváme se tak za třetí k soustavě nervově-smyslové. Jaké síly pak nacházíme v nervově-smyslové soustavě? V nervově-smyslové soustavě nacházíme ty síly, které v nás zanechává takřkajíc onen lékař. Na jedné straně působí léčivě dolů na proces látkové výměny. Když ale působí léčivě na proces látkové výměny, dělá něco, co nyní podléhá posouzení v celém kosmu. A neříkám vám nic fantastického, říkám vám něco, co je naprosto realitou. Tento pochod, že v nás ustavičně probíhají léčivé procesy směrem dolů, vyvolává pocity libosti vyšších hierarchií. To je ona radost vyšších hierarchií z pozemského světa. Pohlížejí dolů a neustále cítí vystupování nemoci z toho, co proudí vzhůru do člověka ze zemslosti, co tu zůstává z pozemských vlastností látek. Vidíte, jak impulzy ze zemslosti působících sil, které se nacházejí v okolním vzduchu atd., jsou neustále procesy léčebnými. To vyvolává libost vyšších hierarchií.

Nyní si představte, co můžete studovat na onom vesmírném tělese, které bylo umístěno na hranici naší planetární soustavy takřkajíc jako ten nejdůstojnější duchovní studijní objekt. Uprostřed se tu nachází to, co v sobě chová síly, které, představíme-li si je koncentrované na Zemi, jsou silami působícími onemocnění, a v okolí se ukazují obíhající síly ozdravování. A kdo je k takovým věcem vnímavý, ten vidí na prstencích Saturnu v projevu tak výrazném, jak ho nemůžeme pozorovat v tom, co obklopuje Zemi, protože se nacházíme přímo uvnitř, to, čím je obíhající zdraví. Tento Saturnův prstenec je ještě něčím podstatně jiným, než co o něm říkají astronomové. Tento Saturnův prstenec je obíhajícím zdravím a nitro Saturnu je tím, co působí nemoc, viděno v nejčiřejší koncentraci.

A tak vidíme na Saturnu, který je umístěn na nejzazší konec naší planetární soustavy, odehrávat se stejný proces, který neustále neseme v sobě prostřednictvím své látkové výměny a svého ústrojí oběhového. Vidíme však také, podíváme-li se na to, jak je náš duchovní pohled veden ke světu zejména druhé hierarchie a hierarchie první; druhé hierarchie – Kyriotétes, Dynameis a Exúsiai, první hierarchie – Serafíni, Cherubíni a Trůnové. Zadívané-li se svým duchovním zrakem pozorně na Saturn a jeho prstenec, budeme vedeni k těmto vyšším hierarchiím, jak se, abych tak řekl, se zalíbením dívají na toto zde, co tu dělá nemocným a co tu ozdravuje.

Toto zalíbení, to je teď silou ve vesmíru. Toto zalíbení vyšších hierarchií proudí pak naší nervově-smyslovou soustavou a vytváří v ní síly duchovního vývoje člověka. To jsou ony síly, které do jisté míry vykvétají z léčení, které se neustále v člověku odehrává. Takže máme za třetí vývoj duchovní.

1. Látková výměna	výživa
2. Oběh	léčení
3. Ústrojí nervově-smyslové	duchovní vývoj

Popisujeme-li nyní člověka během saturnského, slunečního a měsíčního vývoje, pak je třeba říci toto: Člověk je nejprve duch zrozený z kosmu, který si v sobě vyvíjí svého lékaře, který tím může přijmout onoho kosmického pacienta. A spolupůsobením toho všeho je pak utvořeno to, čím je na Zemi člověk, o své vůli se pohybující.

Každá jednotlivá část poznání člověka musí být, abych tak řekl, určitým způsobem inspirována tím, co je základem toho, co jsem zde uvedl. Dejme tomu, že by někdo chtěl vytvořit soustavu lékařství, skutečně racionální soustavu toho, jak léčit. Co bude taková soustava muset obsahovat? Samozřejmě, že především léčebné procesy. Avšak z čeho budou muset tyto léčebné procesy vycházet? Budou muset vycházet z pochodů látkové výměny a to ostatní může být nanejvýš předpokladem, ještě na to také přijde řeč; co je anatomické, i jemněji anatomické, to může být jen výchozím bodem, protože je to něčím pevně zformovaným. To se dělá již samo lidským. Ale pochody výměny látkové musí být nejprve takovým způsobem studovány soustavou racionálního lékařství, aby v nich člověk vždy vnímal tendenci, jak směřují k tomu, co vyvolává nemoc. Takže dnešní lékařská soustava, jaká může být vytvořena, by rozhodně musela začít soustavou látkové výměny, to znamená nejprve normálními pochody látkové výměny, a odtud je pak třeba čerpat poznání možností, jak teď vnitřní nemoci mohou vznikat z látkové výměny v nejširším smyslu. Potom z toho musí intimním poznáním toho, co dělají pochody rytmické, vyplynout, čím je vlastní terapie. Takže u dnešní soustavy lékařství je třeba začít studiem pochodů látkové výměny a potom je třeba odsud přejít ke všemu, co se může objevit v oblasti rytmických pochodů v člověku.

A pak bude dosaženo, abych tak řekl, jistého druhu koruny toho všeho, když se ukáže, jak zdravý vývoj duchovních vloh člověka předpokládá poznání toho, co pochází z oněch léčivých sil. Nemůžete dnes objevit naprosto žádnou pedagogiku, to znamená, žádné umění zdravého vývoje duchovní povahy člověka, nebudete-li vycházet z procesů léčení; neboť léčebné procesy nejsou ničím jiným, než že na střední ústrojnost člověka aplikujeme to, co musí být použito již v čistém myšlení při vytváření duchovních pochodů člověka.

Pedagogický umělec musí duchovním způsobem skutečně pracovat se silami, které jsou, zhuštěny ve fyzičnost nebo zhuštěny v éternost, léčivými procesy. Jestliže jakýmkoli způsobem uplatním pedagogické umění na dítěti, pak je to pochod, kterému je základem něco duchovního. Jestliže si tento pochod přeložím, takže potom to, co tu vykonávám v duchu, nyní vykonávám tím, že použiji nějakou látku nebo nějaký proces, pak je tento proces nebo tato látka lékem. Mohli bychom také říci, že lékařská věda je metamorfózou duchovního ošetření člověka dolů do hmoty. Pokud si vzpomenete, jak jsem tyto věci naznačil v kurzu pro učitele, který byl tenkrát

uspořádán pro anglické návštěvníky, pak uvidíte, že jsem všude upozorňoval na to, jak v tom, co učitel dělá, se začíná s něčím na způsob všeobecné lidské terapie, jak to či ono pedagogické opatření může v pozdějším věku způsobit nezdravé usazování v látkové výměně nebo vstřebávání látkové výměny nepravidelné. Takže to, co pedagog koná, je ve svém pokračování směrem dolů terapií. A opakem terapie, tím, co se snaží dostat nahoru, tím jsou pochody výměny látkové.

Vidíte tedy také, jak se dnes musí zrodit soustava lékařské vědy z celkového poznání člověka. A to je možné. Někteří lidé to cítí. Něčeho se však dosáhne teprve tehdy, až k vytvoření takové lékařské soustavy skutečně dojde. A to patří v současnosti již k tomu nejdůležitějšímu. Když se dnes podíváte na lékařské příručky, pak uvidíte, že se zpravidla nezačíná u soustavy látkové výměny, nebo že se u ní začíná jen velice zřídká. Z toho však je třeba vycházet, jinak člověk nepozná, v čem povaha dané nemoci vůbec spočívá.

Podívejte, celá ta věc se má zase tak, že skutečně mohou pochody výživy přecházet do pochodů léčivých, pochody léčivé do pochodů duchovních a zase zpět pochody duchovní do pochodů léčivých; nebo když duchovní pochody přímo způsobují poruchy v látkové výměně, pak opět přecházejí duchovní pochody do stadia, kdy musí být léčeny středním ústrojím člověka. Všechny tyto věci se v člověku navzájem prolínají a celá ústrojnost člověka je bez ustání jednou nádhernou metamorfózou. Vezměte si například pochody, které probíhají v celém tom nádherném oběhu lidské krve. Jaképak to jsou pochody?

Nuže, vezměte si nejprve, zcela oddělenou od ostatního lidského organismu, krev tak, jak proudí žilami, vezměte si lidskou postavu, tedy řekněme soustavu cév a to, co se připojuje v podobě soustavy svalů, soustavy kostí atd., tedy to, co je pevným útvarem, a to, co tu proudí v podobě tekuté. Zastavme se u tekutého stavu, u krve; jsou tu ovšem i jiné tekutiny, ale zastavme se u krve. Jaképak se tu vevnitř v této proudící tekutině neustále odehrávají procesy? Neustále se odehrávají procesy. Tytéž procesy, které se odehrávají v tekuté krvi, mohou nyní zachvátit jakýmkoli směrem to, co může být pouze ostěním nebo podpěrnou konstrukcí nebo něčím pevně utvořeným, pevně zformovaným v člověku. Pak je to, co patří dovnitř do krve, ve stěnách cév nebo svalech nebo někde v kostech nebo v nějakém halícím orgánu. Čím se to tu ale stane? Stane se to tu impulzem zánětlivého jevu. S čím se tu či onde setkáváme jako s impulzy zánětlivých jevů, s tím se neustále setkáváme v tekuté krvi jako s normálními pochody. Co se tu objeví jako zánět, to jsou pochody, které byly zatlačené na nepravá, to znamená zformovaná pevná místa, pochody, které neustále musí probíhat v tekoucí krvi. Naprosto normální, zdravý proces přemístěný, přenesený na jiné místo, kam nepatří, to je proces, který vyvolává onemocnění. A jisté nemoci nervové soustavy spočívají právě v tom, že u nervové soustavy, která je v celé své organizaci polárně protikladná soustavě krevní, dojde k vniknutí procesů, které jsou v krvi normální. Když tyto procesy, které jsou v krevních drahách procesy normálními, proniknou do drah nervových, pak jsou nervové dráhy – a k tomu dochází při nejnepatrnějším proniknutí – zachváceny záněty, které jsou zcela na počátku zánětlivosti, a my tak máme různé formy nemocné soustavy nervové.

Říkal jsem, že v nervech jsou zcela jiné pochody než v krvi, pochody protikladné. V krvi jsou pochody směřující k fosforečnatosti, pochody, které totiž, pokud jakožto fosforečnaté pochody zachvátí to, co krev obklopuje nebo co s ní sousedí, vedou k

zánětlivosti. Jestliže budete sledovat pochody v nervových drahách a jestliže tyto opustí své místo a dostanou se do jiných sousedících orgánů nebo i do krve, pak vznikají impulzy ke všem nádorovitým útvarům v člověku. Pokud se to přeneso do krve, takže tato krev pak nezdravým způsobem zasobuje ostatní orgány, pak vznikají ony nádorovité útvary. Takže lze říci, že každý nádor je metamorfovaným nervovým procesem na nepravém místě v lidském organismu.

Vidíte, co probíhá v nervu, musí v nervu zůstat, co probíhá v krvi, musí zůstat v krvi. Přejde-li to, co patří krvi, do sousedství, vznikají záněty. Přejde-li to, co patří nervu, do sousedství, vznikají všelijaké útvary, které lze shrnout jen pomocí triviálního označení nádory. Ale právě mezi pochody v nervové soustavě a mezi pochody v krevní soustavě musí existovat ten pravý rytmus.

Máme tu kontrast mezi rytmem dýchání a rytmem krevním nejen z hlediska obecného, nýbrž v cirkulující krvi máme jemné pochody, které, jestliže krev opustí, se stávají pochody zánětlivými. Tyto jemné pochody se musí nacházet právě tak v určité rytmické souvislosti s tím, co se děje v sousedním nervu, jako se musí nacházet dýchání v souvislosti s oběhem krve. A v okamžiku, kdy je toto narušeno mezi rytmem krve a rytmem nervovým, musí to být zase obnoveno.

Vidíte, že se tu opět dostáváme do oblasti terapie, léčebných procesů. Z toho všeho vidíte, jak v člověku musí všechno být. Musí tu být to, co je nejvíce nemocné, aby to mohlo být na jiném místě zdravé; pouze nesprávným procesem se to dostalo na nesprávné místo. Neboť kdyby to tu nebylo vůbec, nemohl by člověk existovat. Člověk by nemohl existovat, kdyby nemohl dostat záněty, neboť síly, které záněty způsobují, musí být neustále v krvi. Tak to bylo míněno, když jsem častěji říkal: Na základě pravého poznání člověka musí vzniknout všechno, čeho člověk v podobě poznání vlastně nabude. Tady vidíte, v čem spočívají důvody toho, proč vlastně pedagogika, která je dělaná, abych tak řekl, jen tak na povrchu, abstraktně, je značným nesmyslem. Vlastně by se pedagogika musela dělat tak, že by se všude vycházelo z jistých patologických procesů v člověku a z možnosti jejich léčení.

Pokud známe nějaké onemocnění mozku i možnost vyléčení tohoto onemocnění, pak máme zhruba – jiným způsobem je to zase jemné, samozřejmě, ale vzhledem k tomu, že to je pochod fyzický, říkám „zhruba“ – v ošetření mozku to, co přesně jako naschvál musí být vykonáno v pedagogickém umění. Proto je tomu tak, že vlastně pokud se jednou zřídí skutečný pedagogický seminář, by se na jedné straně muselo učitelům dostat patologicko-terapeutického vzdělání. Tady by své myšlenky cvičili nejprve na věcech názornějších, protože kořenících více ve hmotě, pro to, co pak mají pochopit ve vlastní pedagogice. A zase není nic užitečnějšího pro terapii, zejména pro terapii nemocí vnitřních, než když víme, jak to či ono působí v pedagogickém uměleckém zacházení. Neboť najdeme-li přechod ke hmotnému, pak najdeme právě ve způsobu, jak postupovat v pedagogice, také lék.

Najdeme-li například správné pedagogické prostředky, abychom pedagogicky čelili jistým projevům pomalosti u dětí, které mají svůj původ v poruchách trávicí soustavy, pak dostaneme zcela zvláštní vnitřní tendence; když takto skutečně žijeme v pedagogice, samozřejmě, že ne, když vyučujeme jen tak povrchně a když je po škole, tak vlastně raději večer sedíme v hostinci a zapomínáme, co se ve škole děje. Ze způsobu zacházení, které takovému dítěti poskytujeme, získáváme tendenci, řekl

bych, vidět celé to působení pochodů v hlavě, celou tu souvislost pochodů v hlavě a pochodů v břiše. A když pak zase studujeme v mineralogii například pochody, které se odehrávají v mědi, když tato měď v zemské ríši vytváří to či ono, pak je tomu skoro tak, že ve všem, co ona měď provádí, když se stává tou či onou měděnou rudou, že v tomto utváření se rudy v rudu měděnou nebo v ony jiné rudy se to pak člověku jeví tak, že si řekne: Vždyť tady dělá síla mědi v zemi totéž, co děláš ty jako pedagog s chlapcem nebo s dívkou! V procesech mědi vidíme přímo zobrazení toho, co sami děláme. Ono to má mimořádný půvab, když si člověk jako pedagog osvojí intuitivní, citovou a instinktivní jasnost o tom, co dělá, a pak jde okouzlen do přírody a vidí, jak vlastně tam venku jedná příroda pedagogicky ve velkém; jak všude tam, kde by se nějakým procesem vápenitým mohlo přihodit něco zlého, je nějak včleněn proces mědi. Ano, v těchto procesech mědi, v těchto procesech utváření rudy v rámci ostatních zemských procesů je také neustálé léčení. Je to skutečně rozkošné, když člověk někde najde pyritovou rudu nebo něco jiného, říci si: To je právě tak, jako když správně zacházím s lidmi. Tady ošetřují duchové přírody od hierarchií dolů až k oněm elementárním duchům, o kterých jsem vám vyprávěl, jako lékaři to, co by se mohlo jako rušivé, nemocí vyvolávající procesy vyskytnout právě také i v životě. Vlastně to pak už není vůbec ničím jiným než odečítáním⁴.

Protože když vidíme, co se tam venku děje, když se pak o tu či onu látku zajímáme jako o lék nebo ji jako lék zpracujeme, pak se prostě postavíme a zeptáme se: Kde se objevuje železo? Kde se objevuje ten či onen kov v žilách? Dáme se do studia okolí a pak zjistíme, že vždy, když se něco kovového tu či onde objeví v tom či onom zpracování přírodou, je tady vevnitř léčivý proces; třeba se ho chopit a pokračovat v něm dovnitř do lidského organismu, pak vytváříme terapii, kterou nám ukázala příroda.

Ano, kdykoli jdeme světem, studujeme vlastně ve skutečnosti to, co vyživuje, co léčí, co je duchovní povahy; neboť v přírodě je neustále vyvolávána nemoc a neustále se v ní léčí. Tam venku jsou ony velké kosmické procesy léčení. Je pouze třeba, abychom je aplikovali na člověka. To je ono nádherné spolupůsobení makrokosmu s mikrokosmem. Je vskutku hlubokou pravdou, co jsem mnohému z vás v té či oné podobě řekl:

„Chceš-li poznat sebe sám,
do světa pohled', do všech stran.
Chceš-li však poznat tento svět,
do všech svých vlastních hlubin hled'.“

To, ale můžete použít na všechno. Chceš uzdravit člověka, dívej se do světa, do všech stran, dívej se na to, jak svět na všech stranách léčí. Chceš poznat tajemství světa jako procesy onemocnění a léčení, pak skloň svůj pohled do všech hlubin lidské přirozenosti. Můžete to použít na všechno, co je lidskou bytostí. Musíte však obrátit svůj pohled ven na velkou přírodu a člověka vidět v živé souvislosti s touto velkou přírodou.

Dnes jsme si zvykli na něco jiného. Jdeme od přírody tak daleko, jak je to jen možné; děláme něco, co nám zakrývá i samotný pohled na přírodu, neboť to, co chceme zkoumat, klademe tu pod sklo na onen malý stoleček; náš zrak nehledí ven do přírody, nýbrž hledí tam dovnitř. Dokonce i pohled je odříznutý od přírody. Člověk

tomu říká mikroskop. Mohli bychom tomu ale v určitém ohledu říkat zrovna tak dobře nuloskop, neboť se uzavíráme před velkou přírodou. A nevíme, když to tady dole zvětšíme, že tu máme pro duchovní poznání vsutku totéž, co by se stalo, kdyby se tento pochod odehrál v přírodě. Pomyslete si přece, když nějaký maličký kousíček člověka tady vevnitř zvětšíte, abyste ho mohli pozorovat, pak provádíte s tímto malým kouskem člověka totéž, co byste provedli s člověkem, kdybyste ho do této míry roztáhli a roztrhali! Byli byste ještě mnohem ohavnější než Prokrustes,⁵ kdybyste člověka tak roztáhli a roztrhali, aby se zvětšil tak, jako je zvětšený onen maličký ždibíček tady dole pod tím sklíčkem. Myslíte si ale, že byste tam toho člověka ještě měli? Není samozřejmě ani řeči o tom, že byste ještě měli člověka. Zrovna tak málo je to, co máte tady dole pod mikroskopem, pravdou. Zvětšená pravda už není pravda, je to přelud. Nesmíme jít pryč od přírody a ještě si sami zakrývat pohled. Jistě, to všechno může být pro jiné věci užitečné, avšak pro to, co je skutečným poznáním člověka, je to zprvu něčím, co od tohoto skutečného poznání člověka nesmírně odvádí.

Skutečné poznání člověka je třeba hledat tak, jak jsme to naznačili. Toto poznání musí vést od pochodů výživy přes pochody léčivé k pochodům pedagogiky člověka a světa v nejširším slova smyslu, mohli bychom říci, od výživy přes léčení k civilizaci a kultuře. Neboť všechno je jakoby spodním základem fyzických pochodů, které jsou v člověku koncentrovány ve výživě, pochodů léčivých, které vycházejí z toho, co stále obíhá, co je v člověku koncentrováno v pochodech rytmických, a je současně základem toho, co přichází shora, co je v člověku koncentrováno procesy nervově-smyslovými. Ve třech stupních se tak tyčí svět.

To jsem vám chtěl nejprve poskytnout jako určitý základ. V dalším pak na tom budeme dále stavět. Podíváme se na to, jak na základě takovýchto východisek můžeme skutečně vystoupit až k tomu, co je, dalo by se říci, aplikací věci v praktickém životě a co pak může být převedeno k tomu, co je poznáním hierarchií.

JEDENÁCTÁ PŘEDNÁŠKA

Využití nerostné výživy v člověku. Její proměna v tepelný éter. Od člověka jdou síly lidským způsobem nahoru k vyšším hierarchiím. Rostlinný svět je vnějším přírodním zrcadlem lidského svědomí. Zduchovnění rostlinnosti při jejím přijetí do lidského organismu. Utváření se rostlinné potravy ve zvířeti.

Dornach, 10. listopadu 1923

Z dosavadního líčení jste snad vyrozuměli, že vztahy světového okolí člověka k tomuto člověku samotnému jsou přece jen jiné, než jak si to podle dnešních pojmů často malujeme. Vždyť si to tak snadno představíme. To, co žije v lidském okolí, co patří k nerostné, rostlinné a živočišné říši a co je pak člověkem přijato, to do jisté míry ve svých pochodech, ve svých zevních hmotných pochodech, zkoumaných fyzikem, chemikem atd., pokračuje v člověku samotném. O tom však nemůže být ani řeči. Je třeba si uvědomit, že v pochodech vymezených lidskou pokožkou je všechno jinak než mimo ni, že v těchto pochodech uvnitř lidské pokožky máme zcela jiný svět než mimo ni. Dokud si toto neuvědomíme, budeme pořád dokola přemýšlet o tom, jak to či ono, co ve zkumavce nebo kdoví v čem všem vyzkoumáme, pokračuje v lidském organismu a samotný lidský organismus budeme považovat jen za komplikovanou soustavu laboratorních pochodů.

Jen si vzpomeňte na to, co jsem již řekl včera. Všechno nerostné musí být v člověku přeměněno až na tepelný éter. To znamená, že všechno nerostné, co do lidského organismu vnikne, musí být do té míry metamorfováno, proměněno, aby to bylo alespoň na nějakou dobu čirým teplem, a to zajedno s teplem, které člověk vyvíjí jakožto své vlastní teplo nad teplo svého okolí. Ať do svého organismu přijmeme nějakou sůl, ať přijmeme něco jiného nerostného, musí to na sebe nějakým způsobem vzít podobu tepelného éteru, a to ještě dříve, než je to použito v lidském organismu samém k jeho výstavbě, k jeho utváření.

Máme-li tedy nějaký nerost mimo lidský organismus a představíme si, že se tu tento nerost dostane prostě dovnitř a vytvoří nějakou část jeho kostí, jeho zubů atd., pak je to čirý nesmysl. To, co se opět objevuje ve formě lidského těla, musí nejprve přejít do naprosto prchavé podoby a potom být proměněno nazpět v to, jako co se to pak objeví v živém utváření v lidském organismu.

Avšak s tím je spojeno ještě něco docela jiného; s tím je spojeno, že například něco, co má pevný tvar, co se již v ústech promění a získá podobu tekutiny, se pak dále proměňuje až na tepelný éter, že to postupně v člověku, když to nejprve přechází do tekuté podoby, ztrácí na tíži, že se to odcizuje zemi; a než se to dostane nahoru do podoby tepelného éteru, je to plně způsobilé přijmout do sebe duchovno, přicházející shora, přicházející ze světových dálav.

Nuže, chcete-li si představit, jak je nějaký nerost v člověku použit, pak si musíte říci toto: Tady máme nějaký nerost (přednášející kreslí na tabuli); tento nerost se dostává do člověka. V člověku to je přes tekutý stav atd. proměněno až k tepelnému éteru; tady je to tepelným éterem. Tento tepelný éter má maximální sklon přijímat do sebe to, co sem v podobě sil proudí a září ze světových dálav. Přijímá tedy síly vesmíru. Tyto síly vesmíru se nyní utvářejí jako síly ducha, které zde produchoňují tepelně éterizovanou pozemskou hmotu. A odsud vniká pak za pomoci tepelně éterizované pozemské hmoty do těla teprve to, co teď tělo potřebuje ke svému utváření.

Představte si tedy – když po starém způsobu označíme teplo jako oheň, pak můžeme říci: Co nerostného je člověkem přijato, to je v člověku neseno vzhůru až k ohnivě povaze. Tato ohnivá povaha má sklon přijímat do sebe vlivy vyšších hierarchií a teprve tento oheň proudí pak do všech vnitřních oblastí člověka a tvoří, když se nanovo zpevní, to, co je substanciálním základem jednotlivých orgánů. Nic, co člověk do sebe přijme, nezůstane takové, jaké to je; nic nezůstane pozemské. Všechno se proměňuje, zejména z nerostné říše, natolik, že to do sebe může přijmout ono duchovní, ono kosmické, a za pomoci tohoto duchovního, tohoto kosmického se to teprve opět zpevní na pozemské.

Jestliže si tedy vezmete z nějaké kosti kousek fosforečnanu vápenatého, pak to není onen fosforečnan vápenatý, který najdete venku v přírodě nebo který pro mě za mě vyrobíte v laboratoři, nýbrž je to fosforečnan vápenatý, který vznikl z toho, co bylo zvenčí přijato za pomoci sil, které pak, zatímco toto zvenčí přijaté přešlo do stavu tepelného éteru, vnikly a teprve zasáhly do utváření člověka.

Vidíte, proto potřebuje člověk během svého života ty nejrůznější substance, aby – podle toho, jak je vzhledem ke svému stáří uspořádán – mohl neživé proměňovat v tepelný éter. Dítě by vůbec ještě neživé v tepelný éter proměňovat nemohlo; nemá

ještě dost síly ve svém organismu. Musí ještě přijímat mléko, které má tak blízko k lidské ústrojnosti samé, aby je nyní přivedlo až k tepelnému éteru a mohlo své síly použít k tomu, aby bylo schopné provádět ono skutečně rozsáhlé tvarování, které je v dětském věku nutné vzhledem k vytváření těla. Do lidské přirozenosti vidíme teprve tehdy, když víme, že všechno, co je přijímáno zvenčí, musí být důkladně přepracováno. Vezmete-li si tedy nějakou vnější látku a budete-li ji chtít prozkoumat vzhledem k její hodnotě pro život člověka, pak to s obvyklou chemií nejprve vůbec nemůžete udělat, protože musíte vědět, kolik síly musí lidský organismus vynaložit, aby zevně nerostnou látku přivedl až k prchavosti tepelného éteru. Nedokáže-li to, pak se v něm tato vnější nerostná látka usazuje, stává se těžkou pozemskou látkou, než přejde v teplo, a prostupuje lidské tkáni jako anorganická látka, která zůstala lidskému organismu cizí.

Něco takového může například nastat, není-li člověk schopen přivést až k prchavosti tepelného éteru to, co se v něm vyskytuje v mineralizované podobě – původně je to ovšem organické – co se v něm vyskytuje mineralizované jakožto cukr. Pak se to v organismu usazuje před oním stavem, k němuž musí dojít, má-li se celý tento organismus podílet na všem tom, co tu v něm je, a vzniká pak ona hrozná úplavice cukrová, diabetes mellitus. U každé látky je třeba mít na zřeteli, nakolik může být lidský organismus schopen přivést ono neživé, kterým ta látka buď už je, když jíme například kuchyňskou sůl, nebo kterým se stává, jako u cukru, až k tepelné materii, kde pak tento organismus, zakořeněný na Zemi, se připojuje k duchovnímu kosmu.

Každá taková usazenina, která pak zůstane nezpracována jako ta, která se objevuje u cukrovky, znamená, že se člověk v sobě u látek, které se v něm vyskytují, nenapojí na duchovno v kosmu. To je, abych tak řekl, jen jedno použití všeobecné poučky, že to, co člověk zvenčí přijímá, musí být v jeho nitru naprosto propracováno. Chceme-li se postarat o zdraví člověka, musíme se starat hlavně o to, aby se do něj nedostalo nic, co zůstane takové, jaké to je, co nemůže být lidským organismem přepracováno až do toho posledního atomu. To se vztahuje nejen na látky, to se vztahuje například i na síly.

Vnější teplo, teplo, které cítíme, když se dotýkáme věcí, vnější teplo, které má vzduch, musí být, je-li přijato lidským organismem, proměněno tak, že skutečně i teplo samé je v člověku, smím-li to tak říci, na jiné úrovni než mimo něj. Označím-li tepelnou úroveň, kterou má vnější teplo, takto (přednášející kreslí), pak musí být, jakmile ho přijmeme, vnitřně poněkud proměněno, takže všude do toho, v čem nejsme, do vnějšího tepla organismus zasahuje. I do každého nejmenšího tepelného množství musí organismus zasáhnout.

Nyní si představte, že jdu někde, kde je chladno, a protože je tu skutečně hodně chladno nebo protože je chladno a navíc fouká nebo je průvan, nedokážu proměňovat světové teplo ve své vlastní teplo tak rychle, jak by to bylo nutné. Přitom se dostávám do nebezpečí, že budu světovým teplem zahříván jako kus dřeva nebo dokonce jako kámen, které jsou zahřívány zvenčí. Nesmím se vystavit nebezpečí, že do sebe nechám proudit vnější teplo jako pouhý předmět. Musím být v každé chvíli s to, tepla se, počínaje místy na své kůži, okamžitě chopit a udělat z něj své teplo vlastní. Nedokážu-li to, dojde k nachlazení.

To je vnitřní pochod nachlazení. Nachlazení je otrava vnějším teplem, kterého se organismus nezmocnil.

Vidíte, všechno, co je venku ve světě, je pro člověka jedem, skutečným jedem, a stane se pro člověka něčím upotřebitelným teprve díky tomu, že se toho člověk zmocní svými vlastními silami. Neboť jen od člověka jdou pak síly lidským způsobem nahoru k vyšším hierarchiím, zatímco venku u elementárních přírodních bytostí, u elementárních duchů tyto síly zůstávají. U člověka se musí odehrát tato podivuhodná proměna, aby elementární duchové mohli v lidské organizaci předat svou práci vyšším hierarchiím. Tak tomu může být u nerostu jedině tehdy, je-li onen nerost naprosto a docela přeměněn na tepelný éter.

Podívejme se na svět rostlin. Tento svět rostlin má vskutku pro člověka cosi rozmanitým způsobem okouzujícího, když začne rostlinnou pokrývku země pozorovat očima ducha. Vyjdeme si ven na louku nebo někam do lesa. Vyhrabeme si třeba rostlinu i s kořenem. Podíváme-li se na to, co jsme tu vyhrabali, očima ducha, pak tu vlastně máme podivně kouzelnou kompozici. Kořen se tu jeví jako něco, o čem můžeme říci: Kořen je naprosto a docela zahlobán do pozemskosti. Ach, kořeny rostlin, čím nezakrytější se nám ukážou, jsou vlastně něčím tak strašně pozemským. Neboť takový kořen rostliny, hlavně třeba kořen řepy, člověku vždycky vlastně připomíná nacpaného bankéře. Ano, je to tak; takový kořen rostliny je tak nesmírně blahobytný, tak spokojený sám se sebou. Přijal do sebe soli země a cítí se tak blaze v tomto pocitu, že do sebe nasál zemi. Mezi vším pozemským není vlastně nic spokojenějšího než takový řepný kořen. Řepný kořen je reprezentantem kořenovosti.

Podívejme se naproti tomu na květ. Když na něm spočineme zrakem ducha, tak vlastně vůbec nemůžeme jinak, než ho pociťovat jako svou vlastní duši, když tato chová ta nejkřehčí přání. Podívejte se jen na takový pravý jarní kvítek; vždyť je to v podstatě závan přání; je to vtělení touhy. A po světě květů, jež nás obklopuje, rozlévá se vlastně, máme-li pro to dostatek jemného duševního smyslu, cosi nádherného.

Vidíme na jaře fialku nebo třeba takový narcis nebo konvalinku či leckterý žlutý kvítek a jsme jimi uchvázeni, jako by nám všechny tyto jarně kvetoucí bylinky chtěly říci:

„Ach, člověče, jak nevinně a čistě dovedeš vlastně obracet svá přání k duchovnu!“

Duchovní povaha přání, řekl bych ve zbožnost ponořená povaha přání, raší tu a pučí z každého jarního kvítku.

Když se pak objeví pozdější květy – vezměme si rovnou onen extrém, kterým jsou květy ocúnu – nu, což se můžeme zahledět duševním smyslem na květ ocúnu, aniž bychom měli tichý pocit studu? Což nás neupomíná na to, že naše přání se mohou stát nečistými, že se v nich může objevit nejedno zakalení? Člověk by řekl, že ocúny k nám promlouvají ze všech stran tak, jako by nám neustále chtěly našeptávat:

„Pohleď na svět svých přání, člověče, jak snadno se můžeš stát hříšníkem!“

A tak je vlastně rostlinný svět vnějším přírodním zrcadlem lidského svědomí. Nelze si představit nic poetičtějšího než tyto hlasy svědomí, vycházející v nitru jakoby z

jednoho bodu, představit si je rozdělené na ty nejrozmanitější tvary rostlinných květů, které nám takto v průběhu roku promlouvají k duši, promlouvají nám k duši tím nejrozmanitějším způsobem. Rostlinný svět je rozprostřeným zrcadlem svědomí, když se jen na něj dovedeme správně podívat.

Když si toto uvědomíme, pak pro nás bude obzvlášť důležité, abychom pohlíželi na květ rostlin, abychom srovnávali, jak je květ vlastně touhou po světelných dálavách všehomíra, jak květ přímo roste vzhůru, aby dal přáním Země téci vstříc světelným dálavám všehomíra, a jak na druhé straně onen blahobytný kořen poutá rostlinu k zemi; jak je to kořen, který rostlině neustále odnímá její nebeská přání a chce je přetvářet v blažený pocit zemské nasycenosti.

Učíme se chápat, proč tomu tak je, když se v dějinách zemského vývoje dostaneme k tomu, že základy toho, co tu je v kořenu rostliny, byly vždy vytvořeny v době, kdy byl Měsíc ještě se Zemí. V době, kdy byl Měsíc ještě se Zemí, působily v Měsíci zakotvené síly natolik mocně uvnitř zemského tělesa, že dovolily rostlinám, aby se staly téměř jen kořeny. Když byl Měsíc ještě se Zemí a Země měla ještě zcela jinou substanci, tu se toto kořání mohutně rozšířilo směrem dolů. A dá se to znázornit tak, že řekneme: směrem dolů se mohutně rozšiřovalo kořání rostlin a směrem nahoru rostliny pouze vykukovaly ven do všehomíra (přednášející kreslí). Řekl bych, že jako jemné vlásky vyháněly rostliny své výhonky ven do všehomíra. Takže máme pocit, že zatímco je Měsíc ještě se Zemí, poutá tento Měsíc, poutají tyto měsíční síly, které jsou obsažené v zemském tělese samotném, rostlinnost na pozemskost. A to, co se tenkrát přeneslo do tehdejších rostlin, to zůstává v zárodku i nadále v jejich kořání.

Ale od té doby, co Měsíc Zemi pustil, rozvíjí se touha ve výhoncích dříve jen maličkých, nepatrných, které vykukovaly do všehomíra, rozvíjela se touha po dálavách, po světelných dálavách vesmíru a tehdy vzniklo to, co bylo základem květů. Takže odchod Měsíce byl pro rostlinnou říši svým způsobem osvobozením, byl skutečným osvobozením.

Musíme však přitom vzít na zřetel to, jak vše, co je pozemské, má svůj prapůvod v duchu. Během staré doby saturnské – vezměte si jen onen popis, který podávám ve své „Tajné vědě“ – byla Země zcela duchovní, žila jen v tepelně-éterném živlu, byla zcela duchovní. Z této duchovnosti se pak teprve vytvořila pozemskost.

A nyní se podívejme na rostlinu. Ve své podobě nese si rostlina živou vzpomínku na evoluci. Ve svém kořennosti nese si onen zrod zemskosti, onen zrod fyzické látkovosti. Podíváme-li se na kořen rostliny, zjistíme dále, že nám říká, že se jen tím stal možným, že se z duchovnosti vyvinula zemská látkovost. Sotva je však Země zbavena měsíčností, usiluje rostlina zase zpět ke světelným dálavám.

Požíváme-li nyní rostlinnost jako potravu, dáváme rostlině příležitost, aby správným způsobem pokračovala v tom, co začala již venku v přírodě, aby usilovala nazpět nejen k světelným dálavám kosmu, nýbrž k duchovním dálavám kosmu. Tím je dáno, že musíme rostlinnost, jak jsem říkal včera, přivádět až ke vzdušné, plynné podobě, aby tato rostlinnost mohla jít za svou touhou po světelných duchovních dálavách.

Jdu ven na louku a pozoruji květ, květ rostlin, jak spěje ke světlu. Člověk rostlinu požije. Člověk má v sobě zcela jiný svět, než je svět venku v okolí. To, co rostlina

venku vyjadřuje ve svém květu jakožto touhu, může on v sobě přivést k naplnění. Vidíme svět touhy rostlin, rozprostírající se v přírodě. Rostliny přijímáme jako potravu a onu touhu pak v sobě vedeme vstříc duchovnímu světu. K tomu musíme rostliny pozvednout do říše vzduchu, aby měly v této lehčí vzdušné říši možnost spět duchu vstříc.

Tady rostlina prodělává zvláštní proces. Tady se odehrává, jakmile člověk přijímá rostlinnou potravu, toto: Budeme-li zde mít kořenovou oblast rostliny (přednášející kreslí) a dále to, co spěje přes list ke květu, pak při této změně povahy rostliny na vzdušnou musíme ve svém nitru prožít to, jak se rostlinná podstata úplně obrací naruby. Kořen, který je právě díky tomu, že žije v zemi, k zemi připoután, spěje vzhůru; kořen spěje vzhůru k duchovnu nejsilněji a nechává úsilí květů za sebou. Je tomu skutečně tak, jako byste si onu rostlinnost představili tímto způsobem rozvinutou směrem dolů a spodek byste mohli tady uvnitř prostrčit, takže vrch by byl dole a spodek nahoře (obrácený kapesník). Rostlina se obrátí úplně naruby. Utváří se sama v sobě tak, že spodek je nahoře a vrch dole. Co dospělo až ke květu, to takříkajíc požívalo světlo v materiálním úsilí, to přivedlo hmotu až nahoru ke světlu. Za trest to teď ale musí také zůstat dole. Kořen byl otrokem zemsosti; avšak – to vidíte již z *Goethovy* nauky o metamorfóze rostlin¹ – nese v sobě zároveň veškerou přirozenost rostlinnou. Kořen nyní spěje nahoru.

Ano, jestliže je člověk jednou zatvrzelým hříšníkem, tak jím chce také zůstat. Kořen rostliny, který na nás dělá, dokud je ještě spoutaný se zemí, dojem sytého bankéře, je okamžitě, jakmile ho člověk sní, proměněn a spěje nahoru, zatímco to, co přivedlo hmotu do světla, tedy květ, musí zůstat dole. Takže v tom, co má u rostliny charakter kořene, máme něco, co – je-li to požití – vlastně celou svou bytostí spěje ku hlavě člověka, zatímco to, co se nachází směrem ke květu, zůstává v oblastech spodních; to se v celkové látkové výměně nedostává až nahoru k útvaru hlavy.

A tak máme ono zvláštní, podivuhodné představení, že když člověk přijme rostlinnou potravu – není samozřejmě nutné, aby snědl rostlinu celou, neboť její každý jednotlivý kousek ji obsahuje celou; jak říkám, podívejte se na *Goethovu* nauku o metamorfóze – když člověk přijme rostlinu, promění se v něm ve vzduch, v takový vzduch, který postupuje rostlinným způsobem dále shora dolů, který shora dolů do jisté míry kvete.

V dobách, v nichž lidé takové věci prostřednictvím starého instinktivního jasnozření věděli, dívali se u rostlin podle jejich vnější povahy na to, jestli jsou takové, že by mohly být něčím pro hlavu člověka, jestli je už v jejich kořeni jasně vidět, že touží po duchovnu. Pak si to, co z nich požijeme, vyhledá do jisté míry při plném strávení hlavu člověka a pronikne až do hlavy, aby tu spělo vzhůru k duchovnímu kosmu a vešlo s ním v nutné spojení.

U rostlin, u nichž už dochází k silnému prostoupení astralitou, jako například u luštěnin, zůstane dokonce i plod ve spodních oblastech, nebude chtít až nahoru k hlavě, tím ale otupí spánek a tím i hlavu, když se člověk probudí. Pythagorejci² chtěli zůstat jen a jen myslitelé, nechťeli brát na pomoc trávení při funkci hlavy; proto zakázali požívání bobů.

Tímto způsobem můžeme z toho, co se vyskytuje venku v přírodě, vytušit vztah k člověku a k tomu, co se v člověku děje. Máme-li duchovní iniciační vědu, tak vlastně vůbec nevíme, jak se materialistická věda vypořádá s lidským trávením – jistě, při trávení kravským je to jiné, o tom také ještě budeme mluvit – tím, že má za to, že ono rostlinné je jednoduše přijímáno. Ono to však není pouze přijímáno, ono je to naprosto zduchovňováno. Je to samo v sobě tak utvářeno, že se to nejspodnější obrací v to nejhořejší a to nejhořejší v to nejspodnější. Nelze si představit žádné větší přetvoření. A člověk okamžitě onemocní, požije-li byť i jen nepatrné množství rostliny, v níž se to nejspodnější neobrátil nahoru a to nejhořejší dospod.

Z toho však vidíte, že člověk v sobě nenese nic, co nedělá duch, neboť to, co člověk přijme jako hmotu, tomu musí nejprve dát tvar, tak aby duch na to mohl mít svůj vliv.

Přistoupíme-li nyní ke stravě živočišné, musíme si uvědomit, že zvířata mají zprvu v sobě trávení sama, že zvířata nejprve přijímají rostliny. Podívejme se na býložravce. Zvířata přijímají do sebe rostlinnost. To je opět velmi složitý pochod, neboť když zvíře do sebe přijímá rostlinnost, nemůže toto zvíře proti rostlinnosti postavit lidskou podobu. Proto se ve zvířeti nemůže rostlinnost obrátit zdola nahoru a shora dolů. Zvíře má svou páteř rovnoběžně s povrchem zemským. Tím je to, co se tu má při trávení odehrávat, uvedeno ve zvířeti v naprostý nepořádek (přednášející kreslí). Spodek tu chce nahoru a vrch tu chce dolů, ta věc se zadržuje, zadržuje se v sobě samé, takže je živočišné trávení něčím podstatně jiným než trávení lidské. U živočišného trávení se zadržuje to, co žije v rostlině. Důsledkem toho je, že u zvířete je rostlinné podstatě dáván slib: smíš učinit zadost své touze po světových dálkách. Tento slib však jí není dodržován. Rostlina je uvržena zase zpět k zemi.

Tím však, že v organismu zvířete je rostlina uvržena zpět k zemi, vnikají okamžitě do rostliny, místo aby jako u člověka, když dochází k onomu obrácení, vnikali shora vesmírní duchové se svými silami, u zvířete jistí elementární duchové. A tito elementární duchové, to jsou duchové strachu, nositelé strachu. Takže se duchovnímu zření naskýtá tento pozoruhodný pohled: Zvíře samo požívá potravu, požívá ji s vnitřní libostí; a zatímco jde proud potravy jedním směrem, jde druhým směrem proud strachu z elementárních duchů. Nepřetržitě proudí ve směru trávení zaživačím kanálem zvířete libost z příjmu potravy a proti směru trávení proudí hrozný proudění elementárních duchů strachu.

To je také to, co po sobě zvířata zanechávají, když zemřou. Když zvířata, která tedy nepatří k oněm řádům, které jsem již popsal jiným způsobem, ale i taková, která patří například ke čtyřnohým savcům, když tato zvířata zemřou, zemře vždy, mohli bychom vlastně říci, ožívá v jejich umírání bytost, která je celá složena z úzkosti. Se zvířetem umírá strach, to je ožívá strach. U šelmy je tomu tak, že požívají i tento strach. Šelma, která trhá svoji kořist, požívá s rozkoší maso. A tomuto zalíbení v požitku masa proudí vstříc strach, úzkost, kterou ze sebe býložravé zvíře vydá teprve v okamžiku smrti, kterou ze sebe šelma vydává již během svého života. Proto jsou taková zvířata jako lev nebo tygr prostoupena ve svém astrálním těle strachem, který během svého života zatím necítí, který však tato zvířata po své smrti – protože jde právě proti pocitu libosti – ženou zpět; takže masožravá zvířata mají dokonce jakýsi posmrtný život ve své skupinové duši, posmrtný život, který představuje daleko hroznější kamaloku, dalo by se říci, než jakou mohou lidé kdy prožít, jednoduše proto, že šelmy mají takovou povahu, jakou zkrátka mají.

Samozřejmě, že si u takových věcí musíte představit, že to je prožíváno v jiném vědomí. Čili pokud se z vás hned zase stanou materialisté a začnete přemýšlet, co taková šelma musí prožívat, když se vžijete do jejího postavení a teď si říkáte, jaká bude taková kamaloka pro vás, a pak začnete posuzovat šelmu podle toho, jaká by mohla být taková kamaloka pro vás, pak jste samozřejmě materialisty, a vlastně animalisty; pak se vžíváte do povahy zvířete. Přirozeně, že člověk musí takovým věcem rozumět, chce-li rozumět světu, nesmí se ale do těchto věcí takříkajíc vžívat, jako se vžívá materialista pro celý svět do neživé hmoty.

Zde začíná kapitola, o které nemluvím jinak než duševně, neboť anthroposofie nemá nikdy vystupovat agitačně, nemá se zasazovat pro to nebo pro ono, nýbrž právě jen ukázat pravdu. Jaké z toho pak člověk vyvodí důsledky pro svůj způsob života, to je jeho věc, neboť anthroposofie nic nepředpisuje, ona pouze vyslovuje pravdy. Proto v žádném případě neuvedu nyní ani pro fanatiky nějaká přikázání, která vyplývají z toho, co vytváří zvíře z rostlinné potravy. Nebudu tedy z tohoto hlediska mluvit o žádných příkazech týkajících se vegetariánství, požívání masa a podobně, neboť tyto věci je třeba naprosto ponechat sféře vlastního uvážení a mají vlastně jen tehdy cenu, jsou-li ponechány sféře vlastního prožívání. Zmiňuji se o tom, aby právě nevznikl názor, že anthroposofie znamená zasazovat se o ten či onen způsob výživy a podobně, zatímco ona ve skutečnosti pouze dělá každý způsob výživy pochopitelným.

To však, co jsem chtěl právě ukázat, bylo to, že musíme všechno nerostné přivést až k tepelnému éteru, aby to mohlo přijmout duchovno; z nerostnosti je pak po přijetí duchovna člověk budován. Když je člověk ještě docela mladý, řekl jsem, tak ještě nemá onu sílu, aby to, co je úplně nerostné, přivedl až k tepelnému éteru. Ta práce už je do jisté míry vykonána, když přijímá mléko, ve kterém se proměna již udala, díky čemuž pak to, co se musí proměnit na tepelný éter, se může proměnit snáze, takže u dítěte se požitá mléka se svými silami rychle rozlévá směrem k hlavě a od hlavy pak může vyvíjet tvarující impulzy, jak jsou u dítěte nezbytné. Neboť veškerá ústrojnost dítěte vychází z hlavy.

Chce-li si člověk tyto tvarující síly uchovat v pozdějším věku, pak nedělá dobře, chce-li to podporovat pitím mléka; neboť to, co u dítěte jde směrem k hlavě a je s to prostřednictvím sil hlavy, které tu jsou až k výměně zubů, utvářejícím způsobem vyzařovat do celého těla, to tu u pozdějšího, u staršího člověka již není. Tady pak musí tyto utvářející síly vyzařovat celý zbývající organismus. A tyto pro zbývající organismus utvářející síly, ty mohou být ve své impulzivnosti podporovány především tím, že požijeme něco, co působí jinak než hlava.

Podívejte, hlava je kolem dokola uzavřená. V této hlavě jsou ony dětské impulzy pro utváření těla. Ve zbytku těla máme uvnitř kosti, utvářející síly jsou venku (přednášející kreslí). Tady musí být to, čím jsou utvářející síly, povzbuzeno zvenčí. Vpravíme-li do člověka mléko, jsou tyto utvářející síly v hlavě podníceny, dokud je člověk ještě dítětem. Když už dítětem není, tyto síly tu nejsou. Co tedy máme teď vlastně dělat, abychom mohli povzbudit tyto utvářející síly více zvenčí?

Tady by bylo zjevně dobré, kdyby byl člověk schopen to, co tu dělá hlava, když je uzavřena klenbou lebky, co hlava dělá docela uvnitř, kdyby to člověk mohl mít ve vnější formě; kdyby odněkud zvenčí se udělalo to, co dělá hlava tady vevnitř. Síly,

keré tu uvnitř jsou, ty jsou dobré pro požívání mléka; jeli mléko ve své éterné proměně tady vevnitř, pak poskytuje dobrý základ pro toto rozvíjení sil hlavy. Museli bychom mít například něco takového jako mléko, co se ale nevyrábí v nitru člověka, nýbrž co se vyrábí zvenčí.

Tady existuje v přírodě něco, co je hlavou bez lebeční klenby, kde tedy působí zvenčí tytéž síly, které působí v hlavě vevnitř, kde potřebují mléko a dokonce mléko opět produkují; neboť dítě musí mléko nejprve převést do tepelně éterného stavu a pak je znovu vyrobit. Nuže, hlavou, která je na všechny strany otevřená, je včelí úl (přednášející kreslí). To, co provádějí včely, je vlastně totéž, jenomže ve vnějším světě – nanejvýš jim jako podporu dáme koš – co provádí hlava uvnitř; jenomže to tu není uzavřené, nýbrž působeno zvenčí. Vevnitř v úlu pak máme pod již vnějším duchovním vlivem totéž, co máme pod vlivem duchovním zde v hlavě. Tady v úlu máme uvnitř med, a když ten med vezmeme a konzumujeme ho coby starší lidé, pak nám dává pro to, co nám nyní musí dávat ony utvářející síly více zvenčí, tutéž sílu a moc, kterou nám dává pro hlavu v dětském věku mléko.

Zatímco jsme tedy dětmi, podporujeme od hlavy plastické síly požíváním mléka; potřebujeme-li v pozdějším věku ještě tvarující síly, musíme jíst med, a nemusíme ho jíst žádná obrovská kvanta, neboť jde jen o to, abychom od něj získali ony síly.

Na vnější přírodě tedy vidíme, jak musíme lidskému životu dodávat podpůrné impulzy – pokud této vnější přírodě plně rozumíme. A kdybychom si chtěli vymyslet zemi, kde jsou krásné děti i krásní staří lidé, jaká by to musela být země? Musela by to být země „mlékem a medem oplývající“! Vidíte tedy, že staré instinktivní zření říkalo nikoli neprávem o takových zemích, po kterých člověk toužil: To jsou země „mlékem a medem oplývající“.

Leckteré takové prosté slovo obsahuje nesmírně hluboké pravdy a vlastně nemáme krásnějších zážitků, než se vším možným úsilím vyzkoumat nejprve pravdu a pak někde najít prastaré, posvátné slovo pravdy, jež překypuje moudrostí, jako ono slovo o zemi „mlékem a medem oplývající“. Neboť to je vskutku vzácná země, tam jsou jen krásné děti a jen krásní starci.

Vidíte, rozumět člověku předpokládá rozumět přírodě. Rozumět přírodě, to je základem, chceme-li porozumět člověku. Nejnižší materiálně tu vždy vede až k nejvyššímu duchovnu: říše přírody, nerostná, živočišná, rostlinná říše na jednom, na spodním pólu, hierarchie na druhém, horním pólu.

DVANÁCTÁ PŘEDNÁŠKA

Prameny morálně duchovních sil v lidstvu: lidské porozumění a lidská láska. Morální chlad a morální nenávisť ve fyzické podobě člověka. Práce hierarchií na proměně duchovní podoby člověka.

Dornach, 11. listopadu 1923

Když vidíme, jak se v lidském organismu přeměňuje vše, co pochází z venkovní přírody, a to i tak radikálně, jako nerostné látky, které musí být přivedeny až ke stavu tepelného éteru, pak uvidíme, jak se to, co žije v přirozeném, v ústrojném člověku, připojuje k duchovnu. Když si představíme, jak si často myslíme podle vyobrazení,

kteřá bývají třeba v běžných příručkách o anatomii a fyziologii, že člověk je pevným útvarem a přijímá pak vnější součásti přírody, uchovává je v sobě téměř nezměněné, pak budeme samozřejmě vždy postrádat souvislost, kterou je třeba najít mezi tím, co je v přirozeném člověku, a tím, s čím je člověk spojen vzhledem ke své vlastní duševnosti.

Zprvu nebudeme moci nalézt spojitost kostry a muskulatury, které si představujeme jako pevná tělesa, například s morálním světovým řádem. Řekneme si, že to jedno je příroda, že ano, a to druhé je něco, co se od přírody radikálně liší. Když si však uvědomíme, že v člověku se vyskytují všechny druhy substanciality a že všechno musí projít také prchavějšími druhy substanciality, než jsou svaly a kosti, pak uvidíme, že ovšem to, co je prchavější, éternější, může vstoupit do spojení s tím, čím jsou impulzy morálního řádu světa.

Na tuto myšlenku musíme navázat, chceme-li naše dosavadní úvahy přivést k onomu spojení, které má člověk směrem nahoru, směrem k duchovnu v kosmu, které má s oněmi bytostmi, jež jsme označili za bytosti vyšších hierarchií. A tak vyjdeme dnes, jako jsme v předešlých přednáškách vycházeli více z přírody, tak vyjdeme dnes, řekněme z toho, co působí duchovně-morálně mezi lidmi.

Duchovně, morálně – pro moderní civilizaci vlastně už více méně pojmy, které představují něco konvenčního. Víc a víc ustupovalo do pozadí původní elementární cítění morální duchovnosti v lidské bytosti. Moderní civilizace vede člověka například již jen celou jeho výchovou stále více k tomu, aby se ptal: „Co je normální? Co je konvenčně zaběhlé? Co se přikazuje? Co je zákonem?“ Méně jde za tím, co z člověka vychází v podobě impulzů, které mají své kořeny v tom místě, kam velmi často neurčitým způsobem umísťujeme například svědomí. To, že si člověk ve svém nitru udává směr a cíl, to je něco, co v moderní civilizaci víc a víc ustupuje do pozadí. Ono duchovně-morální se tak nakonec stalo něčím, co dnes žije více či méně jako konvence a tradice.

Starší světové názory, zejména ty, které byly ještě neseny instinktivním jasnozřením, vyvolávaly z lidského nitra morální impulzy, ony tyto morální impulzy budily. Tyto morální impulzy jsou tu; jenomže se dnes změnily v tradici. Musíme si skutečně uvědomit, jak moc se morálnost například změnila v tradici. Tím nemá být samozřejmě řečeno zhola nic proti tradici v morálnosti – ale pomyslete jen, jak staré je desatero přikázání! Vyučuje se mu jako něčemu, co bylo zaznamenáno za starých časů. Můžeme říci, že to je dnes něco obvyklého? Že z původní elementární lidské přirozenosti vyvěrá něco takového, jako tomu kdysi bylo s Dekalogem, s desaterem přikázání? A z čeho vyvěrá mezi lidmi ono morálně duchovní, co lidi sociálně spojuje, co vytváří sociální pouta od osoby k osobě?

Jako vlastní prameny morálně duchovních sil existuje v lidstvu jen to, co můžeme nazvat lidským porozuměním, vzájemným lidským porozuměním, a na tomto porozumění lidí postavená lidská láska. Ať se sebevíc rozhlížíme po vzniku morálně-duchovních impulzů lidských, pokud hrají nějakou roli v sociálním životě, vždycky přijdeme na to, že tam, kde tyto morální impulzy z lidstva elementárně vzešly, bylo jejich pramenem vzájemné porozumění a vzájemná láska lidí. Tyto dvě síly jsou tím, co onu sociální duchovní morálnost v rámci lidstva vlastně pohání. A v podstatě žije

člověk, pokud je duchovní bytostí, mezi jinými lidmi jen tím, že rozvíjí porozumění a lásku k nim.

Nyní byste mohli přijít s důležitou otázkou, s otázkou, se kterou lidé sice nepřijdou pokaždé, kterou by však po tom, co zde bylo právě řečeno, musel mít vlastně každý přímo na jazyku: Pokud je vzájemné lidské porozumění a láska oněmi vlastními impulzy lidského soužití, čím to tedy je, že se v našem sociálním řádu objevuje pravý opak, že se tu objevuje vzájemné lidské nepochopení a nenávist?

To je otázka, která zaměstnávala ze všech lidí nejvíce právě lidi iniciované. Iniciační věda považovala ve všech dobách, kdy byla ve své původní podobě, právě toto za jednu ze svých nejdůležitějších otázek. Avšak tato iniciační věda měla, když byla ve své původní podobě, také ještě jisté prostředky, aby našla řešení této otázky. Když se dnes podíváme na obvyklou vědu, dospějeme vlastně k tomu, když studujeme člověka – vždyť Bohem stvořená duše má vzájemné lidské porozumění a lásku ve svém základu – že se zeptáme: „Proč tedy nepůsobí tyto jako samozřejmost v rámci sociálního řádu? Odkud vůbec pochází lidská nenávist a nepochopení?“ A když je nemůžeme hledat v oblasti duchovní, v oblasti duševní, toto lidské nepochopení a lidskou nenávist, pak je tedy musíme hledat v oblasti fyzicky tělesné.

No ano, jenomže tady nám dnešní běžná věda dává na otázku, co je onou fyzicky tělesnou oblastí člověka, následující odpověď: Krev, nervy, svaly, kosti. Můžete se dívat na kost, jak chcete dlouho, budete-li se dívat jen očima dnešní přírodní vědy, přesto nedokážete říci: Tato kost je tím, co svádí k nenávisti. Nebo můžeme sebevíc zkoumat krev podle zásad, podle nichž se dnes zkoumá, a stejně nedokážeme tímto způsobem zjistit: Tato krev je tím, co člověka svádí k lidskému nepochopení.

To ovšem bylo v dobách, kdy měla iniciační věda původní podobu, zcela jiné. Tehdy jste se podívali na fyzickou tělesnost člověka a měli jste v ní opak toho, co jste viděli instinktivním jasnozřením v duchovnu. Když dnes člověk mluví o duchovnu, pak mluví nanejvýš o abstraktních myšlenkách; ty jsou pro něho duchovnem. A jsou-li mu tyto myšlenky příliš „řídké“, zbudou mu už jen slova a pak napíše „Kritiku řeči“, jako to udělal *Fritz Mauthner*.¹ Díky takové kritice řeči se člověku naskytá možnost, aby nechal ducha, který i beztoho už notně prořídil, naprosto vypařit v pouze abstraktních myšlenkách. Instinktivním jasnozřením prostoupená iniciační věda nespátkovala duchovnost v abstraktních myšlenkách. Tato věda spatřovala duchovnost v podobách, v tom, co bylo obrazné, co mohlo samo mluvit, co mohlo znít. Spatřovala duchovnost v živoucnosti. Tím, že byla duchovnost spatřována v živoucnosti, mohla být i fyzičnost, kosti, krev, viděna v duchovnosti. V této iniciační vědě neexistovaly ony myšlenky, ona představa kostry, jakou máme dnes. Na kostru se dnes díváme jako na něco, co nějaký architekt propočítal a postavil pro anatoma nebo pro fyziologa. Jenomže taková kostra není. Tato kostra je, jak jste viděli, utvářena tím, že je nerostnost vedena až nahoru k tepelnému éteru, že do tepelného éteru zasahují síly duchovních hierarchií a z toho že jsou pak budovány tvary kostí.

Kdo se tedy umí na kostru správně podívat, tomu ona prozradí svůj duchovní původ. A je tomu skutečně tak, že ten, kdo se dívá na kostru v dnešní podobě, chci říci v podobě, v jaké se na ni dívá dnešní věda, podobá se člověku, který si řekne: Tady mám potištnou stránku, tady jsou písmena určitých tvarů. On tyto tvary písmen popíše, ale nečte, protože číst neumí. To, co je tu ve tvaru písmen vyjádřeno,

nevztahuje na jejich obsah. Tento člověk pouze popisuje tvary písmen. Tak popisuje dnešní anatom, dnešní přírodovědec kosti, jako by vůbec na nic nepoukazovaly; ony však poukazují na svůj původ v duchovnu.

Tak je tomu se vším, čím jsou fyzické přírodní zákony, čím jsou éterné přírodní zákony. Všechno je jako znaky písma o tom, čím je duchovní svět. A teprve pak člověk těmto věcem porozumí, když je dokáže chápat jako znaky písma z duchovních světů. Pak ale, když se takto dovedeme podívat na lidský organismus, všimneme si něčeho, co patří do oné oblasti, o které zasvěcení všech dob – to ovšem znamená, pokud takoví skutečně byli – říkali: Překročí-li člověk práh duchovního světa, pak si nejprve všimne něčeho, co ho vyděsí, co se zpočátku nedá nijak snadno snést. Lidé chtějí být většinou příjemně dotčeni tím, co se jim zdá být hodné dosažení, není-liž pravda. Jenomže je tomu tak, že člověk musí projít hrůzou, chce-li poznat duchovní skutečnost, tedy vůbec pravou skutečnost. Neboť vzhledem k lidské postavě, jak se nám z hlediska své anatomie a fyziologie jeví, vidíme, že je vybudována z duchovního světa ze dvou prvků, a těmi zde jsou morální chlad a nenávisť.

Skutečně si v duši neseme zárodek lidské lásky a onoho tepla, onoho morálního tepla, které chápe druhého člověka. V pevných částech svého organismu si ale neseme morální chlad. To je ona síla, která z duchovního světa jako svým způsobem pekař peče naši fyzickou ústrojnost. My si pak v sobě neseme impuls nenávisť. Ten je tím, co z duchovního světa způsobuje cirkulaci krve. A zatímco možná jdeme světem s velice milující duší, s duší, která žizní po lidském porozumění, musíme si všimnout, že dole v podvědomí, tam, kde duše proudí do tělesnosti, kde vysílá do tělesnosti impulzy, abychom vůbec na sobě mohli nést tělo, tam že sedí chlad. Budu mluvit vždycky o chladu, mám tím na mysli morální chlad, který ovšem může oklikou přes tepelný éter přejít do chladu fyzického. Tam dole v nás sedí v podvědomí morální chlad a nenávisť a člověk do své duše snadno přenesení to, co sedí v jeho těle, takže jeho duše se může do jisté míry nakazit lidským nepochopením; to je ale výsledkem morálního chladu a lidské nenávisť. Protože tomu tak je, musí člověk v sobě morální teplo, tedy lidské porozumění a lásku vlastně nejprve vychovat, neboť tyto musí zvítězit nad tím, co přichází z tělesnosti.

Nyní ovšem nelze popírat – to se duchovnímu pohledu ukazuje se vší zřetelností – že s naší dobou, s naší civilizací, která začala 15. stoletím a která se stala na jedné straně intelektualistickou a na druhé straně materialistickou, je spojeno to, že na dně lidských duší se nachází mnoho nepochopení a nenávisť. Je tomu tak, více než si myslíme. Neboť kolik se v nevědomí člověka nachází lidského nepochopení a nenávisť, si člověk uvědomí teprve, až projde branou smrti. Tehdy uvolní svou duševnost a duchovnost z fyzické tělesnosti. Fyzickou tělesnost člověk odkládá. Impulzy chladu, impulzy nenávisť jeví se pak jako pouhé přírodní síly. Jsou pak pouhými přírodními silami.

Podívejme se na mrtvolu. Podívejme se duchovním zrakem na samotnou éternou mrtvolu. Díváme se tu na něco, co již nevzbuzuje morální soud, právě tak jako ho nevzbuzuje rostlina, jako ho nevzbuzuje kámen. Veškerá morálnost, která tu uvnitř byla, proměnila se v přírodní síly. Ale člověk z nich mnoho vstřebal během svého života; to si bere s sebou branou smrti. A tak se Já a astrální tělo stahují zpět a berou s sebou, když to vytahují, co během života zůstávalo nepovšimnuto, protože se to

vždycky zase zcela ponořilo do fyzického a éterného těla. Berou s sebou, toto Já a astrální tělo, do duchovního světa veškeré impulzy lidské nenávisti a chladu vůči lidem, které se v duši zahnízdily. Říkal jsem, že teprve, když člověka vidíme procházet branou smrti, zjistíme, kolik lidského nepochopení a nenávisti je právě v naší civilizaci vnášeno do člověka různými věcmi, o kterých ještě budeme mluvit. Neboť dnešní člověk pronáší mnoho z obou těchto impulzů branou smrti, nesmírně mnoho.

Ale to, co tu s sebou nese, je duchovní zbytek toho, co má být ve fyzčnosti, co má vlastně být fyzickým a éterným tělem. Člověk vnáší v lidském nepochopení a nenávisti do duchovního světa zbytky toho, co vlastně patří do světa fyzického; a vnáší to tam duchovním způsobem. Člověku by nikdy nemohlo být ku prospěchu, kdyby to nesl dál dobou mezi smrtí a novým zrozením, neboť by se vůbec nemohl dostat kupředu, klopytal by při každém dalším kroku svého vývoje mezi smrtí a novým zrozením, kdyby musel nést dál toto lidské nepochopení a tuto lidskou nenávist. V nadsmyslovém světě, do něhož oni takzvaní mrtví vstupují, jsou dnes vlastně vidět neustále samé proudy, které, kdyby působily tak, jaké bezprostředně jsou, by zdržovaly lidi v jejich vývoji. Tyto proudy – odkud se vůbec berou?

Chceme-li vědět, odkud se berou, pak stačí, když se jen podíváme na dnešní život. Lidé chodí kolem sebe a pramálo se zajímají o zvláštnosti toho druhého. Cožpak dnes lidé nejsou založení tak, že každý z nich považuje za správné a dobré to, jaký je on sám? A když je ten druhý jiný, tak se ho nesnaží láskyplně pochopit, ale dospěje pouze k závěru, že by ten druhý měl být jiný, přičemž většinou znamená, že si říká: „Ten by měl být takový jako já“. Člověk si to vždycky neuvědomuje, ale právě ve společenském styku, v sociálním styku lidí tady toto je. Vždyť v tom, co se dnes objevuje, abych tak řekl ve formě lidské řeči, žije tak málo z toho, co je porozuměním druhému člověku. Lidé hulákají do světa, jaký si představují, že má člověk být, přičemž za tím většinou není nic jiného, než: „Jaký jsem já sám, takoví mají být všichni!“ Když pak přijde někdo, kdo je úplně jiný, pak je to hned – i když si to tak docela neuvědomíme – nepřítel, člověk, k němuž si vytváříme antipatii. Tady chybí lidské porozumění, chybí tu morální teplo a chybí tu láska. A stejnou měrou, jakou toto chybí, jde branou smrti s člověkem morální chlad a lidská nenávist a zdržuje ho tam.

Tady však člověk nalézá nejprve – jelikož jeho další vývoj není jen jeho vlastním cílem, nýbrž jeho další vývoj je cílem veškerého světového řádu, moudrého světového řádu – tady člověk nejprve nalézá bytosti třetí hierarchie, Anděly, Archanděly a Archai. Ty se v prvním období, jakmile člověk projde branou smrti do světa, který se nachází mezi smrtí a novým zrozením, sklánějí k člověku a onen chlad, který pochází z lidského nepochopení, mu s milostí odnímají. A vidíme, jak bytosti třetí hierarchie berou na sebe břemeno toho, co jim člověk popsáním způsobem vnáší do duchovního světa, když prochází branou smrti.

Déle musí nést sebou zbytky lidské nenávisti, neboť ty mu mohou být odňaty jen z milosti druhé hierarchie, z milosti Exúsiái, Kyriotetes a Dynamis. Ty mu pak odejmou všechno to, co zbylo z lidské nenávisti.

Zatím však člověk přišel přibližně do té oblasti mezi smrtí a novým zrozením, v níž přebývají bytosti první hierarchie, Serafíni, Cherubíni a Trůnové – to, co jsem ve

svých Mystériích nazval půlnoční hodinou² duchovního bytí. Člověk by ani nemohl projít touto oblastí Serafínů, Cherubínů a Trúnů, aniž by byl vnitřně zcela zničen, to znamená zcela vyhlazen, kdyby mu předtím nebylo bytostí třetí a druhé hierarchie s milostí odňato lidské nepochopení, to je morální chlad a lidská nenávisť. A tak vidíme, jak člověk musí, aby se spojil s těmi impulzy, které mohou přispět k jeho dalšímu vývoji, nejprve zatížit bytosti vyšších hierarchií tím, co ze své fyzické a éterné přirozenosti, kam to patří, nese vzhůru do duchovních světů.

Ovšem když toto všechno prohlédáme, když teď vidíme, jak si tento morální chlad počíná v duchovním světě, pak budeme umět také posoudit spřízněnost tohoto duchovního chladu s tím, co je fyzickým chladem tady dole. Vždyť tento fyzický chlad, který je ve sněhu a v ledu, je jen fyzickou podobou tohoto chladu morálně-duchovního, který je zde nahoře. Máme-li oba před sebou, tak je můžeme porovnat. Zatímco je člověku tímto způsobem odnímáno lidské nepochopení a nenávisť, můžeme ho sledovat duchovním zrakem, jak postupně nejprve jako by ztrácel svoji podobu, jak se tato podoba, dalo by se říci, více či méně rozplývá.

Duchovnímu zraku imaginace se člověk, když projde branou smrti, jeví vlastně ještě podobným, jaký byl zde na Zemi. Neboť to, co v sobě člověk nese zde na Zemi, to jsou látky, které v něm sedí ve formě více méně zrnité, řekněme ve formě atomistické; avšak podoba člověka, ta je, jak známo duchovní. Musíme si uvědomit jednu věc. Je prostě nesmysl, představovat si podobu člověka fyzicky; podobu člověka si musíme představit duchovně. To, co je zde vevnitř fyzické, to je zde všude vevnitř do jisté míry v malých částech. Podoba, která je jen silovým útvarem, drží v určitém tvaru pohromadě to, co by se jinak sesypalo na hromadu. Kdybych kohokoli z vás mohl chytit za pačesy a stáhnout z něj jeho podobu, pak by se jeho fyzičnost i jeho éternost sesypala jako hromádka písku. Že nejsou hromádkou písku, že jsou rozčleněné a berou na sebe podobu, to není dáno onou fyzičností, to je dáno duchovně. Víme přece, že člověk tady po fyzickém světě chodí jako duchovní bytost. Je to nesmysl, že by člověk byl pouze bytostí fyzickou; jeho podoba je čistě duchovní. Ona fyzičnost je, že to tak musím říci, hromadou drobků.

Tuto podobu však, tu má člověk ještě, i když už prošel branou smrti. Vidíme ji zářit, třpytit se, lesknout se barvami. Jenomže člověk jako první ztrácí to, co je útvarem jeho hlavy; pak se pozvolna rozplývá to ostatní. A člověk je zcela proměněn, stal se svým způsobem obrazem kosmu v době, kdy mezi smrtí a novým zrozením přichází do oblasti Serafínů, Cherubínů a Trúnů.

Tak tedy vidíme, sledujeme-li člověka mezi smrtí a novým zrozením, jak nejprve – abych tak řekl – žije dále, zatímco poznenáhlu ztrácí svou podobu odshora dolů. Když se ale ztratí takřkajíc to poslední dole, vytvořilo se již něco, co je nádhernou podobou duchovní, která je v sobě jakoby obrazem celé vesmírné sféry a která je zároveň předobrazem budoucí hlavy, kterou na sobě člověk ponese. Tady je člověk zapředen do činnosti, na níž se podílejí nejen bytosti nižších hierarchií, ale i bytosti hierarchií nejvyšších, Serafínů, Cherubínů a Trúnů.

K čemu tady dochází? Dochází tady vlastně k tomu nejnádhernějšímu, co si jako lidé vůbec dovedeme představit. Neboť tu přechází to, čím byl člověk zde v životě jako člověk spodní, do útvaru hlavy. Když chodíme zde po Zemi, pak máme jen svoji ubohou hlavu jako orgán vytváření představ, jako orgán, který nese myšlenky. Ale myšlenky jsou také průvodci naší hrudi, myšlenky jsou průvodci hlavně našich končetin. Ale v okamžiku, kdy teď nemyslíme jen hlavou, nýbrž kdy začneme myslet například končetinami, v tom okamžiku se nám ukáže celá realita karmy. Nevíme nic o své karmě, protože myslíme vždycky jen tímto vlastně nejpovrchnějším orgánem, mozkiem. V okamžiku, kdy začneme myslet svými prsty – a člověk dokáže, když se k tomu rozhoupe, právě svými prsty, i svými prsty u nohou, myslet mnohem jasněji, než nervy své hlavy – v tom okamžiku, kdy začneme myslet tím, co se nestalo tak docela hmotou, kdy začneme myslet takříkajíc spodním člověkem, jsou naše myšlenky myšlenkami naší karmy. Když budeme rukou nejen chytat, ale i myslet, pak budeme sledovat, myslíme rukou, svou karmu. A zvláště pak chodidly, když nejen jdeme, ale když chodidly také myslíme, sledujeme s mimořádnou jasností svou karmu. Že je člověk na Zemi tak zabeđený – odpusťte mi to, ale mě prostě jiné slovo nenapadá – to je dáno tím, že veškeré své myšlení uzavírá do této oblasti hlavy. Ale myslet se dá celým člověkem. A myslíme-li celým člověkem, pak je zde pro střední partii naším vlastnictvím celá kosmologie, nádherná kosmická moudrost. A pro spodní partie a vůbec pro končetiny je naším vlastnictvím karma.

Děláme skutečně již mnoho, když zde na Zemi pozorujeme jdoucího člověka a nejsme dočista otupělí, nýbrž sledujeme krásu jeho kroku, to, co je pro něj charakteristické, a když na sebe například necháme působit jeho ruce a tyto ruce interpretujeme a zjistíme, že v každém pohybu prstů je obsaženo to nejnádhernější svědectví o lidském nitru. To je ale jen ta nejmenší část toho, co se s jdoucím, s chytajícím, s prsty pohybujícím člověkem pohybuje sebou. Vždyť tady se s ním pohybuje celý jeho morální člověk, tady se s ním pohybuje jeho osud, pohybuje se tu s ním všechno to, čím je on duchovně. A můžeme-li sledovat, poté co člověk prošel branou smrti, jak se tu rozplývá ona podoba – nejprve se rozplývá to, co připomíná podobu fyzickou – pak se objeví to, co je ovšem podobné více fyzickému utváření, co však svou vnitřní povahou, svou vnitřní podstatou ohlašuje, že je to vlastně podoba morálnosti. A takovým se člověk stává, když se blíží půlnoční hodině bytí, když přichází do sféry Serafínů, Cherubínů a Trůnů. Potom vidíme, jak se tu odehrává ona nádherná proměna, jak se tu – dalo by se říci – ona podoba rozplývá. Ale to není to nejdůležitější. Vypadá to, jako by se rozplývala, ve skutečnosti tu však duchovní bytosti vyšších světů spolu s lidmi, s oněmi lidmi, kteří pracují sami na sobě, ale i s těmi, kteří jsou karmicky spojení – jeden člověk pracuje na druhém – vytvářejí z dřívější podoby člověka, z podoby předchozího pozemského života to, co se pak stane, zprvu duchovně, podobou příští inkarnace.

Tato duchovní podoba, ta se pak teprve spojí s tím, co je člověku ve fyzickém životě dáno jakožto embryo. Ale tam nahoře v duchovním světě, tam se chodidlo a celá noha proměňuje v čelist hlavy. Tam se paže a dlaň proměňuje v jařmovou kost hlavy. Tam se proměňuje celý spodní člověk v to, co se teď stává duchovním zárodkem pozdější hlavy, To je, jak říkám, to nejnádhernější, co můžeme na světě při jeho poznávání zažít, jak se tato proměna odehrává: jak je do jisté míry nejprve vytvářen obraz celého světa a jak je vpracováván do podoby, na níž lpí vše morální – ale teprve poté, až bylo odňato vše, o čem jsem hovořil – jak se to, co bylo, proměňuje v to, co bude. A pak vidíme člověka, jak putuje dál jako duchovní podoba zase nazpět

do oblasti druhé hierarchie, do oblasti hierarchie třetí. Nyní musí být této duchovní podobě svým způsobem nasazeno to – neboť ona je v podstatě jen zárodkem příští hlavy – co bude orgány hrudi, co bude orgány končetin a orgány výměny látkové. To musí být této podobě nasazeno. Odkud se ale vezmou duchovní impulzy, aby došlo k tomuto nasazení?

Nuže, ty sesbíraly s milostí bytosti druhé a třetí hierarchie, když byl člověk v první polovině své cesty. Odňaly je jeho morálnosti a nyní je opět snášejí dolů a tvarují z nich základy rytmického člověka a člověka končetin a výměny látkové. Pak člověk dostává v této pozdější době své existence mezi smrtí a novým zrozením ingredience, duchovní ingredience pro fyzický organismus. Do embrya vklouzne tato duchovní podoba a vnáší do něj to, co se nyní stane fyzickými silami, co se stane éternými silami, které jsou však jen fyzickým obrazem toho, co si s sebou neseme z dřívějšího života jakožto lidské nepochopení a lidskou nenávist, z níž byly duchovně vytvořeny naše končetiny.

Chceme-li takové věci vidět, tak si vlastně musíme osvojit zcela jiný druh pociťování, než jak je potřebujeme pro fyzický svět. Neboť se musíme umět podívat na to, co se na základě ducha stává u člověka naznačeným způsobem fyzickým, a musíme umět snést to, že v kostech žije chlad, morální chlad ve fyzickém obraze, že v krvi žije ve fyzickém obraze morální nenávist. Musíme se svým způsobem zase naučit pohlížet na tyto věci zcela objektivně.

Ovšem, když do těchto věcí takto nahlédneme, zpozorujeme v podstatě teprve rozdíl mezi lidským nitrem a tím, co je vnější přírodou. Jen si vzpomeňte na skutečnost, o níž jsem se zmínil, že v květech rostlinné říše vidíme něco jako rozložené svědomí člověka. To, co je tady venku, je do jisté míry obrazem našeho duševna. Co máme zprvu ve svém nitru, to jsou síly, které jen nevypadají, jako by byly příbuzné vnější přírodě. Kost může být kostí jen díky tomu, že nenávidí uhličitan a fosforečnan vápenatý, když se vyskytnou v minerální podobě, stahuje se před nimi zpět, stahuje se sama v sobě a stává se něčím jiným, než čím jsou uhličitan a fosforečnan vápenatý venku v přírodě. Musíme se umět vzepnout k takovému pohledu, že aby člověk mohl mít fyzickou podobu, musí být v jeho fyzičnosti nenávist a chlad.

Naše slova tady získávají, abych tak řekl, vnitřní význam. Mají-li naše kosti určitou tvrdost, je to pro ně dobré; mají tuto tvrdost jako fyzický obraz duchovního chladu. Má-li určitou tvrdost naše duše, není to dobré pro sociální život. Fyzická bytost člověka musí být právě jiná než jeho duše. V tom právě spočívá ona možnost, aby člověk byl člověkem, aby jeho fyzická bytost byla jiná než jeho bytost duševně-duchovní. Tato fyzická bytost člověka je také jiná než ona okolní fyzická příroda. Z toho vychází nutnost proměny, o které jsem se vám zmiňoval.

Ale vidíte, toto důležité doplnění k tomu, co jsem kdysi řekl v kurzu,³ který pojednával o kosmologii, filozofii a náboženství, toto nezbytné doplnění pro spojení člověka s hierarchiemi jsme jednou museli uvést. Uvést jsme je však mohli jen tehdy, když jsme získali právě taková východiska, jaká byla východiska posledních přednášek. Právě tak, jako duchovním zrakem prohledáme, čím jsou jednotlivé bytosti nerostné, živočišné a rostlinné říše zde na Zemi, právě tak nahlédáme do práce hierarchií, která čas od času probíhá zrovna tak, jako zde dole čas od času probíhá fyzické přírodní dění a lidská práce.

Když se tak podíváme na život mezi smrtí a novým zrozením, to znamená na život v duchovním světě, pak můžeme právě takovým způsobem v jednotlivostech popsat, co člověk prodělává mezi smrtí a novým zrozením, jako můžeme biograficky popsat, co prodělává zde na Zemi mezi zrozením a smrtí. A tak je vlastně třeba, abych tak řekl, doufat, že všechno, celé to lidské nepochopení a lidská nenávisť, kterou lidé vynášejí nahoru do duchovního světa, když procházejí branou smrti, že to člověk zase dostane s sebou, to znamená, že z toho, zušlechtěného, budou vytvářeny lidské podoby.

Nyní však během dlouhých staletí nastalo pro současný vývoj pozemského lidstva něco velice zvláštního. V duchovním světě nemohly být všechny síly lidského nepochopení a nenávisti spotřebovány pro nové utváření lidí, pro nové lidské podoby. Zůstával určitý zbytek. Tento zbytek proudil v průběhu posledních staletí dolů na Zemi, takže se v duchovní atmosféře Země, abych tak řekl, v astrálním světě Země nachází jako určitý ráz suma impulzů lidské nenávisti a pohrdání, vyskytujících se mimo člověka. Ty se nestaly lidskými podobami a proudí v astrálním světle okolo Země. Působí na člověka, teď však už ne na to, čím jsou zde jednotlivci; působí na to, co lidé na Zemi společně utvářejí. Působí na lidskou civilizaci. A v rámci této civilizace mají na svědomí to, co mne postavilo před nutnost, abych na jaře roku 1914 mluvil ve Vídni⁴ o tom, že naše současná civilizace je prostoupena duchovním karcinomem, duchovní rakovinou, duchovními nádory.

Tenkrát to lidé neslyšeli rádi, že to bylo vysloveno ve Vídni v cyklu, který pojednával o jevech mezi smrtí a novým zrozením. Avšak od té doby již lidé zakusili ledasco z toho, co bylo pravdou tenkrát učiněného výroku. Tenkrát jen žili lidé v bezmyšlenkovitosti o tom, co proudí civilizací. Neviděli, že tu byly skutečné nádory civilizace. Od roku 1914 se pouze otevřely. Dnes se ukazují jako zcela zkažené duchovní civilizační substance. Na to, co v civilizaci žije, se ovšem můžeme dívat také jako na jednotný duchovní útvar. No ano, pak se ukázalo právě pro tuto moderní civilizaci, do níž vplynuly proudy lidské nenávisti a chladu, které nebyly použity při utváření lidí. To, co tu vplynulo, uplatňuje se jako parazitnost moderní civilizace.

Moderní civilizace má něco hluboce parazitního; je jako část organismu, která je prostoupena parazity, která je prostoupena bacily. Co myšlenek lidé nahromadili, to je zde, aniž by to bylo v živém spojení s člověkem. Pomyslete jen, jak se to projevuje v těch nejvšednějších. Člověk, který se musí něčemu učit, protože obsah toho, čemu se má naučit, tu zkrátka a dobře je, který se ale neučí s nadšením, nýbrž který se musí posadit a musí se učit, že ano, aby prošel nějakou zkouškou nebo aby se stal dobrým úředníkem nebo něco podobného. Ba, u toho neexistuje žádné elementární spojení mezi tím, co vstřebává, a tím, co vlastně žije v jeho duši v podobě žádosti po vstřebávání duchovního obsahu. Je to zrovna tak, jako když člověk, který není zařízený na to, aby měl hlad, do sebe neustále cpe nějaké jídlo. To pak neprojde oněmi proměnami, o kterých jsem mluvil, stane se balastem v jeho bytosti, stane se nakonec něčím, co právě parazity přivolává.

Mnohé v naší moderní civilizaci, co zůstává jakoby odloučeno od člověka, co žije, abych tak řekl, jako samé jmelí – duchovně myšleno – na tom, co člověk vytváří z původních impulzů svého srdce, svého citu, mnohé z toho žije tak, že se to uplatňuje jako parazitní bytí naší civilizace. A kdo se na to duchovním zrakem podívá, kdo vidí naši civilizaci takřikajíc v astrálním světle, pro toho existovalo již v roce 1914

nanejvýš pokročilé rakovinné, karcinomové bujení, pro toho byla celá civilizace prostoupená něčím parazitním. Nyní však k parazitnosti přistupuje ještě něco jiného.

Takříkajíc duchovně-fyziologicky jsem vám znázornil, jak z přirozenosti gnómů a undin, působících zdola nahoru, vzniká v člověku organicky možnost, aby měl parazitní impulzy. Pak ale, říkal jsem, vzniká protiklad. Pak je sylfami a elementárními bytostmi tepla snášen shora dolů onen jed. A tak se v civilizaci, která nese parazitní charakter jako ta naše, mění to, co do ní proudí shora, to znamená, co do ní proudí jakožto spirituální pravda, nikoli sebou samým na jed, ale mění se to na jed v člověku, takže to pak on se strachem odmítá – jak jsem to popsal v „Goetheanu“⁵ – a vynalézá si nejrůznější důvody, aby to odmítl. Tyto dvě věci patří dohromady: parazitní kultura dole, nevznikající z elementárního zákona a obsahující v sobě proto parazity, a dolů sestupující jed, shora sestupující spiritualita, která je, jakmile do civilizace vnikne, lidmi přijímána tak, že se stává jedem. Když toto uvážíte, pak máte ten nejdůležitější symptom naší současné situace. A z toho vyplyne, pokud tyto věci prohlédáme, prostě zcela samo ono, abych tak řekl, kulturně pedagogické, které proti tomu musí vystoupit jako lék. Jako ze skutečné diagnózy, ze skutečné patologie vyplývá racionální terapie, tak vyplývá z diagnózy onemocnění kultury terapie, když to jedno přitahuje druhé. (Přednášející průběžně kreslí.)

Je naprosto jasné, že lidstvo dnes potřebuje zase něco z civilizace, která se co nejtěsněji přiblíží k lidské duši a k lidskému srdci, která z lidské duše a z lidského srdce bezprostředně vzejde. Když dnes dítě, jakmile přijde do základní školy, když mu ukážeme ony tvary písmenek, které přece patří k vrcholné civilizaci a které se teď má naučit jako a, b, c, pak s tím nemá ve svém srdci, ve své duši vůbec co dělat. To dítě k tomu nemá vůbec žádný vztah. To, co tu vyvíjí ve své hlavě, ve své duši, když se musí učit a, b, c, to je parazitem v lidské přirozenosti – z duchovně-duševního hlediska.

A tak existuje po celou dobu našeho vzdělávání mnohé, co dnes paraziticky proniká z civilizace k člověku. Proto když dítě přijde do školy, musíme rozvinout takové pedagogické umění, které tvoří z dětské duše. Musíme dítěti dát utvářet barvy a pak mu dát tyto barevné tvary, které vzniknou z radosti, ze zklamání, ze všech možných citů, namalovat na papír: radost – bolest!

Co tady to dítě namaluje na papír, když prostě nechá rozvinout svou duši, to je spojeno s člověkem; z toho nebude nic parazitního. Z toho bude něco, co z člověka vyrůstá jako jeho prsty, jako jeho nos, zatímco to, co člověk přijímá, jsou-li mu v písmenech předkládány výsledky vrcholné civilizace, vede k parazitnosti.

A ve chvíli, kdy dojde k tomuto navázání pedagogického umění na to, co je lidské duši a lidskému srdci zcela blízké, přiblížíme člověku také spiritualitu, aniž by se v

něm stala jedem. A tak tu máte nejprve diagnózu, která říká: „Naše civilizace je prolezlá karcinomy“, a pak terapii – ano, pedagogiku Waldorfské školy!

Přátelé, pedagogika Waldorfské školy není vystavěna jinak. Naprosto tím samym způsobem myšlení, jakým se myslí v lékařství, je tady myšleno o kultuře. A tak zde vidíte ve speciálním případě použito, co jsem řekl před několika dny, že vlastně lidská bytost postupuje zdola, od výživy přes léčení nahoru do duchovního vývoje, a že pedagogiku je třeba považovat za lékařství, přeložené do duchovna. To však vystoupí obzvlášť ostře, chceme-li stanovit terapii kultury. Neboť tuto terapii kultury si můžeme představit jen jako pedagogiku Waldorfské školy.

Dovedete si jistě představit, jak je člověku, který nejenže tuto souvislost prohlédá, ale který se pokusil v této souvislosti prakticky vybudovat tuto pedagogiku Waldorfské školy, a když teď ve střední Evropě nastávají jako všeobecný důsledek onoho civilizačního karcinomu poměry, které, jak asi dnes již sami chápete, pravděpodobně velice silně ohrozí, ne-li znemožní to, čím praktická pedagogika Waldorfské školy je.

Takové myšlenky bychom neměli odmítat. Měli bychom je v nás nechat právě jako impulzy žít, všude tam, kde se ještě můžeme podílet na terapii naší kultury. Jenomže dnes je tomu mnohdy skutečně takto: Jak jsem se na základě jistého duchovního poznání zmínil během svého helsinského cyklu roku 1913⁶ o inferioritě *Woodrowa Wilsona*,⁷ který se pak stal jakýmsi světským pánbičkem pro mnoho lidí této civilizace a o kterém si lidé teprve dnes, protože už nemohou jinak, dělají jasno – jak to s tím dopadlo, tak to dopadlo také s tím, co bylo tenkrát řečeno o civilizačním karcinomu. Inu, tenkrát to s těmito věcmi zkrátka dopadlo tak, jak to dopadlo; dnes to vypadá s tím, co platí pro naši dobu, zrovna tak – spí se. Slušelo by se však, abychom se probudili. A anthroposofie má v sobě všechny impulzy pro skutečné kulturní probuzení, pro skutečné kulturní probuzení člověka!

To je to, co jsem vám chtěl nyní říci v poslední z těchto přednášek.⁸

BAREVNÉ TABULE

Obrazy, které Rudolf Steiner kreslil barevnými křídami během přednáškového cyklu
Člověk a vesmírné slovo.

Fotografie
Rudolfa
Steinera

Tabule číslo
I,
první
přednáška
(19. října
1923)

Tabule číslo II,
druhá
přednáška
(20. října
1923)

Tabule číslo III,
třetí
přednáška
(21. října
1923)

Tabule číslo IV,
čtvrtá
přednáška
(26. října
1923)

Tabule číslo V,
čtvrtá
přednáška
(26. října
1923)

Tabule číslo VI,
pátá
přednáška
(27. října
1923)

Tabule číslo VII,
pátá
přednáška
(27. října
1923)

Tabule číslo VIII,
šestá
přednáška
(28. října
1923)

Tabule číslo IX,
sedmá
přednáška
(2. listopadu
1923)

Tabule číslo X,
sedmá
přednáška
(2. listopadu
1923)

Tabule číslo XI,
osmá
přednáška
(3. listopadu
1923)

Tabule číslo XII,
devátá
přednáška
(4. listopadu
1923)

Tabule číslo XIII,
dvanáctá
přednáška
(11.
listopadu
1923)

